

CSALÁDI REGÉNYTÁR

LUIS COLOMA
ELBESZÉLÉSEI

••• FORDITOTTA •••

JÁNDI BERNARDIN

I.

A Szent-István-Társulat kiadása

Családi Regénytár.

A katolikus művelt közönségnek egy régi vágyát teljesíti a *Szent-István-Társulat*, midőn *Családi Regénytár* cím alatt új vállalatot indít, mely a maga nemében egyedül álló hazai irodalmunkban. Regényeket és elbeszéléseket nyújt e vállalatban, a legjelesebb hazai és idegen katolikus íróktól, de csak oly műveket, melyek a kath. szépirodalom minden követelményének megfelelnek: kiváló irodalmi beccsel bírnak, de egyszerűen tiszta erkölcsi légkörben mozognak s valódi keresztény fölfogást tükröznek vissza. Valóban égető szükség is van arra, hogy a katolikusoknak oly szórakoztató olvasmányaik legyenek, a melyek sem hitüket, sem erkölceiket nem sértik; melyek szellemüket gyönyörködtetik, de harmóniában is vannak katolikus világnézetükkel és erkölcsi fölfogásukkal. Ezért reméljük, hogy a *Családi Regénytár* kedvező fogadtatásra talál a katolikus olvasóközönségnél, melynek pártolása csak ösztönzésül fog szolgálni a minden áldozatra kész *Szent-István-Társulatnak*, hogy ez új vállalatát minél szélesebb alapokon fejlessze.

A *Családi Regénytár* 10 íves kötetekben jelenik meg, az egyes kötetek ára csinos angolvásznonkötésben csak egy korona. A *Családi Regénytár* kötetei megrendelhetők a *Szent-István-Társulat* könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz.), valamint minden fővárosi és vidéki könyvkereskedésben.

A „Családi Regénytár”-ból

megjelentek:

I-ső és II-ik kötet.

Germaineeszménye. Regény. Irta **Montal Mária.**
Fordította **Szentannai.** — **D'Arboud** ezredes
három párba. Elbeszélés. Irta **Beugny d'Hagerne.** Fordította **dr. Rada I.**

III-ik kötet.

Utak az életben. Elbeszélések. Irta **Cyprián.**

IV-ik kötet.

Filemon ezredes. Elbeszélés. Irta **C. De Lami-
raudie.** Fordította **A. Vilma.** — **Hol a boldog-
ság?** Elbeszélés. Irta **Minna Canth.** Finnből
fordította **Bán A.**

V-ik és VI-ik kötet.

Eszter. Eredeti irányregény az alkoholizmus ellen.
Irta **X... grófnő.**

VII-ik és VIII-ik kötet.

Éliane. Regény. Irta **Graven Ágostné.** Fordította
dr. Rada I.

IX-ik kötet.

Rajzok a kuruczvilágból. Irta **Kincs István.**

X-ik, XI-ik és XII-ik kötet.

A vérfanu szelleme. Történeti regény. Irta **Filó
Károly.**

XIII. kötet.

Úgy a mint volt. Elbeszélések. Irta **Büffner Julia.**

XIV. kötet.

A Mária-kép. Elbeszélés. Irta **Buol M.** Fordította
Sziklay János.

XV. kötet.

Anyaföldön. Elbeszélés. Irta **Cyprián.**

XVI. és XVII. kötet.

Don Luis Coloma elbeszélései. Spanyol eredeti
után fordította **Jándi Bernárdin.**

CSALÁDI REGÉNYTÁR.

DON LUIS COLOMA

ELBESZÉLÉSEI

Spanyol eredetiből

fordította

JÁNDI BERNARDIN

I. kötet

Budapest

A Szent-István-Társulat kiadása

VIII., Szentkirályi-utca 28.

STEPHANEUM, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA,
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28/a.

ELŐSZÓ.

I.

Alig van e földnek még egy népe, melynek irodalma annyira tele volna meglepetésekkel, mint a spanyolé. Akár csak valamely rózsáskert, a hol váratlanul, hirtelen, egy éjtszakán át bontakozik ki egy-egy gyönyörű rózsabimbó, mely a megelőző este még ismeretlenül rejtőzött zöld levéltakarójában. Juan Valera bájos elbeszélése: «Pepita Jimenez», a hetvenes évek közepén egy varázsütésre megbabonázta az olvasóközönséget; Luis Coloma, a «Pequeñeces» szerzője pedig a kilenczvenes években egy csapásra a hírneves férfiak sorába került.

E különös jelenségnek megvannak a maga okai. Spanyolországban ugyanis, Schlegel Frigyes szerint, a költészet kezdettől fogva inkább államférfiak s lovagok, mint tudósok és csupán művészek foglalkozása volt, s nincs nemzet, melynek költői között annyian volnának, a kik hazájokért kardot is forgattak. E szavak manap is igazak. Csakhogy

Spanyolország értelmi vezetői jelenleg nem annyira a háborúban harcolnak, mint inkább a kamarákban. José Echegaray, a híres drámaíró, 1874-ig mint tudós, matematikus, mérnök, akadémikus, miniszter és szónok volt ismeretes. Csak negyvenéves korában kezdte aratni a drámaírás terén hervadhatatlan babérait. Emilio Castelar megfordítva futotta meg írói dicsősége pályáját. Juan Valera, a spanyol műkritikusok egyik korifeusa, a diplomáciai pályán kezdte s az irodalmin végezte életét. Majdnem valamennyi spanyol költőnek és írónak életrajzában találkozunk ilyen fordulatokkal.

Talán ezzel a sajátságos körülménnyel függ össze az a közönbösség is, mely egy-két kivételt leszámítva, irodalmi dolgokban semmit sem törődik, sem a külföld ítéletével, sem a hazai kritikával. De viszont ez az oka annak is, hogy sokan abban a hitben éltek, hogy Spanyolország irodalmának van multja, de jelene nincsen. Ticknor óva intett az idegen, a nemzet egyéniségével ellenkező szellem befogadásától; de hozzátette, hogy a míg ez országban élni fog a becsület, az őszinteség és minden köznapi, alantjáró megvetésének előkelő fölfogása, nem fog s nem is pusztulhat el ez a büszke, hívő s költői tehetségű nép, mely már kétszer mentette meg a pusztulástól a keresztény kulturát. A felső társadalmi körök, melyeknek első

sorban kötelességük e régi hagyományok megőrzése, egyre vesznek, az ország pedig vérzik azon sebekből, melyeket politikai pártviszályok vágtak testén; a társadalmi élet egyre jobban belesodródik az élvezet és egyhangúság fertőjébe; a családi élet pedig elzárkózik minden megfigyelés elől. Csoda-e, hogy akadt egy francia író, a ki kimerte írni, hogy ily körülmények között spanyol légkörben a regényirodalom nem élhet meg, sőt e légkör éles szemű megfigyelője, don Juan Valera is elismeri, hogy a nemzeti génusz elzárta az irodalom elől a regény talaját?

Ez adja kezünkbe azon forrongás, háborgás megértésének kulcsát is, mely a «Pequeñeces»: csekélységek, semmiségek, megjelenésének nyomában keletkezett. Valóságos esemény volt e regény, melyet egyrészt elsőrangú irodalmi műnek ünnepeltek, másrészt politikai és társadalmi botránynak bélyegeztek. Tárgya: a madridi társadalom felső tízezrei nyilvános és magánéletének merész, kiméletlen rajza. Élénk nyelvezete s főleg találóan rajzolt jellemei ország- s világszerte ismertté tévék szerzője nevét, amelylyel már azelőtt is lehetett találkozni egy-egy novella alatt.

A regény háttere azok a politikai mozgalmak, melyek az 1868-iki forradalom s az 1874-iki restauráció közé esnek. Az események Izabella elüzé-

sével indulnak meg s XII. Alfonzónak trónrajutásával érnek véget. Egymásután lépnek föl a színen: a savoyai Amadeo, a köztársaság, a Bourbonok legitim sarjadéka. Itt is, ott is a karlisták az erjesztő elem. Főszereplők a spanyol vérbeli és pénzarisztokráciának alfonzista-pártfelei. Három helyen szövődnek a cselekvény szálai: Biarritz és Guipuzcoa, régi jezsuita-kolostor környékén, hová e zavaros időkben gyakran menekültek az emberek; Párisban a spanyol kolónián meg a Grand-Hôtelben, a hol az elűzött királyné tartózkodik; Madridban a Villamelon-palotában, a trónjuktól megfosztott Bourbonokhoz hú női társaságnak találkozó helyén. Ennek a női társaságnak a feje bizonyos Butron marqués, középpontja pedig Currita, Albornoz grófnő, Villamelon marqués felesége, a kinek jellemzésében remekel az írónak realista tolla. De lássuk a regény tartalmát.

Bara hercegnő fogadószobájában együtt van az alfonzistapárt hölgy- és férfiközönsége, a mely háborog a hírre, hogy a Cisterna* első udvarhölgyévé Currita van kinevezve évi 30.000 peseta fizetéssel és szeretője, Juan Velarde, lesz a király titkára. A marquesa ugyanis sértve érezte magát az elűzött királynő némi mellőzése miatt s átcsa-

* Mária Viktória királyné szül. della Cisterna hercegnő volt.

pott Amadeo pártjára, melyen az előbbi két föltétel alatt kérte az állást, nagy hatalmat remélve az ügyek intézésében. Közbejön azonban Izabella királynő levele, melyben meghívja Rómába Alfonzo királyfi bérmlására. A marquesa visszapártol s a kellemetlen helyzetből úgy menekül, hogy csellel szerzi meg férje levelét, melyben az udvarhölgy állását kéri, s a tűzbe dobja. Hogy a megindult beszéd árjának gátat vessen s ellenfeleit is lefegyverezze, névtelen levélben denuncziálja önmagát Madrid kormányzójánál, a ki lépre megy s könnyen-hívőségében házkutatást rendel el Currita házában. Ez teljesen rehabilitálja. Ám a lefoglalt iratok között voltak Currita magánbecsületét érintő kényes levelek is, melyeket a kormányzó bosszúból elküldött a férjének s világos célzattal emlegettek a lapok. A sok mende-monda elhallgattatása végett a marquesa ráveszi Juan Velardet, hogy verekedjék meg a csipkedő újság szerkesztőjével. Gyönyörűen írja le Coloma, mint készül a fiatal ember a párbajra, melyben elesik.

Azonközben kitör Madridban a forradalom s az Izabella-pártiak, kiknek sikerült Amadeot az országtól teljesen elidegeníteni s magára hagyni, Párisba menekülnek a Grand-Hôtelbe, a spanyol kolónia középpontjába. Itt bukkan föl Jacobo Tellez-Ponce, marqués de Sabadell, egy spanyol kalandor, Currita

egyik unokahugának az ura, «aki harmincz éves korának daczára rothadt gyümölcs volt, a férfikor legjavában életcél nélkül, az élvezethajhászat és istentelenség romhalmaza, a ki nem mint az a híres skeptikus, az örökkévalót keresi, hanem azért fordul meg e siralom völgyének minden zege-zugában, hátha ráakad valahol ismeretlen élvezetek fertőjére, melyben fetrenghetne». Ki akar békülni azelőtt tíz évvel elhagyott nejével, mert hallotta, hogy nagy örökségre tett szert. A szegény asszony, ki most is bolondul eszményien szép ura után, jámbor visszavonultságban él. Diogenes azonban és páter Cifuentes tisztában levén a marqués nemtelen szándékával, eleve értesítik a boldogtalan asszony barátnőjét, kivel együtt lakik, Maria de Villasis marquesát s a dologból semmi sem lesz. Sabadell Curritához szegődik tehát, a ki amúgy is magához akarja lánczolni. Czinizmusával csalódásban hagyja ugyan a meggyalázott s bamba férjét, de fölnyitja Currita gyermekeinek szemét viszonyuk felől, mire a fiú a jezsuiták kollégiumába, a leányka pedig apáczákhoz adatnak nevelésbe. Sabadell föltétlen úr a Villamelon-palotában. Currita, Mercedes királyné udvarhölgye lévén, szembeszáll az egész társasággal, mely azonban megsokalva botrányos életét, elébe veti a keztyűt.

Villasis marquesa fogadó napokat kezd tartani,

még pedig ugyanazon napon, mint Currita, pénteken. Barátnői egyik a másik után elhagyják, de a politikában még a fölszínen marad egy ideig, míg csak Sabadellt szemeláttára meg nem ölik a szabadkőművesek. Currita elmenekül ugyan, de a válláról lecsúszott prémesgallér elárulja éjjeli kalandozását. Hiúságán, melyet érzékeny csapás ért már szent Ignác kolostorában, még nagyobb sebet ütnek azok a beszédek, melyek Sabadell halálakor indulnak meg. Ezek következtében megfosztják az udvarhölgyek jelvényeitől. De hiúsága nem törik még meg. Hogy előbbi helyét elfoglalhassa a társaságban, beleegyeznek, hogy leánya apáca legyen, sőt e célból lelkigyakorlatokat is tart, melyek alkalmával nagy megalázások érik volt társnői részéről a kápolnában. A szentbeszéd alatt megtörik megalázott szíve s Villasis marquesa szeretetétől megis indul. Kedves fiacskájának, Paquitónak és Sabadell fiának tragikus halála, urának megőrülése aztán befejezi a megtérés megható folyamatát.

«Egy napon két gyászbaöltözött hölgy volt jelen a Loyolakolostor templomában: Sabadell marquesa és Villamelon marquesa; a két ellentét: az áldozat s hóhéra, a tiszta nő és a bűnös asszony.

A mise végét ért s a hívők rajokban távoznak a templomból. Csak Currita maradt ott elül térde-

pelve, nem tudván fölkelni. Meghajtott fejével, összekulcsolt kezével élő képe az alázatosságnak, mely megsemmisülve irgalmat esd a Magasságbelitől. És messze mögötte térdelt, imádkozott Sabadell marquesa, a kinek kis fia halála óta most e pillanatban omlottak először enyhítő könnyei.

Nagysokára végre nagy ügygyel-bajjal fölemelkedett Currita, hogy ingadozó léptekkel kitámo lyogjon. Amint unokahuga meglátta, gyorsan föl kelt s odament a templom ajtajához és a szentelt-víztartó medencze mellé állott. Midőn Currita hozzáért s kinyújtá kezét a víz felé, tekintete ráesett arra, a kivel annyi rosszat tett. Elhalványodott, mint valami kísértet s hátra tántorodott.

Elvira de Sabadell azonban eléje lépett s egy kis mozdulatot tett, csak egy kis semmiséget, a min az emberek gúnyosan nevetnek s a min az angyalok örvendeznek.

Bemártotta kezét a szenteltvízbe s odanyújtá ellenségének és hóhérának — bocsánata jeléül.»

Ennek a szegényes vázlatnak színt, illatot kölcsönöznek azok a jellemek, miket Coloma egy Daudet vagy Cherbuliez művészetével rajzol, meglepő realitással domborítva ki a szereplők lelki világát, úgy hogy a ki egyszer megismerte őket, el nem felejtí többé soha. Ez főkép a férfiakra illik, a kikben több az egyéni vonás, mint a nőalakok-

ban, kik inkább típusok. Két ilyen fajta szerepel összes irataiban: a jó és a rossz nőé. Amannak Villasis, emennek Villamelon marquesa a képviselője; amaz fönséges, ideális asszony; emez hiú, hideg kigyó.

Jellemző ereje kiválóan a komikus alakokban tűnik ki. Villamelon, Diogenes, Franczi bácsi örökké fognak élni a világirodalomban. Villamelon marqués spanyol grand s nejének úgynevezett ura, 40 éves ifjú öreg, az ifjúnak valóságos karrikaturája. Már külseje magára vonja a figyelmet: hosszan lenyúló orr, bíbor-vörös, bibircsókös, kövér arcz, szomorú tekintet, fölfelé pödört bajusz, magas homlok, ritkuló haj, erősen domborodó has. Keresztapja, VII. Ferdinand király, bámulva vette észre, hogy «a Villamelonok ez örököse teljes fog-sorral jött a világra». Ez okból keresztapai ajándékkal czimerével díszített arany szeletelő kést adott neki. Ez a kés volt aztán egyetlen fegyvere, mert mindentől s mindenkitől félt: fiatal korában részt vett egy háborúban, de az első füttyülő golyó megszalasztotta, feleségének szürke szemétől valósággal reszketett, de legjobban tartott, igazi babonás félelemmel félt a gyomrától. Befelé figyel szüntelen, hogy tudomást szerezzen a titkos mozgalmakról és folyamatokról, mert egyetlen réme: az indigestio. A konyhaművészet és az amateurfényképezés az egyetlen foglalkozás, mely ébren tartja szellemét.

Midőn ezekkel van elfoglalva, olykor elmélyed a szeme, megélénkül szelleme, filozófussá lesz, a ki elméleteket állít föl. Terített asztalnál egy időben nagyevő és inyeskedő is; feneketlen hordó, tekintve az ételek s italok mennyiségét, Brillats-Savarin ügyes és nagyismeretű tanítványa, tekintve megválasztásukat s készítésük módját. «Az angol nyelv — szokta mondogatni — a német kortyonkint szedi be az ételt, az olasz rág, a spanyol táplálkozik, csak a francia élvez. Élvezni, ízlelni kell, ha eszik az ember... nem a sok, hanem a rossz evés okozza az indigestiót. Boldogult anyám szokta volt mondani: telt gyomor dicséri az Istent. S tényleg, ha jól volt lakva, jobb ember is volt. Étkezés közben rendszerint három fokozaton megy át: a méltóság, a jókedv és a rakoncátlanság fokán. Ez utóbbin mindent ki lehet tőle csikarni; ilyenkor azzal szokott mulatni, hogy apró kenyérgalacsinokat hajigál vendégeinek orra felé s szörnyű nevetésre fakadt, ha eltalált valakit. Fiatal korában bár nem volt éppen feslett életű, mégis meglehetősen világfi; egyike azon fajnak, mely gyakori az előkelő spanyol ifjak körében, a kikben van valami a naplopóból és a sportsmanból, valami a cigányból s az utcztataposóból. Mintha csak valamely andalúziai bika és egy párisi soubrette szeretkező öleléséből származnék.»

A két öreg: Diogenes és Franczi bácsi, bár jellemre és viselkedésre ellentétek, mégis ugyanazon társaságnak alakjai. Azok közül a XVIII. századbeli nagy urak közül valók, a kik előkészítették a spanyol arisztokraczia sülyedését. Diogenes, ez az iszákos, játékos és javíthatatlan gúnyolódó, réme e talpig romlott társaságnak, mert leplezetlenül szemébe mondja neki is, magának is a való igazságot; «ide-oda mozgó mustárflastrom, a melyhez senki sem ér a nélkül, hogy egy-két hólyag ne támadjon a testén». Ha van pénze, telt marokkal szórja; ha nincs, megzsarol mindenkit azzal a szándékkal, hogy soha meg nem adja, mivelhogy elve: vedd el a pénzt, de meg ne add, mert úgyis meghalunk mind. Maga mondja magáról, a mit arcának rezes színe s ragyás bőre is bizonyít, hogy kéjelgő, nyomorult, a kit gyilkosságon és lopáson kívül minden bűn terhel, de a ki azért féli az Istent és tiszteli az erényes embereket. Ez a cinikus Diogenes, a kinek legkisebb gondja is nagyobb a világ ítéleténél, fülíg pirul egy gyermekleányka szavaitól, hogy bűdös az alkoholtól; ez a vén bűnös, de még meg nem átalkodott szívű bűnös tisztátlan testében bűnös lelke mellett gyermekded szívet őrzött meg s azért tud gyermek módjára, Istennel kibékülve meghalni.

Franczi bácsi se tartozik a leggonoszabb embe-

rek közé; ő Diogenes néma szerelme, a kit gyöngéd gonoszságainak sok apró tűszúrásával kínozt. «Minden létező szépségszer élő tárháza» s az egész spanyol arisztokracziának és valamennyi függelékének Franczi bácsija, a ki sohse volt idősebb harminczhárom esztendősnél, a kiről azt beszélték, hogy harminczhárom hamis tárgy volt rajta, úgy hogy a mikor lefekvéskor mindent lerakott magáról, a fehér párnák között csak a köbgyök feküdt abból a Franczi bácsiból, a kiről Sir Robert Beltz, az angol követ egykor azt kérdezte Diogenestől: Kicsoda ez az ifjú?

Mindezek s a regénynek nem kisebb pszichologiai megfigyeléssel rajzolt többi alakjai, melyeknek élő mintái ott jártak-keltek, tettek-vettek az előkelő társaság czimerszobáiban, nemcsak érthető bosszúságot keltettek, hanem méltón ráterelték a figyelmet szerzőjükre is, a ki elég vakmerő volt belenyúlni a darázsfészekbe. Senki sem gondolta, hogy a halvány képű, bánatos tekintetű jezsuita páter, a milyennek arczképei föltűntetik, oly találóan, oly gyökeresen ismerje a modern életet, melynek forrásaiban pedig maga is szerepet játszott. 1851-ben született január 7-én, Andaluziának hírvirággal koszorúzott városában, Jerez de la Fronterában, a hol atyja neves ügyvéd volt. Királyi pártfogás révén bekerült a tengerészeti iskolába;

de néhány év múlva, kedve nem levén, ott hagyta e pályát s Sevillába ment, a hol öt éven át hallgatta a jogot. Csakhamar ujságírással kezdett foglalkozni. Részt vett mindenféle politikai fondorkodásban és összeesküvésben, úgy hogy a rendőrség éles szemmel kísérte tevékenységét. Sűrűn megfordult a társas termekben és családi összejövetelben, majd nagyobb utazást tett a világban, míg 1874 egyik reggelén átlőtt fejjel találták meg lakásán a fiatal Colomát. Öngyilkos kísérlet volt-e, párbaj vagy orozvatámadás, senki sem tudta. Barátjai szerint baleset, mert egyikük azt írja róla, hogy «úgy tudott bánni a fegyverrel, mint I. Napoleon a lanttal.» Egy hónapig élet és halál között lebegett; végre mégis meggyógyult. A szenvedés, a kénytelen nyugalom arra kényszerítették, hogy mint egykor szent Ignác, foglalkozzék lelke üdvösségével. Alig hogy meggyógyult, 23 éves korában belépett a Jézus-társaságnak franciaországi noviciátusába. 1882-ben pappá szentelték.

Tíz évi kolostori élet átalakította egyéniségét. Az előkelő körök fölismerték tudományos voltát, szónoki tehetségét és kieszközölték előljáróinál, hogy Madridba tették át szónoknak. Az egész főváros lázas kíváncsisággal nézett működése elé, főleg a hölgyvilág özönnel tódult meghallgatására. De a mikor Coloma leplezés, kendőzés nélkül vágta

az igazságot ennek a társaságnak a szemébe, melyet töviről-hegyire ismert, nagy fölháborodás támadt ellene és rávették a királyt, hogy lépjen közbe s vigyék csak e kelletlen, kellemetlen prédikátort vissza csendes kolostorába. De az egyszer lángra lobbant buzgalom nem aludt el többé. Nem állván rendelkezésére a szószék, annál serényebben hangoztatta az irott szót. Íróvá lett, még pedig erkölcsi rajzok írójává. Manapság — úgymond a «Lecturas recreativas» előszavában — mindaz kathedra, mindaz szószék, a honnan s a hol lehet és kell is hirdetni a Jézus Krisztus tanítását, mert a pokol dühe kathedrává, szószékké alakított át mindent, a honnan s a hol példátlan gyűlölettel, egyre növekvő szenvedélylyel szünet nélkül támad. Első e nemű művei: Cuentos para niños: elbeszélések gyermekek számára, azután rajzok a spanyol életből, novellák s végre a «Pequeñeces». Jelenleg Bilbao-ban él a jezsuiták kath. egyetemén. Nagyon beteges, de azért folyton irodalommal foglalkozik, melynek termékei a «Mensajero del sagrado Corazon de Jesus» lapjain jelennek meg s csak azután önálló kötetekben. Itt jelent meg először a «Pequeñeces» is. Sokat szeretett tartózkodni az andaluziai Sierrában, a hol alkalma nyílt megismerkedni a nép erkölcsseivel és műveiben értékesítette is e tapasztalatait.

II.

Midőn egy kissé lecsillapodott a megdöbbenés, melyet a Pequeñeces keltett, heves vita támadt arra nézve, jogosult-e, nem-e az ítélet, melyet ez a páter a madridi társaságról mondott. Egyébként nem volt új dolog, hogy Spanyolországban egy jezsuita suhogtatja a szatíra ostorát. A XVIII. században páter Isla jóízű versekben megénekelte a nép mulatságait két ifjú vértanú-rendtársának kanonizációja alkalmából, még pedig ugyancsak csípős gúnynyal. Világosabb célzattal tette ezt VI. Fernando koronázásakor, de még ekkor is oly ügyesen csipkedett jobbra-balra, hogy a pampelunai érsek meg a város tanácsa nyilvánosan megköszönte az e könyvben neki szánt megtiszteltetést. De midőn rájöttek az iróniára, kiűzték Islát Navarra fővárosából. Harmadik szatirája: «Historia del famoso Predicador Fray Gerundio de Campazas» pellengérre állította a kor kedvelt egyházi szónokainak művészetét oly szarkazmussal, melynek komolysága s vidámsága egyként hatásos volt. Kiváló szónok lévén maga is, ismerte a betegséget, melyet bonczoló kése alá vett s e műtete közben csattanós példákat válogatott össze. E könyv első kötetéből, mely előzetes tudomása nélkül jelent meg 1758-ban, huszonnégy óra alatt 800 darab

fogyott el. Ám a megtámadottak minden rendelkezésükre álló eszközzel védekeztek; Islát az inquisíció elé állították, könyvét eltiltották. Az 1767-ben számkivetett szerző Itáliában halt meg.

Coloma csak abban különbözik rendtársától, hogy ő az élvezet, a fondorlatok és a politika világa ellen fordul, de oly művészettel, hogy a külföld, semmit sem törődve a spanyol fővárosban folyó perpatvarral, meglepetve csodálkozott azon az ugráson, melyet a spanyol regényírás fejlődésében tett, a mely fölött nem rég a lélekharangot hallotta szólani; azon a remekművön, a mely ennek az írónak a kezéből került ki, a ki sokáig önként beírte egy katolikus épületes folyóirat csekélyszámú olvasóközönségével.

A dolog nyitja az, hogy Coloma nagy tehetsége fölismerte a helyes irányt, melyben a regényírásnak haladnia kell, ha céljának meg akar felelni. Szakított az idegen minták majmolásával, a hagyományos klasszikus retorikával meg a francia romanticizmus szenvedélyes páthoszával. Élete körülményei, tapasztalatai, a modern élet szövevényes problémái realistává tették. Marquesa del Arco-Hermoso, írói néven Fernan-Caballero, a kivel Coloma az édes anya és fiú viszonyához hasonló barátságban állott, e szavakkal vezette be a 16 éves ifjú első elbeszélését, a «Dolores de un

estudiante»-t: Coloma a realista irányhoz tartozik, sőt mintájául tekinthető, mert egyformán távol áll az útszélségtől s a nyers másolástól, a kaczerkódó naivságtól és az affektált természetességtől. A realizmus ugyanis csak akkor számíthat a művészet jogára, ha nem tükrözi szándékosan a való köznapi-ságot vagy a köznapi valóságot, hanem csak ha a természethez híven fogja föl a valóságban a költői elemeket s lehető objektív naivitással és teljességgel írja le ezeket. Az igazi realizmus tehát nem tagadja általában, a hogy a materializmus teszi, az eszményt, hanem keresi a valóságban.

Bár maga Coloma úgy nyilatkozott egy alkalommal, hogy egy írói iskolához sem tartozik, mert csupán csak azért ír így, mivel hogy így érzi lelkében, a spanyolok mégis mind realistának tartják. Luis Rodriguez, a salamancai egyetemen az irodalom tanára, így ír felőle: A modern kritika azt tartja, hogy manapság a realizmus nem lehet esztétikai, mert bizonyos, a pornografiával határos területeket kell érintenie. Luis Coloma föladatul tűzte ki magának, hogy ezt megcáfolja. Az ő igen egészséges elvekkkel átitatott s erkölcsileg nemesítő elbeszélései versenyeznek a hazai és külföldi realizmus legnevesebb korifeusainak műveivel.

Hogyan értelmezik a legjobb spanyol írók ezt

a realizmust, arra döntő tanu Pereda, a ki «Sotileza» című regénye bevezetésében így ír: Csak ti legyetek bírám, Santander szegény halászhai és matrózai. És ha sikerül helyesléstekkel találkoznom, bedugom fületem a kritika előtt. Csak ezt az egy szót kérem tőletek: igen, így van, ez az igazság! Ilyenek a mi szegény halásznépünk erkölcsai, szokásai, bűnei, erényei, nyelve, arcvonásai és lelke! Nyers modora, sötét, melancholikus természete, a tenger edző közelsége, melynek minden mozdulata bátorít, rendületlen hite, csodálatos magamegadása, hevessége, asszonyaink durvasága. S ezt nem mulja felül a csatornák nyelve, hova leszálnak a naturalista írók s mégis megfér az erény- s erkölcsiségnek fennenjáró fölfogásával! Nem vagytok-e ennek nap nap után szemtanúi? Szóljatok, igazak-e rajzaim, nem becses mintái-e ezek az emberiségnek, a kiket megszámlálhatatlan nemzedéken át minden erkölcsi és fizikai elcsenevészesedéstől megőrzött a mindennapi kemény munka, az állandó halálos veszedelem, a leigázhatatlan szegénység, a szűkös táplálék, a homokos part, a tenger sós, fűszeres levegője? Szóljatok...

Ez a realiztikus fölfogás meg a mai élet művelődési viszonyai más föladatot tűznek aztán a regény elé, mint azelőtt, a mikor beérhette avval, hogy csak tükörképe legyen a valóságnak. Most

kell hogy javított képe legyen. Nem lehet többé üres órák szórakozása, tarka képek varázslója a képzelet, valamely érzelem történetének mesélője a szív mulattatására. Kaland és szerelem megszűnt a regény főtárgya lenni. A regény a valóságból kezdett meríteni és e téren is első sorban onnan, a hol legnagyobb szükség volt a javításra. A nemzeti génusz, a faji bélyeg itt is megnyilatkozik. A spanyol életnek, érzés- és gondolkozásmódnak alapszine a katholicizmus. Ennek a lobogó lelkesedése ég Coloma szívében is, az a meggyőződés, hogy a kinek szívében él az igazi kereszténység szelleme, azt az Isten iránt való szeretet hős tettekre lelkesíti. Senki se csodálkozzék hát azon, hogy ez a hangulat uralkodik műveiben is. Ez adja meg esztétikai fölfogásának hátterét is.

Ennek az imént vázolt iránynak első képviselői a Fernán Caballero novellái a spanyol, főleg az andalúziai nép életéből. Főszínyt bennük a valóság hű megfigyelésére, a nemzeti jellem megértésére helyezett. Célja saját szavai szerint: az igazságnak költői dicsőítése, az emberi természetnek magasztos eszményekkel való nemesítése. Ennek a célnak a kedvéért lemond aztán minden tudományos készletről, le sokszor a művészet eszközeiről, le mindig a szerelem motivumainak kizsákmányolásáról. Csak annyiban fordul a művelődéshez, az

ösztön- s érzelmi világhoz, a mennyiben ki tudja velők fejezni a szentet, a vallásost komoly, nagyszerű jelentőségében, a nemzeti jellemet e legnemesebb vonásaiban. Meggyőződése volt, hogy szatírával, iróniával nem hozhatni létre igazi jót, hanem csak megvetés magvát szórhatni el ember és ember között; míg nemes tettek példája ismét nemes tett szülője. De viszont azt is vallja, hogy az egyénen fordul meg, hogy az élet küzdelmében erkölcsi fensőbbiségre tegyen szert, mely megtanítja a lemondásra. Életfölfogása mindazonáltal egészséges, vidám, mely nem zárja ki a tréfát, örömet, bár másrészt művészete nincsen hijával a tragikus összeütközéseknek, akár csak maga az emberi élet, melynek nyers realizmusával a természetnek figyelmes és kitartó tanulmányozása ismertette meg.

Fernan-Caballero ideje óta változott ugyan a művészi forma, de erkölcsi hatása a spanyol regénynek sarkcsillaga. Neki tulajdonítható, hogy e műfaj nem gázolta végig a materializmus és pozitivizmus művészi eltévelyedéseinek posványát, a naturalista, szimbolista, ironista és dekadens irányzatokat, hanem fejlődésének legmagasabb fokán sem szűnt meg hinni a jónak világában, a szépnek evangéliumában. És ezt a legjobb spanyol írók nem a költött, az emberi természettől idegen területeken lelték meg, hanem nemzeti egyéniségük

meg a nép természetének forrásánál. Megmaradtak, a mik voltak; nem jártak elméletek útján, hanem elfogulatlan szemmel figyelték, vizsgálták a nemzet összes rétegeinek életét, lelki világát. S az eredmény? Az eredmény az, hogy az irodalom nem helyezkedett akár tudatos, akár nem tudatos ellentétbe a keresztény fölfogással, hanem ennek sorompóin belül keltek harczra az erkölcsi hatalmak. Az erkölcsiség próbaköve, az az ellentét, mely az egyik táborba osztja azokat a sokakat, kik melléktekintetek szolgálatába hajtva a vallást, alakoskodással töltik ki lelkiismeretük hézagait, a másik táborba azokat a keveseket, kiknek szemében a vallás belső tökéletesedés, melynél a melléktekintetek csak eszközszámba mennek, az életből átment a művészetbe. S épp az a körülmény, hogy egyetlen kiválóbb spanyol regényíró sem kerülte meg e problémát, melyhez mindenféle filozófiai irány vissza-visszatér, adja meg a jelenkor spanyol regényének azt a különös báját, azt a mély jelentőséget, mely oly vonzóvá teszi. Érdekes, mint gondolkodik a spanyol író a vallás és irodalom közti viszonyról. «Nem ítélek, — úgymond Juan Valera, ez a művelt fő, — a vallás és erkölcs dolgában, hanem az esztétika és a jóízlés ügyében. Fölfogásom szerint a vallás meg az erkölcs úgy bánik a költészettel, mint valamely dédelgetett gyermekkel. Nem veszi

rossz néven oly tetteit, melyeket meg nem szabad tûrni a való életben. Ezért a költészet nagy szere-
tettel vonzódik a valláshoz meg az erkölcshez s
bárhol is bánik velük gorombán valamely szerző s
számkiveti őket műveiből, a költészet is eltűnik
velük s csak pusztá bálvány, ócska hamisítvány
marad helyette s ez nem más, mint a rossz ízlés.
Soha sem eshetik komoly sérelem a valláson s az
erkölcsön a nélkül, hogy a valódi szépség is szé-
gyenkezve el ne vonuljon. A mit mondok, eszthé-
tikai, nem vallási szempontból mondom. Irodalmi
kritikát írok, nem theológiát.»

A modern spanyol életet senki sem ismertette
meg úgy a külfölddel, mint Coloma. Fernan-
Caballero regényei az elsők, melyek félrelebbentik
a fátyolt, mely a külső világ szeme elől mindez-
ideig elzárta a spanyol falusi és városi családi
életet. De csak Colománál tűnik föl első ízben az
a közvetlenség, melynél fogva egy csapásra meg-
kedveljük személyeit s úgy érezzük, hogy bizalmas
ismerőseink között vagyunk. A mi Turgenyev az
orosz, Jakobsen és Topsoe, Drachmann és Pon-
toppidan a dán, Kielland és Garborg a norvég,
Balzac s követői meg Bourget és Maupassant a
francia irodalomban, az Coloma a spanyolban. Az
ő tolla megeleveníti mindazokat az álomképeket,
melyek Spanyolország neve hallatára rajzani kez-

denek képzeletünkben. S ez megfigyelő képességének, erejének a műve, melyet el nem kerül a legkisebb részlet, a leghalványabb árnyék sem. Ezekre aztán ráveti humoros kedvének elbájoló sugarait, melyek élessé, láthatóvá teszik a körvonalakat, torzzá, félszeggé az alakokat s ezekre aztán bőven szórja a gúnynak nyilait. Elbeszélései egyformán tükrözik a spanyol nép jellemének kimagasló s alacsony vonásait, akár csak a patak vize a szálas fenyőt s a törpe fűszálat, mely partja mentén nő.

III.

Erővid kitérés után, melyre szükség volt Coloma jelentőségének megértése miatt, rátérhetünk egyéb műveire. A «Pequeñeces»-en kívül két nagyobb műve van: a «Juan Miseria» meg a «Por un piojo...» címűek; amazt 70-ben írta, ezt később. Valamint nagy regényében, Juan Miseriában is a politikai zavarok, az 1867—8-iki forradalom a háttér. Csakhogy míg amott az arisztokraczia, itt az alsó néprétegek játszzák a szerepet. A cselekvény színtere: a Corral de los Chicharos, a munkásbérházak egy neme Andaluzia egyik városában. Sok-sok szegény ember lakik e kaszárnnyában egymás hátán. Az emberi szív és ész romlottságának, durvaságának valóságos szemétdombja ez a ház, de a

melynek talajából mégis virág fakad. Micsoda hanyagság és mulasztás terheli a spanyol vezető köröket, hogy ekkora műveletlenség üthetett tanyát a nép között. S ezt a népet, melynek lelkében a legnagyobb bűnök s hősiek erények csirái rejlenek, mesteri kézzel festi Coloma a Juan Miseriában. Tárgya Juan s Mariana Correa szerelme, mely körülményeik miatt nem lehet boldog. Juan becsületes napszámos, a kit gyermekkorá nyomorúságáról neveztek el Miseriának. Korán jutott árvaságra s részeges nagybátyja körmei közé. Egyedüli tanítója a boldogtalanság volt és a szegény árva-fiúban, kinek egyetlen jutalma egy darab kenyér volt munkájáért, ritka lélek lakozott, mert ártalmatlanná tudta tenni e borzasztó orvosságnak, a közmegvetésnek, az elhagyatottságnak mérgét, melyet csak szentek vehetnek be káros hatás nélkül. Magára maradt szíve szeretetre vágyott s viszontszeretetre. És ez az epedő szív, mely jó volt természettől, csak sejtette az Istent, a kivel műveletlen s a tudatlanságtól homályos értelme nem tudott érintkezni. A vallás eszméje nélkül sinylődő lelke megőrizte a keserves multnak emlékét s nem látott mást a szomorú jelennél s a bizonytalan jövőnél.

És ennek a szeretet után sóvárgó szívnek mélyén lappangó testetlen érzelem testet öltött Martin Correa, kőműves, húsz éves leányában, Marianában.

Ennek barna arcza, pisze orra, sötét haja és fekete bársonyfényű szeme, ifjúságának hamvas bája egészen betöltötte szívét. E leány iránt való érzelmeiben egybefolyt a gyermek szerelme édes anyja, a testvére édes testvére s a hívőé Teremtője iránt, úgy hogy Mariana volt Juannak anyja, testvére, mindene, istene. Ezt a hatalmasan lobogó, lángoló érzelmet csak Mariana volt képes korlátok között tartani a maga szelid szendességével és vallásos lelke türelmes békeségével. Nagy áron szerezte ő is e két tulajdonságot. Édes anyja nem élt, atyja pedig úgy gondolkozott a munkáról, hogy vasárnap bűn dolgozni, hétfőn pihenni kell a vasárnapi tivornya után, kedd szerencsétlen nap, szerda a hét közepe, pénteken meghalt az Úr Jézus, szombat a vasárnap előzője, azon az egy napon pedig, mely főnmarad, csütörtökön, ugyan ki fog dolgozni? Ámde élni akart, tehát enni is, még többet inni. A szegény leány tehát éjszaka font, nappal mosott, csak hogy keserves keresményéből eltarthassa részeges, brutális apját, a ki hallani sem akart Mariana és Juan házasságáról, mert attól félt, hogy leánya távoztával vége lesz az ő munkátlan, istentelen életének is. Azt akarta, hogy Mariana vagy hajadon maradjon, vagy oly emberhez menjen nőül, a kinek vagyoni helyzete lehetővé teszi majd, hogy tovább is csak szenvedélyeinek élhessen.

Ilyen ember volt szerinte a kuruzslásai miatt a városban Salamanca néven ismert vén Micaela Gomeznek az unokaöccse, Pepe Lopez, a Lopijonak csufolt D. José Lopez suszternak fia, a kit közönségesen Lopijillonak hívtak. Ez az ember a kit ostoba apja papnak szánt, nagy nélkülözések között, de eredmény nélkül neveltetett, egy ideig sekrestyés volt a «Haldokló Üdvözítő»-ről nevezett templomban. Velezületett restsége folytán gyűlölt mindent, a mi kötelességet rótt reá: az erényt, a vallást, a vallás szertartásait. S mivel az ember mindazt, a mit az önzés meg az önérdek prizmáján át szemlél, csakhamar általánosítja, ő is azon kezdte, hogy rágalmazta a papot, a ki megdorgálta, szidta a misét, mely terhére volt s azon végezte, hogy gyűlölte a vallást, mert a mise annak egyik szertartása s káromolta az Istent, mert a pap az ő szolgája. Egész életfilozófiája e két főszabályból állott: a mi nehezemre esik, igazságtalan s nem tartozom megtenni; a mit nem értek, hazugság s nem kell hinnem.

Lopijillo érdeklődött Mariana iránt, de a leány határozottan elutasította. Bosszút esküdött tehát. A hazatérő részeg Correának elmondta, a mit Salamancától tudott meg, Mariana és Juan éjjeli beszélgetését az ablakon át, persze ferdítve a valóságot. Az apa felbőszült e miatt s csaknem holtra verte a leányt. Juan hírét vette mindennek s föl-

pofozta Lopijillot, a kinek bosszúvágya nemcsak hogy nem csillapodott, hanem új tápláló anyagot kapott. Csak az alkalomra várt, hogy kielégíthesse. S ez csakhamar kínálkozott is. Juan a farsangi bohóskodások idején fölhasználta az álarczosok menetét s Mariana ajtajához lopózott, hogy közölje vele D. Antonio lelkésznek, egyetlen pártfogójuknak a tervét házasságukat illetőleg. Salamanca fölismerte Juant álöltözetében s rögtön értesítette Lopijillot, a ki meg Martin Correát kereste föl a korcsmában. Fölingerelte az amúgy is részeg kőművest és ez egy nagy konyhakéssel a kezében rohan haza. A kapu aljában találkozik a távozó Juannal s vért szomjazó vadként veti magát reá. Juan kikerülte a szúrást s el is vette az öregtől a kését, de amint el akarja hajítani, Correa megint rárohan és beleszalad a késbe, mely szívéen megy át. Juan menekül, de Lopijillo és Salamanca kiáltozására elfogják s börtönbe vetik. A zajra oda-siető Mariana atyja holtteste láttára elájul s kórházba kerül. Midőn úgy a hogy fölépül, egy kolostorban keres menedéket s ótalmat Lopijillo üldözései elől. Itt a megváltó halál nemsokára véget vet szenvedéseinek.

A második részben kezdődnek Juan igazi szenvedései, de meg tisztulása is. A második és harmadik fejezet a regény legszebb részlete, mely

meghatóan rajzolja a vergődő lélek teljes, kibékítő megnyugvását. Páter Paquito, a ki spanyol grandok ivadéka, most kapuczinus barát és a rabok lelki gondozója, s egyike Coloma legideálisabb, megragadó jellemeinek, fölismeri Juanban a gízgástól fölvert termőföldet, a mely megtisztogatva még bő gyümölcsöt hoz majd. Az ő szerető gondoskodása kiműveli Juan tanulatlan értelmét, a ki valódi keresztény hősként lép az akasztófa alá, hová Lopijillo juttatja. Ez az ember, a ki magára hagyja édes atyját halálos küzdelmében, megöli nagynénjét, Salamancát, csak hogy ne tehessen bizonyosságot Juan ártatlansága mellett, forradalmi eszmével föllázította a tudatlan tömeget. A lázadás napján gyáván meg akar szökni, de pártfelei a sáncra kényszerítik s itt a rászakadó part összezúzza, egy katona szuronya megsebesíti s irtózatot halált hal.

«A Cordova melletti hegyen levő remeteségben egy napon üresen maradt a templomban az egyik hely s nem válaszolt az egyik remetének kis harangja a templom harangjának szavára. A superior meghagyta, menjen az egyik testvér a hiányzó remete látogatására.

Ott találta fekvé a deszkán, mely ágyául szolgált; testén szürke posztó kámzsa, a bűnbánat jelvénye; ajkán a fából készült feszület, a hit jelvénye; keze halálfőn nyugodott, a halálnak jelképén.

Úgy látszott, hogy alszik, pedig meg volt halva. Fejtől a falra egy nehézkes kéz szénnel ezt írta:

JUAN MISERIA.

Ugyanezt írták sirkövére is.»

Juan, ki kegyelmet kapott Paquito közbenjárására, mint remete fejezte be tehát életét.

Sötét, szomorú kép tekint ránk ez elbeszélés rájárából. Csak a szívek mélyén pislogó fény enyhíti némileg e vastag árnyékolást. De ez a fény aztán ragyogó glóriává gyullad azoknak feje körül, a kiknek lelkében derengett s még sötétebb árnyékba veti azokat, a kikben nem volt meg. Biztos kézzel rajzolja Coloma az életet s az emberek nyomorúságát, a bűnt és a szenvedélyt, nem kimélve, nem kendőzve semmit sem, oly rikító színekkel, csak hogy utálatos voltuk valóban undort is keltsen. Mert ő, — úgymond — nem a rossznak, hanem a jónak szolgálatában akar állni, mint a hogy tavasszal a trágya is csak javára válik a rózsának. S teszi ezt oly művészi gonddal, hogy szemére is vetették, a bűnnek illetén élénk, reális festése veszedelmes, mert megnyitja az ártatlanság szemét. Coloma tagadja ezt és fölfogását igazolja is az említett «Lecturas» előszavában. Szerinte rajzolhatja az író a bűnt, a szenvedélyt, csak ne sértse a szemérmet. Az igazi, gyanutlan szívbeli ártatlan-

ság, mely semmit sem tud sem az elméletről, sem a gyakorlatról, átolvassa majd a leírást s bár nem érti is, mégis leszakítja a rózsát és nem gondol a trágárára. S ha mégis megérzi a szagát s észreveszi ottlétét, szeme még sem volt hát olyan zárt, mint hitték. Ez az ártatlanság kevésbé táplálkozik a szívnek tisztaságából, mint inkább tudatlanságából. Egyébként van munkáiban elég sok erkölcsi reflexió, mikből tanulság vonható s bár ezek nem vértetik is föl, mégis figyelmeztetik és óvják a veszedelemtől. Ha pedig az orvosság mégis méreggé változnék, akkor sem az orvost, hanem a beteget éri a vád, mert ugyanabból az illatos szegfűből, mely a kertben nyílik, édes mézet szí a méh, a kigyó meg mérget. Bizonyos emberekben nem tudatos a rossz fogalma s ez annak a zűr-zavarnak a következménye, mely fejükben uralkodik. Az ilyen lazáknak azt a szolgálatot teszik az efféle helyek, a mit a tükör tesz a kancsal szeműnek: megismerteti vele fogatkozását, hibáját, melyről az előtt nem volt tudomása s a mikor aztán fölismerték a rosszat, a bűnt, fölébred bennük tán a vágy, fokozódik az erő, hogy megszabaduljanak tőle.

Másik nagyobb elbeszélése az «Egy pók miatt...» című. Rendkívül kedves történet egy vidéki város előkelő társadalmának köréből, melyre derűs fényt,

elbájoló varázst vet az ifjú Teresa kedves és a vén leány, Rosita megható alakja. Talán egy elbeszélésében sem csillog-villog annyira Coloma fűszeres humora, mint ebben, melyben olyan természetesen veszi el az erény a jutalmát és a bűn a büntetését. Itt is érvényesül fölfogása a bűn s a szenvedélyek festéséről. Pepitának hiúsága, Teresának szerénysége s jó szive, áldott lelke drámai ellentétek. Hogy kissé erős e jellemek pastellrajza, csak az teszi érthetővé, hogy az írónak nagy öröme telik az erényben s élénk az undorodása a bűntől; hogy a spanyol társadalomnak épp ezek a rétegei szorulnak a legélesebb megvilágításra, hogy magukra ismerjenek. Nem untatom az olvasót tartalma elmondásával, annál közvetlenebb lesz a gyönyörködése Doña Angustias, Don Reccaredo, Mercedes és padre Rodriguez alakjaiban.

Ezeken kívül van Colomának egy kötet elbeszélése «Lecturas recreativas» címen. Magában foglalja azokat a rajzokat, melyek a «Mensajero del sagrado Corazon de Jesus» folyóirat hasábjain láttak napvilágot 1884—86-ig. Mindegyikük egy-egy arckép, genre a spanyol festők modorában, melynek éles körvonalait, eleven színeit mérsékli egy-egy realiztikus, humoros árnyalat s ez közelebb hozza a németalföldi, nem az olasz művészethez.

De ez alapon aztán apróra megismerjük a spanyol család típusait: a frivol édes anyát, a ki; csakhogy élvezeteiben ne gátolják, megfelelkezik anyai kötelességeiről; a léha apát, kinek kedve telik fia rossz csínyeiben; az ingatag fiút, a ki fokról-fokra süllyed; a hiú anyának hiú leányát; a tétlen, pletykát hordó nőt. Másrészt még a jó édes anyát, a ki sohse fekszik le a nélkül, hogy távol levő fiának üres ágya előtt ne imádkoznék érte; a józan édes apát, a bölcs nagybácsit; a tévedéseiben is jószívű fiút, a ki nem merül el az élvezet fertőjében, hanem lelkiismerete szavát követve kiuszik belőle; az édes fiatal leánykát, a ki a megtestesült ártatlanság, tiszta mint a lilium, a tisztaság szimboluma.

Általában a szülő s gyermek viszonya, ennek a viszonnak megmérhetetlen felelőssége és következményei, ezek elbeszéléseinek rendes témái. Azoknak a gyermekeknek a nevelése, a kik alakítani fogják az emberiség jövő sorsát, a házasság, melyet bizonyos társadalmi körökben hova-tovább úgy kezdenek értelmezni, hogy vele a férfi megszűnik, a nő kezd szerepelni, érdekli mindenütt. S az az ellentét, mely a valóság és az ő erkölcsi páthosza között van, az a nagy távolság, mely elválasztja a lelkében élő eszményt a mindenütt nyilvánuló jelenségektől, táplálja azt a szatirikus han-

gulatot, mely irataiban bugyog és a mely első sorban az arisztokrata körök ellen támad. Szerinte ez a társadalmi osztály a fészke annak, a mit Coloma legnagyobb veszedelemnek tart: az engedékeny erkölcsi nemtörődésnek és a toleranciának. Mert egy társaság sem oly elnéző a választékosan, előkelően, illatosan és szellemesen föllépő erkölcsitelenséggel szemben, mint éppen az arisztokrata, talán éppen a vérében levő udvariassága s tetszésvágya miatt; egy sem hoz föl oly szívesen mentességet csekélységek, semmiségek mellett, ha oly dolgokról van szó, melyek pedig a legfő bíró szemében kétségtelen bűnök s ocsmányságok. Azért nem tűri szerzőnk, hanem minden rendelkezésre álló eszközzel küzd az ellen, hogy az udvariasság leple alatt szemérmetlen és szemtelen gonosztevőket tűrjön meg a társaság a körében. Meg van róla győződve, hogy egy rothadt alma lassan ugyan, de biztosan megfertőzi s elrothasztja az egész kosár tartalmát. Szatirája azért oly csípős és kiméletlen. Ennek daczára is Colomát elsőrangú elbeszélő írónak tartják Spanyolországban. Mély vallásosság áradoz műveiből, de a hol a vallás dolgairól szól is, nem tagadja meg kópéskodó, humorizáló természetét. Épp vallásos alakjai valóságos kabinet-alkotások. Haszonnal tanulmányozhatnák legjobb elbeszélőink is, kiknek alkotásaiból meg-

ismerjük ugyan a magyar társadalomnak minden-
irányu vonatkozásait, csak azt nem, a mi földi
életünk minden megnyilatkozásának megadja
vonzó varázsát, bájos színezetét, csak a vallásit
nem. Mindaddig, míg társadalmunk rajzából
hiányzik e vonás, maradandó becsű remekműről
szólni sem lehet.

JÁNDI BERNARDIN.

AZ ELSŐ BÁL.

I.

Úgy látszott, a marquesának igen rossz a kedve. A szokottnál fél órával előbb kelt föl, belebujt egy drága, valódi valenziai csipkével diszített fodrászköponyegbe s ezüstcsészéből szürcsölgette csokoládéját a kétszersülthöz.

E rövid idő alatt már kipörölte magát a francia komornával, mert a szoba hideg s az inassal, mert a kandalló meleg volt; kikergette négy kisebb gyermekét, kik az angol nevelőnővel jó reggelt jöttek mondani s haragja kétségtelen jeléül Fly, az angol agár, nem kapta meg a kis csokoládémaramdét. Ám a kutya, sértődötten e szokatlan mellőzés miatt, farkkal fordult az előkelő hölgy felé, végig nyújtózott az egyik bársonyvánkoson s a hatalmasnak, ki úrnője képében állt előtte, kegyére alkalmazta földije, Shakespeare mondását: «Állhatatlanság, asszony a neved».

Ez első égzengések nyilván nagy zivatart jeleztek

s ez meg is jött. Csak két lépés távolságban állt a viharban esernyő nélkül, mely a felhőszakadás ellen védhette, vezető nélkül, mely elháríthatta volna tőle a villámcsapásokat, Lulu, a marquesa legöregebb leánya, ki csak tizennégy nap előtt még a Sacré-Coeur növendéke volt. A szegény gyermek nem tudván hová bujni, legalább a kezét dugta bele reggeli ruhája zsebébe s a szemét sütötte le a szőnyegre, mintha rajzát akarta volna tanulmányozni, mivelhogy nem volt mersze anyja felhős arczára függeszteni őket.

— Végre is tudnom kell — szólt ez ama rövid, szaggatott hangon, mely a visszafojtott harag árulója — mért nem akarsz menni a követség báljára?

S hogy a feleletre időt adjon neki, a marquesa egy korty csokoládét ivott. Lulu nem felelt; arcza két vagy három ízben sirásra ferdült s még mélyebben beledugta kezét a reggeli ruha zsebébe. Kész örömezt belebujtatta volna fejét is, de a zsebek szerencsétlenségére igen kicsinyek valának.

— Felelj s ne hozz ki egészen a sodromból! — kiáltott a marquesa, eljutva már a kétségbeesés határához. — Mért nem akarsz menni a bálba?

Lulu sirva fakadt.

— Úristen, el ne hagyj — kiáltott az izgatott hölgy. — Sohse volt még olyan bál, a mely ennyi

könybe, ennyi boszúságba került volna!... Felelj, gyermek, szólj, hisz anyád az, ki kérdez.

Lulu fölvetette végre szépséges kék szemét, melyből jószág, ártatlanság sugárzott s fojtott hangon felelé:

— Mert én rám nem veszek kivágott ruhát...

— Attól félsz, hogy meghülsz? — szólt a marquesa, ki az ilyen vonakodás más okára dehogy is gondolt.

— Nem, mama, nem azért... hanem a madre Katalina azt vallja...

— Ah! — kiáltott a marquesa s fölegyenesedett a székben, akárcsak Júnó királyi páváktól vont kocsiján. — A madre Katalina azt vallja! S ugyan mit vall az a madre Katalina?

— Hogy az olyan ruha nem... nem tisztességes... s hogy azoknak a hölgyeknek, kik irányt szabnak a divatnak, kötelességük volna számkivetni.

A marquesa belesápadt haragjába; ha e pillanatban kezébe kerül a madre Katalina, menten szem nélkül, főkötő nélkül tér meg klastromába.

— Hát azt mondta a madre Katalina? — szólt azzal a bizonyos haraggal teli nyugalommal.

— Igen, mama s padre Jacinto is azt mondta...

— A padre Jacinto is?

— Igen, mama, a padre Jacinto azt mondta, legyen azon, hogy így sohase öltözködjem.

— Persze, mert bűn?

— Azt nem mondta, hogy bűn, ... csak tanácsul adta, hogy ne tegyem.

— S ugyan mit mondott még az a padre Jacinto?

— Hogy ne tánczoljak.

— Talán az is bűn?

— Arra se mondta, hogy bűn; de azt tanácsolta, hogy lehetőleg térjek ki előle.

— S mi okból adta neked ezt a tanácsot a padre Jacinto?

— Azt nem mondta meg.

— S a madre Katalina?

— Az se mondta meg az okát.

A marquesa most végre kitört; hatalmas huzással, mintha erőt akarna gyűjteni, hajtotta föl a csokoládé végső maradékát s oly idegesen tette le az asztalra a csészét, hogy ketté tört s a csehkristály-pohár vizében apály és dagály támadt, a kétszersült a földre repült, a reggeli végét jelentve.

Lulu az ég minden szentjei ótalmába ajánlotta magát és Fly brit flegmája beérte azzal, hogy föl-emelte a fejét.

— Tudd meg! — szólt a marquesa kezével a szék támaszkodóját veregetve — a padre Jacinto úr a maga reverendájában, a madre Katalina a maga szoknyájában, én meg a magam házában s lányom előtt. Érted?

Lulu semmit sem értett; a szegény gyermek ijedtében összetette a két kezét s anélkül, hogy tudná, buzgón imádkozta a szeráfok háromszor szent imádságát: «Enyhítsd, Uram, haragodat, igazságos és szigorú voltodat: irgalmazz, Uram!» A marquesa csak folyton beszélt s hangja közbe egyre valami dühös crescendo legmagasabb kótájáig emelkedett.

— Az éjjel ott léssz a követség bálján a padre szőrkalapja s a madre főkötője daczára!... Fölveszed a kivágott ruhát, melylyel azonnal itt lesz a varrónő... Táncolni fogsz a fiatal herczeggel, mert én megigértem s mert végre is meg kell tudnod, hogy anyádnak engedelmességgel tartozol, a mire a padre Jacinto s a madre Katalina már rég megtaníthattak volna.

— De mama! — kiáltott Lulu, miközben csillogó könyök gurultak végig szép arczán — a padre Jacinto mindig azt mondta...

— Nos, hát mit mondott még?

— Hogy ha mama parancsolja s le nem beszélhetem, mind a két dologban fogadjam meg a szavát.

— Mivel pedig le nem beszélhettél, hát eljössz a bálra testestül-lelkestül.

— Igen, mama, elmegyek, a hogy parancsolja.

A marquesa két fokkal lejjebb szállt haragja hanglétráján s élénken tette hozzá:

— Azt mondja az Isten harmadik parancsolata: tiszteljed atyádat és anyádat!

— Nem a harmadik, mama, hanem a negyedik parancsolat. A harmadik rendeli az ünnepnapok megszentelését.

— A harmadik vagy negyedik vagy századik! — pattogott a marquesa, a ki jobban tudta a legújabb operák énekszámainak egymásutánját, mint a tíz-parancsolat megszabott rendjét. A fődolog, hogy szemed előtt tartsd.

— Igen, mama, megteszek mindent, a mit csak kíván!

— Még csak az kellett, hogy padre Jacinto zavarja házam nyugalma!...

— Nem, mama, nem! — szakítá meg Lulu. — A padre Jacinto valóságos szent!

— Akkor hát tegyék valami oltárra s gyűjtsanak előtte két gyertyát — válaszolt hevesen a marquesa — de semmi szín alatt meg nem tűröm, hogy az ő bogarai miatt nekem szót ne fogadj!

— De mama, ha mondom...

— Hallgass!... S aztán jól vigyázz, nehogy nekem a fiatal herczeggel is a padre Jacintóról, a madre Katalináról, novenákról, apáczatörténetekről s egyéb intézetbeli ostobaságokról beszélj... ennek az időnek most már vége, leányom. Arra legyen immár gondod, hogy nagy leány vagy, ki a világba

lép... azért mutatlak be este a követség bálján... az ifjú herceg, ez a képzelhető szeretetreméltó világfi, nagyon szeret téged... s rövid idő múlva meg fogja kérni a szép Lulut...

— Engem? — kérde Lulu bámultában tágra nyílt szemmel — hisz csak egyszer láttam életemben!

— S hogy tetszett?

— Nagyon ostobának találtam!

— Ostobának? Madrid vezető fiatal embere ostoba?... A főváros legjobb partija ostoba?

— Ám velem csak ostobaságokról beszélt!... Hogy az operaház a múlt este zsufolt volt, a színház meg egészen üres... hogy a lova, Pitt, a versenyen serleget nyert... hogy legközelebb a vörös frakkot hozza majd divatba... Én erre azt mondtam neki, hogy olyan lesz, mint a főtt rák...

— Azt mondtad? — szól megint egész magán kívül a marquesa.

— Úgy csúszott ki a számból meggondolatlanul; de azt hiszem, nem volt inyére, mert rögtön igen komoly lett.

— Természetes!... Hogy is lehetne inyére?... Borzasztó! akár csak az őserdőből jönne az én leányom!... Ő neki vágni az arcába, hogy olyan lesz mint a főtt rák!... Kinek jut eszébe kívüled ily örültség?... Nem tudod, mily komoly volt a

színes frakk kérdése? ... A legnagyobb lapok szóltak róla, behozzák-e, vagy se, s épp az ifjú herceg volt a legnyakasabb védője. S oszt' még neki mondja, hogy olyan lesz, mint a főtt rák! ... No, ilyen is csak a padre Jacinto s a madre Katalina fejéből kerülhet ki ...

— De mama, értek is én ahhoz? — szólt Lulu szomorúan.

— Hát tanuld meg, vagy legalább hallgass! Avagy arra se tanítottak meg a kolostorban? ... Ez a híres apácza-nevelés gyümölcse s ebbe is csak nagyanyád kényszerítő hatása alá adtalak — folytatá nagy hangon a marquesa. — Ezért hoztam hát azt a nagy áldozatot, hogy magamtól távol tizenhét esztendőig korodig a nevelő-intézetben hagytalak ...

A marquesa ő nagysága ezt mondva, hihetetlen vakmerően hazudott. Lulu azért maradt egész tizenhét éves koráig a kolostorban, mert zavarta anyját hitvány élvezeteket hajhászó életében; mert a leány kora világos bizonyossága volt annak, hogy a marquesa ő nagysága rég túl van már az ifjúság mesgyéjén, s hiusága ösztökelte, hogy lehető sokáig eltitkolja éveit, miket keresztelő leveléből semmi csellel ki nem törölhetetett; azokat az éveket, melyekben az asszonynak sivár élvezetei megölték az édes anyának egyszerű, tiszta és szent örömeit ... azokat az éveket, melyeknek majd minden napja,

minden órája, minden pillanata nyilvánvalóvá lesz a világ előtt, majd ha Jézus Krisztus törvényt fog ülni a megholtak lelkein...

II.

A marquesa panaszát megszakította Nanette, a francia szobaleány, ki jelentette, hogy meghozták a kisasszony báli ruháját. A marquesa fölkiáltott örömeiben s rögtön fölugrott, hogy átvegye a ruhát; Lulu nem mozdult a helyéről. Finom, fűzfavesszőből font széles kosárral egy szolga lépett be a szobába s letette a szőnyegre. Nanette levette födelét, mely alól előtűnt a gaze, creppe, virágok s szalagok összevisszasága, miből a báli ruha készült. A marquesa a maga kényes kezével rendezte Nanette segítségével művésziiesen a fehér, néhány jázminággal diszített ruhát az egyik égszínkép atlaszdivánon.

— Elragadó! — kiáltott föl s megfelelő helyet keresett szemléletére. — Mily egyszerű s mégis modern és elegáns!... Ah! Madame Tête-à-tête a párisi ízlés megtestesülése... Nézd csak, Lulu, nézd... Bámulatos... Győzni fogsz, hódítani...

Lulu még mindig nem mozdult helyéből s szomorúan nézte a csinos ruhát. Első pillantása a derékra esett, mely, igazat szólva, oly mélyen s tisztességesen volt kivágva, mint a hogy fiatal

lányoknak a divat megszabja. Férjes asszonyoknak ez a szeszélyes törvénykönyv teljes szabadságot enged a szemérem s tisztesség sértegetésére, anélkül, hogy meglelhetnők okát.

— No de jer már egyszer ide, gyermek! — szólt a marquesa. — Majd, hogy úgy nem nézesz, mintha csak azért hívnálak, hogy a szemfedődet nézd meg.

— Szeretném is, hogy ha egész ilyen volna! — szólt Lulu és fölállt. — Fehér, mint ez a ruha, csak hogy egészen magas s a dísz rajta jázmin helyett lilium, a tisztaságnak jelképe.

— Borzasztó! — úgymond a marquesa s már-már megint ott volt, hogy a méreg megeszi, immáron harmadízben. — Még csak az kell, hogy a halálról s az emberi hiúságról tarts most itten prédikációt... De Luiza, ne légy olyan gyerekes! Eredj át az öltözőmbe s vedd rád ez új ruhát.. hadd lám, hogyan áll s megmutatom, hogyan emeljed az uszályt. Tudom, egy lépést se tudsz vele tenni!

Lulu végre előjött a báli ruhában s midőn mása szembenézett vele az óriás tükörből, mely naponként anyja három vagy négy toilettejét verte vissza, bájosan mosolygott. Oly csinosnak tűnt föl magának, hogy egy pillanatra megfeledkezett a magas szemfedőről, a liliumról, a tisztaságnak jelképéről.

A marquesa is mosolygott. Az asszony megértette az asszonyt, s ebből támadt az a reménysugara, hogy padre Jacinto vereséget fog szenvedni.

— Nagyszerű! — kiáltott föl elragadtatva s rendezgetni kezdte az uszály bő redőit. — Állj egy kissé jobbra, Lulu... Nanette, húzd azt egy kissé lejjebb... nézd csak, nézd! Az a két szalaggal összefogott puff a legelegánsabb, a legmerészebb, a mit csak valaha láttam!... Ah! Ez a pillangópuff megcsodálni való... Madame Tête-vide genie!...

E pillanatban kopogtak az ajtón s kívülről egy férfi hangja hallatszott:

— Szabad-e egy közönséges halandónak az istennő szentélyébe lépnie?

— Csak tessék, tessék! — válaszolt vidáman a marquesa. Lulu el akart szökni, de anyja ott fogta, mondván:

— Már meg hová szaladsz, te gyermek?... Hisz nagybátyád az, a gróf bácsi!

A gróf bácsi öreg úr volt már, arczvonásai nyiltak s előkelők, haja hófehér, termete hatalmas, mellén pedig ott ékeskedett a calatravai lovagrend híres piros keresztje.

— Dicső! — szólalt meg s megállt az ajtóban. — Milyen bájos csoport!... Ne mozduljatok, kérlek; így egymás mellett olyanok vagytok, mint valamelyik szép nap hajnal- és estipírja!

— Ej, ej, a gróf úr ma jobb lábbal kelt! — szólt a marquesa nevetve. — Fogadni mernék, hogy ezért a bókért jó reggelit vár...

— Szép, mint a fény; szerény, mint az árnyék! — beszélt tovább a gróf s leült a kék divánra. — Eltaláltad, kedves hugom, reggelizni jöttem hozzád s aztán kocsidat is ide kell kölcsönöznöd, hogy a palotába mehessek. Az enyém ma temetésen van oda.

— A hajnal és est hasonlatát — szólt a marquesa — a reggeli árába veszem, a kócsi béreül meg ítéljen, kérem, Lulumról a báli kosztümben.

— Jó! — válaszolt a gróf s a közben, hogy a divánon kényelmesen elhelyezkedett, föltette aranycsiptetőjét.

— Fölséges, fölséges! — szólalt meg végre, tetőtől-talpig végigmérve a kicsikét. — Meg vagyok róla győződve, hogy a báli referens, Luluról írva, tollát tinta helyett mézbe fogja mártani... Az isteneknek serleget nyújtó Hebe nem volt olyan szép... a Hamlet előtt álló Ophélia nem oly ígéző... az Olympos felé lebegő Psyche nem olyan édes. De kis Lulum, édes gyermekem, megmondjam-e neked a magam véleményét?... Halld meg hát egy öreg tanácsát! Mutasd meg magad e ruhában édes anyád, meg ez öreg előtt is, ki hajlandó veled ráadásul még egy mazurt vagy polkát is eljárni, de csak e négy fal között... Sőt kész vagyok

többre is. Hozok ide két-három pár közel ismerőst, kikben megbízhatik az ember, bár lámpással kellene is keresnem őket, mint a hogy Athén fórumán Diogenes keresett egy okos embert, mivelhogy nem igen vagyunk bőviben az ilyeneknek! Talán mégis csak akadna néhányra az ember! De fogadj szót nekem, gyermekem; ha eljő az óra, mikor a követség báljára kell menned, tedd föl a hálófőkötőt, egyél meg egy lágy tojást, mondd el előbb az olvasót s aztán feküdjél le szépen.

— Én is azt mondtam a mamának! — kiáltott föl Lulu élénken.

— S teljes-tökéletes igazad volt! — tette hozzá a nagybácsi.

— Ugyan mienjetek! — türelmetlenkedett a marquesa. — Még utóbb egy másik padre Jacinto van itt papköpönyeg s reverenda nélkül?!

— Ki az a padre Jacinto?

— Egy fölосzlatott szerzetnek harmincznégy éves tagja, a ki azt hiszi, hogy most is a csuklyák s énekes tánczok korában vagyunk.

— Hol lakik? — kérdé a gróf komolyan.

— Gyónni akarsz nála? — vágott vissza gúnyosan a marquesa.

— Nem, mert tegnap gyóntam. Fölvilágosítást szeretnék tőle kérni egy theologiai kétségemben.

— S mifélében?

— Nekem úgy tetszik-látszik, hogy az asszony nem alkottatott a férfi oldalcsontjából.

— Biztosra veheti! — mondá a marquesa, nem is sejtve, hová lyukad ki a tréfa. — Nem az oldalcsontjából, hanem a szivéből; azért csupa szív az asszony, a férfi meg elvesztette teljesen.

— A mikor estende gyermekeik fejénél látom őket, hogy áldást esdjenek le rájuk, a hogy rám is leesdette édes anyám, a ki neked öreganyád volt, magam is azt tartom, a mit mondasz, hugom — válaszolt a gróf féltréfásan csak azért, hogy annál jobban hathasson a marquesára. — De megvallom, kétségem újra visszatér, a mikor látom, hogy öltözőasztaluk semmiségeiben gyönyörködve, nagyobb gondjuk van valamely puff ránczaira, mint... háztartásukra.

A gróf a gyermek-nevelésről szeretett volna szólni, de gátolta Lulu jelenléte.

— Nos, miféle kétség az? — kérdezé a marquesa, korántsem árulva el, hogy érti a célzást.

— Hisz mondtam már, hogy az asszony nem vétetett a férfi oldalcsontjából.

— Hát akkor honnan?

— Egy kedves andalúziai népmese szerint egyféle majomnak a farkából — felelt komolyan a gróf.

Lulu hangosan fölkaczagott. A marquesa ajkába

harapott; de hozzá levén szokva a gróf csipkedéseihez, a ki másik atyja volt, s kinek gazdag örökségét is remélte, tréfálkozva válaszolt:

— No ez ugyan szép, bácsi! Mihelyt biztosítva látja a reggelit, vége minden udvariaskodásainak.

— Ne gondold ám, hogy valamelyik darvinistának hamis tudománya mondta ezt — folytatá az öreg ur. — Mondta egy együgyű paraszt ember helyes érzéke, a kívül andalúziai birtokaimon ismerkedtem meg.

— Mindjárt tudtam, hogy ily talajon nőtt e vélemény.

— Az igazság, bárhol nő is, igazság... Egyéb-ként magyarázd meg nekem ezt a két dolgot, melyre paraszt-bölcsem építette rendszerét. Az egyik, hogy azoknak a majmoknak nincsen farkuk; a másik, hogy sokban közületek meg van ez a darvinisztikus törekvés...

— Már nem csodálkozom, hogy csak ennyire becsülve a nőket, soha se gondolt özvegyiségre jutása után újra nősülésre.

— Nem úgy, édesem! Hisz hallhattad, hogy nem azt mondtam, valamennyitekben, hanem: sokban... Ha ilyen volna mindvalamennyi, akkor soha se nősültem volna.

— Tudja, mit gondolok, bácsi? — szólt vérig ingerelve a marquesa. — Jó volna, ha a lányom-

mal együtt néhány missiót tartanának a bálók s a divat ellen! Lulu lesz az ártatlanság és ön, bácsi — és itt megnyomta a mondatot — lehetne a bűnbánat személyesítője!

— Nos és senki sem vethetné szememre, hogy oly dolgokról szólok, a mikhez nem értek.

— De azt igen, hogy mikor az ördög már jólakott a hússal, hát baráttá lett.

— S nem hiszed, hogy ha Mephistopheles úr Isten szolgálatára használná azt, a mit, mint ördög tapasztalt s a mit, mint angyal tud, nem hiszed, hogy sok üdvös dolgot hozhatna létre? Ha Lulunak tetszik, missiónkat mindjárt akár az éjjel megkezdhetjük a követség kapujánál.

— Igen, bácsikám! — felelé Lulu vidáman. — Bizony könnyebb lesz megtanulnom egy prédikációt, mint tánczolni ezzel az uszálylyal.

— Tehát áll az alku! — vágott a gróf közbe. — A kocsi egyik ablakából fogok szónokolni s a családanyákhoz emígyen szólani: «Vakok voltatok magatokkal szemben... vakok vagytok gyermekeitekkel szemben... Vakságtok ment... némileg. Vigyázzatok, nehogy vakságtok az örök kárhozatba is vigyen...» S közben kihajolok a másik ablakon és szólok a családapákhoz, mert, mint a zsinagógában szokás, nem szerint különítem el a közönséget: «Uraim, elment az eszetek!... Vegyétek fontolóra,

hogy immár nem vagytok szerelmes ifjak!... Gondoljátok meg, hogy ezek a hölgyek már a ti lányaitok!...»

— No ha mindenki annyit ért e beszédből, mint én — szólt Lulu fejét rázva — akkor ugyan nem sok lesz a megtérő.

— Sebaj, ha te nem érted is... Lám, anyád annál jobban érti.

— Azt értem, bátyám, hogy rossz szolgálatot tesz nekem — szólt a marquesa érzékenyen.

— Az apa szolgálatát, ki javítani akar — válaszolt a gróf s füléhez hajolt — a jóbarátét, ki menteni akar.

— De hát szamaritánus asszony vagyok-e én?

— Korántsem!... Lepke vagy; ám lányodnak őrzőangyalra van szüksége!

A marquesa szeme teli lett könnyel. Lulu, a ki mindebből semmit se vett észre, nagykomolyan így szólt:

— Nos, ha ön az ablakból prédikál, én meg majd a bakról szólok és mondom az egész társaságnak: «Uraim, éjfél van immár, s én igen álmos vagyok s nem tudok egyet se lépni, hogy meg ne botoljon a lábam az uszályban... Azért hát jó éjszakát mindnyájuknak, aztán majd megeszem a nagybácsival egy lágy tojást, elmondom az olvasómat és lefekszem!...»

Lulu erre kecsesen meghajította magát s befordult édes anyja öltözőjébe, hogy a báli ruhát levesse. Az ajtónál megállt még egy pillanatra s mosolyogva kérdezé:

— Mama... megmondjam a bácsinak, hogy rendelje meg a lágy tojást?

A marquesa majd hogy azt nem mondta rá: igen; a gróf kérdőleg nézett rá.

— Lehetetlen! — válaszolá rövid belső harcz után. — Szavamat adtam a herczeknek!

— Hát aztán? — sürgeté a gróf egyre halkán.

— Sértésnek venné s én nem tehetem, hogy Lulu miattam veszítse el a főváros legjobb pártiját.

III.

Három óra volt hajnalban, mikor egy pompás hintó hagyta oda a követséget s hazavitte a marquesát és leányát.

Lulu prémes köpenyébe burkolva huzódott vissza a hintó szögletébe s nem szólt egy szót sem. Fáradt volt, kedvetlen, s nagyon fájt a feje.

— Álmos vagy, Lulu? — kérdezte anyja.

— Nagyon — felelt a szegény gyermek. — Oh, ha tudná, mennyire fáj a fejem!

— Csak a szokatlanság teszi! Holnap kipótolhatod majd az alvást, a meddig tetszik!

Lulu nem szólt semmit s a marquesa is elhall-

gatott. Lányának látszólagos jelentéktelen rosszullete nem okozott neki gondot, de hirtelen eszébe jutottak a gróf utolsó szavai. Azzal a makacs, azzal a meggyőző, azzal az átlátszó, világos erővel rohanták meg, a melylyel a mardosó lelkiismeret tárja föl az embernek vétke elkövetése után azokat az okokat, melyeket szenvedélye a tett előtt kicsinyeseknek, semmiseknek tartott. A társadalmi kötelességek, leánya jövője, a herczeggel való házasság, mind ezek az ürügyek, melyekkel rá akarta szedni házi bolondját, kinek önzés a neve, s a kit vágyait legyezgetve, olyan könnyű meggyőzni, e pillanatban mind eltűntek, mint a hogy eltűnnek a sötétben a prizma álszínei, s leplezetlenül tárták föl előtte azt a keserű igazságot, melyet féltréfásan, félkomolyan vágott szemébe az öreg: könnyelműséged, örült indulatod, élvezeted s mulatságod palástolására hivatkozol helyzeted követelményeire s leányod jövőjére.

— Igaz, igaz! — mondá magában szemrehányóan a marquesa. — Lulunak angyalra van szüksége, a ki megvédje ártatlanságát, ne veszélynek tegye ki!... Nem vagyok szamaritánus asszony!... hanem lepke, könnyelmű báb!

Száraz, ideges köhögés szakadt föl e pillanatban Lulu kebléből s ajkáról egy fájdalmas «ah» röppent el.

— Mi bajod, leányom? — kérdezé ijedten a marquesa.

— Nem tudom, mama — válaszolt Lulu — fáj az oldalam, bizonyosan szorít a fűzőm!

Magára öltvén a hálóruháját, Lulu elküldte a szobalányt, belevetette magát egy kis rózsaszínű atlasz karosszékbbe és sokáig, sokáig meg se mozgott s nyitott szemét mereven a földre szegezte, de nem nézett semmit. Számot akart adni magának benyomásairól, de a gondolatok oly gyorsan kergették egymást agyában, hogy elkábult s nem volt ereje szétválasztani őket, sem megmagyarázni. Másrészt meg oly fáradtnak érezte magát, halántékában éles szúrásokat érzett s az a fájdalom az oldalában közbe-közbe szakgatott száraz köhögésre készítette. A szegény gyermek fölkelt, hogy ágyba feküdjék, de egy gondolat visszatartotta még. Oly komolysággal, akár csak az ég valamely jele; oly világossággal, akár csak Isten valamely sugallása jutott hirtelen eszébe padre Jacinto utolsó tanácsa, a madre Katalina mindennapi kérése: «Egy nap se feküdjél le lelkiismereted vizsgálása nélkül!»

Lulu odafordult ahhoz a drága gót térdeplőhöz, mely ott állt ágya fejénél. A fölötte levő fülkében volt a szent Szív szobra, mit a kolostorból hozott magával s melynek eredetije ott volt látható a kápolna főoltárán. Lulu letérdelt e régi jóbarátja

előtt, kinek szive nyitva volt előtte mindig kora ifjúsága óta s két tenyerébe hajtva homlokát, kitárta előtte lassan-lassan ő is a magáét. Így telt el egy negyedóra, aztán fölvetette szemét s tekintete találkozott a Krisztuskép tekintetével. Krisztus szemében végtelen szeretet ragyogott, Lulu szemében teljes ártatlanság. Aztán elmondta a bűnbánat imádságát s alázattal megköszönte az Úrnak, hogy megőrizte minden bűntől. Ám a tagadás szelleme megérintette erre tisztátalan ujjával szűzies homlokát s ezt a gondolatot keltette föl benne:

— Látod, hogy anyádnak volt igaza!... Padre Jacinto tulzott... Semmivel se bántottad meg a szent Szívet!

Elfáradván, Lulu csakhamar elaludt s álmában a követség termeiben tánczolt a herczeggel. — Straussnak egyik keringőjét játszották s Lulu igen jól mulatott. Rohanva röpült végig az óriás termen, mint valaha a kolostor udvarán; de e terem egyre tágult, mintha fala visszahuzódott volna csak azért, hogy Lulunak nagyobb helye legyen. Az urak röpében vetették oda, milyen csinos, de ő föl se vette, mert az egyik tükörből egy halálfő hajolt ki feléje s a padre Jacinto hangján mondotta: a mi most vagy, az voltam én is; a mi vagyok, az lesz majd te is.

Az ifjú herczeg fölségesen járta a keringőt s a

frakkja vörös volt. Lulu nagyot nevetett, mert ő neki olybá tűnt föl, akár csak a főtt rák; de oly sebesen, örült sebesen forgott vele, hogy a kicsi Lulu elszédült s meg akarta állítani tánczosát. A herczeg azonban a szeme közé nevetett s tovább tánczolt a zene ütemére oly örületes sebesen, hogy valami mámor fogta el mindkettőjüket. Lulu sírva fakadt, mert a fiatal ember két keze, mint két vas-kapocs, szorította s ez borzasztó fájdalmat okozott oldalában. Hasztalan hívta anyját segítségül; ez mosolyogva nézte őt s legyezővel hűsítgette magát. Akkor aztán a gróf bácsit hívta; a gróf bácsi nem volt ott, nem is felelt hát és a szegény Lulunak tovább kellett tánczolnia, tánczot ropyia a zene ütemére, mely a pokol örvényénél is szédítőbben ragadta.

Egyszer csak eltűnt a világosság és a terem padlata. Lulu atlaszczipőcskéi nyirkos, tapadó földbe süllyedtek s ez szörnyen megborzongatta. De azért csak tovább járta az édes muzsikára. Csakhogy ez már nem hegedű s fuvola hangjaiból állott, hanem klarinét és bagoly szavából; a fiatal herczeg jobb keze pedig, mint valami fúró mélyedt oldalába s okozta azt az éles fájdalmat, mely fagyasztó köhögésre készítette. A sötétben azt is látta, hogy a herczegből kékes lángnyelvek csaptak ki; ezek ugyan őt nem érték, de maga se foghatta

meg, hogyan, hogyan se, ő szította, élesztette őket. Látta, hogy a herczeg szeme, mint két mérgezett nyíl fúródik arczába s födetlen nyakába s lobbott vet, mitől szegény Lulu megborzadt, mert a beszennyezés veszélyében forgott lelke ártatlansága, mint csiga nyálában a rózsza üde szirma... S Lulu mindamellett egyre járta a keringőt, mert az anyja parancsolta... mert emberi segítség nem volt a közelben sehol...

Egyszer csak a távolban, maga se tudta hogy, hogy sem, néhány fát pillantott meg, tövükben a földön egy embert oly helyzetben, a hogy Krisztust szokás ábrázolni a Getsemáné-kertben. Jézusom! — kiáltott föl Lulu s Jézus e kiáltásra talpra ugrott. Szép volt, erős és hatalmas, kezében megsebzett szive, a hogy oly sokszor látta a kolostor kápolnája oltárán, a hogy az imént is látta saját térdeplőjén, de a herczeg csak egyre tánczolt s el nem ereszté zsákmányát, közbe-közbe vadul fölordított...

Lulu egy szörnyűt sikoltott és — fölébredt. A széken ott volt még a fehér báli ruha, a térdeplő fölkéjében Krisztusnak szobra s a szegény lányka oldalában még mindig érezte azt a rettenetes fájdalmat, melyet álmában a herczeg vaskeze okozott. A nap fénye átrezgett már a rózsaszínű függönyökön s barátságos színbe vonta a hálószobát.

Lulu sikoltására sietve bent termett a szobalány,

nyomában nagy hével-lével a marquesa. Lulu halaványan, eszméletlenül, tágra nyitott szemmel s vérfagyasztóan köhögve tárta ki karjait édes anyja felé. Ez sírva borult reá.

— Mamám, mamám — szólt Lulu ijesztően tompa, halk hangon — ott, ott!... a bálban... az olajfák kertjében... a herczeg... Nem én!... Én nem vétettem... Nem, nem én, Istenem... de mégis én vagyok az oka!... hogy az az ember... Krisztus... vé...ré...ben...gá...zolt.

Rettenetes görcs rángatta a szegény gyermek testét, mely, akár csak valamely kigyó, hullámos gyűrűkben vonaglott.

— Lulu! Luizám, leányom!... szerelmem! — sikoltozott a marquesa — csendesedj az Istenért! Hisz csak álom volt!

— Nem, nem, nem! — szólt Lulu csodálatos erővel — a bálban álmodtam... az álmomban ébren voltam!

Elképedve küldött a marquesa orvosért, ki rendkívül komolynak jelezte Lulu állapotát. Nagyfokú tüdőgyuladása volt, melyet valószínűleg a követség-ből jövet szerzett s a veszedelmet csak fokozta az az óriási idegrázkódás, melynek okát az orvos nem tudta megadni.

IV.

Harmadnap a marquesa nagy fogadóterme tetőtől talpig fehér atlaszszal volt borítva; közepén fehér bársonyravatal állott. Lulu holt teste feküdt rajta; ruhája fehér volt, mint a báli, de állig magas, dísze: jázmin helyett liliom, a tisztaságnak jelképe...

Kezében a szentséges Szívnek kis szobra, melyet a kolostorból hozott magával.

Lulu maga akarta ezt így.

RANOQUE.¹

I.

Végöket járták már az utolsó őszi napok is és az egész természetre ráborult az az édes-bús hangulat, a mely hozzátapad minden omladozó jelenséghez. Hulltak, hulledogáltak a falevelek, elhervadtak a virágok, eltűntek a felhők, elhalványult a fény, meggyöngült a nap melege, jéghártya lepte el a patakot, a lélek meg bizonyos búbánatos érzelmek sodrába kerül annak a titokzatos hasonlóságnak láttára, mely e természeti képek s az emberi élet között van. Így mulnak éveink is, így tünedeznek illúzióink, gyöngül érzelmünk fénye, szerelmünk heve és lassan-lassan elfogy az élet, míg végre teljesen megfagy, abban marad!...

Ebben a szomorú hangulatban még zordonabb, még komorabb színben tűntek föl a hegyvidéknek rémes sziklahasadékai. Keskeny, elhagyott út veze-

¹ Oly. Ranóke ; qu=k ; j=h ; ch=cs ; ll=ly.

tett arra, s ez mint valamely óriás kigyó, kanyarodva torkollott be egy kis csárda közelében az országútba, mely Cadixet Madriddal köti össze. A város-tól két mértföldnyire hajlik el egy szűk szorosba s mindig a cserjés, mastix-, eper- és tölgyfával borított hegylejtőn haladva, végül sivatag tisztásba nyílik, melyet mindenfelől igen sűrű tölgyfaerdő zár körül.

Ha az Istenén kívül más szem is el tudott volna hatolni ez elhagyatott vadonba, egyik novemberi naplementekor meglepetve, de talán bizony meg is ijedve, egy gyanus csoportot láthatott volna, mely egy férfiből, egy asszonyból és egy fiúból állott, a kik sietve haladtak át ez elhagyott úton. A férfi vak volt s külseje visszataszító; undok arczára árnyékot vetett ócska, piszkos szalmakalapja, szürke, toldozott-foldozott, ütött-vetett daróczköpönyeg volt rajta, melynek alul madzaggal összekötött ujjai zsákul szolgáltak és csak egy pár izmos, kissé karikaláb látszott ki alóla, melyek mintha bilincs nélkül el se volnának képzelhetők. Hátán kopott gitár lógott a szíjon; jobbajával hosszú pásztorbotjára támaszkodott, baljával pedig belefogódzott az asszony szennyes szoknyájába, a ki vezette. Épp oly korú s arcú volt ez is, mint förtelmes utitársa; rettenetes himlőhelyes képén ott ült a nyomor jegye, meg a bűn bélyege. Fáradtan vonszolta magát, mert nagy batyut czipelt

a hátán, a mely, mint látszott, ringy-rongy ruha-darabokkal s konyhaszerekkel volt tele.

Mögöttük egy nyolcz éves fiúcska törtetett lihegve, a kin nem volt más ruha, mint rongyos nadrágja, melyet csak egy ujjnyi széles posztó tartott fönn, meg egy rongyból készült ing, a mely alól itt is, ott is kikandikált fehér, de mosdatlan teste, akár csak valamely szemétdombból kiálló elefántcsont. Ő is kis batyut vitt a hátán, s ez korához képest jó nehéz volt, bár csak nyomtatott dalokkal s román-czokkal volt tele. Folyton futni volt kénytelen, hogy az előtte gyorsan haladóknak nyomában marad-hasson.

Közbe-közbe elfogyott a lélekzete s megállott, a veríték csak úgy szakadt róla s mezítelen gyöngé lábát föltörte az út sok göröngye. Midőn látta, hogy utitársai nem lassítják meg menésüket, nem segí-tenek rajta, aggódva fölkiáltott:

— Anyám, anyám, tovább nem birom!

Az asszony erre visszafordult s arcán rettentő düh látszatával rászólt:

— Csak előre, gazember!

A vak is visszafordítá fejét, szörnyű világtalan szemét meregetve; pásztorbotjával megfenyegette a fiút s foga közt tajtékzó haraggal mondá az asszonynak:

— Vágd fejbe Cachana! szorítsd meg a torkát s egyszeriben megszabadulunk tőle!

Az asszony szitkozódva, átkozódva fogta ököltre a kezét s egyre jobban-jobban szaporázta lépteit a végtelen uton, mintha csak két ördög menne tova egy ártatlannak lelkével.

Az útszélen hirtelen megálltak. Néhány szót váltottak egymással heves kézmozdulatok kíséretében s végre letérve az utról, fölfelé kezdtek kapaszkodni egy meredek gyalogösvényen, mely bekanyarodott a hegység mastix- és tölgyfái közé. A fiú erre kétségbeesetten szedte össze erejét: futni kezdett azon való aggodalmában, hogy e vad bokrok között minden pillanatban elvesztheti szem elől utitársait és szintén a mellékútra tért, melyen azok haladtak. Cachana sietve sietett, mintha ismerné a talajt s magával ragadta társát; de a vak minduntalan megbotlott a hepe-hupás uton, s ez lehetővé tette, hogy a gyerek könnyebben követhette őket. Lassan-lassan beljebb jutottak a vad rengetegbe s végre egy tágas barlang elé értek, mely pásztoroknak s rablóknak szolgált menedékül. Két meredező szikla közé volt szorítva és ezek mindenfelől elzárták a kilátást, úgy hogy az égből csak egy darabka látszott, rajta ólom-szürke felhők, miket a hirtelen kerekedő erős délnyugati szél űzött-hajtott maga előtt.

Cachana a földre dobta, de föl nem oldta a batyut, mely a hátán volt, s azzal a baljóslatu nyugtalansággal, mely izgatja a gonosztevőt tette elkövetése

előtt és győtri azután, kezdett föl és alá járni a barlang előtt és körül. A barlang mögött csaknem függőlegesen szakadó hegységben a szorosnak egy neme volt, melynek alján patak csörgedezett. Csak nagy ügygyel-bajjal lehetett oda alá ereszkedni, amennyiben a hegyhajlás egy kanyarulatán kellett haladni, a mely levezetett a szoros fenekére. Komor volt ez mindig, most meg a hely elhagyatottsága és az éjnek lassan-lassan ráboruló szótlan némasága miatt még borzalmas is.

Cachana egy kötés száraz galylyal tért vissza a barlangba, a földre dobta, mintha tüzet akarna gyújtani. A vak egy kődarabra ült le, maga mellé téve pásztorbotját; aczél, kova meg tapló segítségével, miket tengeri nyulbőr-zacskóban hordott magával rágyújtott szutykos, vágott dohánynyal teli tömött pipájára. Nemsokára megjött a ziháló gyerek; levetette magát a barlang talajára és sirva fakadt. Cachana durván megragadta haját, hogy fölemelje.

— Hallgass, Ranoque, hallgass! — rikoltzott s lekapta hátáról a kis batyut.

A fiú e bántalomra ráduplázott a sirásra. A vak dühösen forgolódott, mintha a gonosz lélek gyötörné. Cachana átkozódva s káromkodva vett ki a batyuból egy-két darab kenyeret, egy faedényt meg egy csorba agyagkorsót.

— Elhallgass, te gaz kölyök! — kiáltá újra, mi-

közben a fiúnak nyujtotta a korsót. — Hallgass és eredj a patakra a gazpachóhoz* való vizért.

— Nem megyek! — bizonykodék a fiú, a földön henteregve.

— Nem mész? — ordítozott Cachana rúgva rajta egyet. — Rögtön takarodsz, kölyök, vagy kitekerem a nyakadat!

— Nem megyek!... én félek!

— Te félsz, a ki kimered szedni az akasztott ember szájából a fogakat? Hord magad, gazember, vagy pedig agyonverlek.

— De ha nem bírok, anyám, nem bírok! — nyöszörgött a szegény gyermek, rámutatva meztelen kis lábára, melyből szivárgott a vér.

— Ha nem bírsz a lábadon, mászsál könyöködön...

— De nem megyek!

— Ranoque! Megfogom a nyakadat és megfojtalak, mint egy viperát!...

A vak nem szólt idáig egy szót sem. De mikor fülét megütötte a fiúnak elszánt «nem megyek»-je, borzasztó káromkodásra fakadt, s oly méreggel vágta feléje botját, hogy a kiálló szirtfokon két darabra törött; aztán arra felé csúszott tapogatózva, hogy izekre tépje körmeivel. A fiú elugrott egész

* Étel, eczet, kenyér, olaj és foghagyma keverékéből.

testében remegve, s szó sem tolult ajkára rémületében. Cachana erre mint egy fenevad vetette magát a vakra s egy lökéssel dobta a kőre, melyen előbb üldögélt.

— Ne bántsod, — sivalkodott — vagy kitépem azt a világtalan szemedet, bárha olyan, mint két éles tűr!

A fiú ezután ijedtében fogta a korsót s fájdalom és düh könnyei között a patak felé tartott, lemászva a tövisbokrokkal telis-teli meredek lejtőn. Mikor a mélységbe leért, fájdalmát elnémította, mérgét lelohasztotta a félelem. E vadregényes hegycsúcsoknak, melyek mint szőlőlevéllel fölbokrétázott vén, óriás szatírok ágaskodtak tölgykoronáikkal a bokrok között, zord elhagyatottsága; a csönd, melyet olykor-olykor tört meg a szél áramlása, mely a távolban lánczaitól megszabadult démonként üvöltött; a fekete felhőtömegek, melyek dörgéssel, villámmal terhesen gyásztakaróhoz hasonlóan fődtek el a napnak már-már kialvó fényét: mindez elég lett volna bármely férfi — annál inkább egy szegény nyolcz éves gyermek-szív megfélemlítésére. Lekuporodott hát a földre, hogy megtöltse a fazekat a pataknak zavaros vizével, s azután erőt merítve félelméből futva menekült e helyről s kapaszkodni kezdett a hegy lejtőjén.

A mint oda ért a hirtelen fordulóhoz, melyre a

barlang nyílt, a rémület tágra meresztette szemét s az aggodalom kétségbeesés képében ült ki kedves kis arczára. A barlang üres volt... csak a száraz galymaradék meg a vak botjának darabjai voltak láthatók a földön. A fiú reszketett, mint a nyárfa-levél s kiejtette kezéből a korsót; ide is, oda is forgatta nagyra tágult szemét, sírt-zokogott szörnyű félelmében s aggódásában.

— Anyám, anyám! Canijo bácsi!

Senki se válaszolt. A fiúcska kétségbeesve tördelte kezét, szeméből peregni kezdtek a könnyek, a vigasztalástalan fájdalomnak, a határtalan aggodásnak, a halált nem érő haláltusának azok a keserű könnyei, miket az elhagyottság fakaszt a lélekből, az az emésztő elhagyottság, a mely egyedül csalta ki az Istenemberből az egyetlen panaszt a földön... azok a könnyek, melyek a férfi arczán büntetés vagy próba, a gyermek arczára pedig, — én Uram, jó Istenem, ki annyira szereted a földnek ez angyalait s még is tűröd, hogy olykor végig szántsanak ártatlan arczukon — gondviselésed kifürkészhetetlen utainak egyike!

— Édes anyám, édes anyám, Canijo bácsi! — zokogott a gyermek újra meg újra a barlang szája előtt, a vad rengeteg felé meresztve rémült tekintetét, de sem a visszhang reménye, sem valamely nyom nem nyújtott neki vigasztalást.

Ezután a szédülésnek egy neme fogta el a fiút. Össze-vissza kezdett szaladgálni, biztos irány nélkül, s egyre jobban elbódult a tövisbokrok között, szünet nélkül hangoztatva, de senkitől meg nem hallva, fájdalmas kiáltását:

— Édes anyám, édes anyám, Canijo bácsi!

És az éjnek sötét árnya borzalommal vont be mindent. A kősziklák már összefolytak az egyenlően sötét ég alatt; a gyermek berekedt torkában már nyögés váltotta föl a kiáltozást, a nyögést nyöszörgés, de azért csak egyre szaladt, csak egyre kiáltozott, csak egyre reménykedett... Mert a remény nem szűnt meg mosolyogni ártatlanságának szemébe, a mely képtelen volt átlátni teljes agyafurt gonoszságában e gaztettel...

A bokrok közt hirtelen zaj ütötte meg a fülét és ez nem a szélről eredett. Fekete alakot pillantott meg, a mely fújva-prüsszögve tört magának utat. Érezte, hogy valami sötét borzas tömeg nyomja oda a sziklához, mely magában meredezett háta mögött. A szegény gyermek pedig mozdulatlan, némán állt ottan, tágra nyílt szemmel, megmerevedett kézzel, lábbal, testébe vájt körömmel, nyakát előre nyújtva fürkészve-figyelve, mintha csak egy hangot sem akarna elveszíteni a szél zúgásából, a mely majd mint valami kigyó sziszegett a bokrok között, majd meg mint oroszlán ordított a hegy-

ormokon, majd meg nyögdecselt a fölgyesben, mint valamely bűnhődő lélek...

II.

Az új nap reggele eszméletlenül elnyújtózva találta Ranoquet azon szikla tövében, a hol elmentében elgázolta ama sok vaddisznó egyike, melyek nagy számban találhatók e vadonban.

Magához tért végre, a mikor a napnak első sugarai aranyosra kezdték füstögetni a hegyek csúcsait, s körül hordozta rémült tekintetét. Föl akart kelni, s ez nagy nyögések közt sikerült is. Mindenfelé tekintgetett a boldogtalan, zavartan, merően, mintha mély álomból ébredt volna föl, s eltompult elméje nem engedte, hogy teljes terjedelmében fogja föl elhagyottságát. Lassan-lassan elébe lépett az előző este borzalmas jeleneteinek emléke. Erre el kezdett sírni.

— Édes anyám, édes anyám! Canijo bácsi! — nyögdecselt oly gyöngé, aggódó hangon, hogy alig volt hallható.

Menni akart, s alig tett két lépést, elszédült; futni akart, s félholtan rogyott a földre. A láz örületes heve összekuszálta agyát, s úgy látta, mintha minden életre kelt volna körüle: a fák, sziklák, bokrok, felhők, kövek, mindez szertelen alakot öltött szemellettára, s az arcuk nőtt, nőtt óriás karjuk, ormótlan

kezük, a mivel összefogódtak, hogy keringjenek körülötte, először csak lassan, azután gyorsabban, végül szédületes sebességgel, kíséretül pedig száz meg száz furcsa hang, melyekből bizonyos vidító reménységgel, úgy vélte, kihangzik Canijo hamisan szóló gitárja, mely még soha sem volt ily komisz és Cachana borizú hangja, mely száz változatban ismételtegette szokásos szavajárását:

— Te gazember, gazember!

E képzelt hangok közül, a mik nem voltak egyebek ereinek lázas lüktetésénél, hirtelen kihalt szott egy másik tiszta, csengő hang, a melyet nem lehetett semmivel sem összetévesztetni: egy csengetyűnek szava.

Nyomban reá megjelent az egyik mastix-bokor fölött egy fehér formás kecskefej és ennek a nyakán volt a csengő. A fiú végső erőfeszítéssel nyúlt feléje karjával és hangosan nyögdécselt. A megriadt állat abban a perczen eltűnt, s a gyermek újra elájult.

Csakhamar ismét mozogni kezdtek a cserjék, melyek eltakarták és egy nagy juhászkutya tört rajtuk keresztül, s szaglálódva jött elő; lehajolt a fiúhoz, mintha meglepetés érte volna, kétszer is körülszaglászta, aztán fölveté fejét, hegyezte fülét s harsány csaholásba kapott.

Egy öreg juhász került elő erre ugyancsak azon

táj felől és a bokrok között fekvő gyermek láttára, meglepetve kiáltott föl. Fürgén hozzá sietett; megtapogatta kezét, homlokát, s a mikor meggyőződött arról, hogy nincs meghalva, feje alá birkabőrt tett, mely össze volt hajtogatva a hátán, s megint eltűnt az erdőben.

Néhány percz mulva aztán visszatért egy tejjel teli töltött szarvval és egy nagy birkabőrrel. Nagy vigyázva töltött néhány kortyot a frissen fejt tejből a fiú szájába, s meg se várva ébredését, tetőtől-talpig belepólyálta a bőrbe s a hátára vette.

Aztán elindult az uton, melyen jött, a kutya meg utána.

III.

Leszállt az éjtszaka, az a derült, hűvös éjtszaka, a milyenek Andaluziában szoktak lenni a novemberi éjtszakák, s mélységes mély nyugalom honolt a tágas majorban, melynek határtalan legelői elnyúltak egészen az erdő útvesztő rengetegéig. Csak a cselédszoba ablakán át pislogott még néhány gyöngye fénysugár, s gitár kíséretében egy férfi énekelt szép, dallamos andalúziai dalokat, melyek, ha vidámak, ha búsak, mindig eredetiek és bánatosan szépek, míg csak nagy kárukra át nem viszi azokat az erdőkből, mezőkről a társalgó-termek és színházak szűk korlátai közé a műkedvelők sze-

szélye. Pedig a fülemüle is szebben dalol a faágon meg a fészke közelében, mint bármily aranyos kalitkának rácsos fala közt.

1854-et írtak és az andalúziai parasztok még mindig ezzel az egyszerű mulatsággal töltötték el a pihenés idejét, mert még nem jutott el egész hozzájuk ujságok alakjában az a társadalmi dinamit, mely utóbb forradalmakat támasztott s vérpadokat emelt. E sorok írójának volt alkalmja néhány év előtt látnia, mint csoportosulnak ezek az emberek, napi munkájukból hazatérve, még öreg este is valamelyik birkaködmenes Perikles körül, a ki egy szál gyertya világa mellett olvasta s magyarázta e napszámos-gyülekezetnek a különböző éppen nem épületes ujságlapokat.

Bent a házban, a nagy kemencze mellett, hol a barna, de ízletes kenyér sül, vacsoráztatott Bautista, a majoros, feleségével és négy apró gyermekével. Az asszony mellett gyékényszéken ült egy másik középkorú asszony, a ki alig-alig nyúlt az előtte levő tálhoz, mely tele volt egészséges, páratlanul tápláló friss kecsketejjel. Ruhája sötét perkál, fején gyásznak jeleképen fekete selyemkeszkenő, álla alatt csomóba kötve. Neve Consolacion s testvére volt a majorosnak. Csak az imént vesztette el egy-azon éjtszakán urát s két gyermekét, a kik áldozatul estek a kolerának, mely azon a nyáron oly

rettenetesen pusztított Andalúziában. Azután maga is megbetegedett és csak alig szabadult a halál körmei közül, bátyjához pedig a majorba egészsége helyreállítása végett jött. Egy városkában lakott, a hol urával helyzetükhöz mért jó módban sok éven át gyakorolták a gyékényfonás mesteriségét.

A szegény asszony hangos sírásra fakadt. Épp most jött meg a faluból komája, Ventura bácsi, a major egyik öreg mindenese, s a mint annyi szenvedés után először megpillantotta, kiújult lelkének minden fájdalma.

— Ugyan, komámasszony, ne feledje, hogy Consolacion* a neve — szólt az öreg. — Borúra derű! ... Lesz majd jobb sors is és feledve a múlt is.

— Feledve! — kiáltott az özvegyasszony zokogva. — Csak azok a hantok, melyek rám fognak hullni a sírba, csak azok hoznak majd nékem feledést... Annak a háromnak a halálküzdélme igen beéltte magát szívembe, Ventura bácsi. És ez a féreg megőröl majd engem...

— Hát sírással segítve lesz, keresztény asszony? Higgyen nekem, a ki öreg vagyok s régóta hányódom e nyomorúságos világon... Ebben az életben előbb kiapad a könnynek, mint a fájdalomnak a

* Vigasztalás.

forrása, komámasszony! Azért hát ne vesztegesse azt, siratva a lehetetlent.

— Igaz, komámuram, igaz... De hát, én Istennem, ezt a három koporsót mindig a hátamon hordozom és ez olyan teher, a mely nehéz, Ventura bácsi, igen nehéz... Micsoda éjtszaka, Szűzanyám, micsoda éjtszaka volt az!... Kajetano mintegy vilámtól sújtva, alkonyatkor rogyott össze a műhelyben... Ramon kákáért ment s hamarosan már hányással tért vissza. A kis lány már előbb lett rosszul, de utoljára dőlt ágyba... Magam voltam, Ventura bácsi, egymagam!... segítség nélkül, gyámolítás nélkül, orvosság nélkül, melyet be lehetett volna nekik adnom, mert úgy haltak aznap az emberek, mint a legyek s nem volt sem orvos, sem patika, sem szomszédok, de még csak rokon sem sehol... A három szegény beteg úgy tekergett, mint a kigyó s kérve kértek, ne hagyjam őket gyónás nélkül meghalni, hanem hívjak nekik papot... S ez csak kettő volt az egész községben, pedig háromezernél több volt a beteg! Micsoda gyötrelem, Szűzanyám; micsoda gyötrelem volt az! Fájdalmamban egy szent József szobor elé vettem magamat, a mely ott állt szobánk egyik fülkéjében.

— Te dicső szent! — így szóltam hozzá — már nem az enyémekek ők, hanem az Istené; ha elköltöz-

nek is, nem panaszkodom!... De eszközöld ki, jó halálnak patrónusa, hogy kegyelem állapotában haljanak meg!... Ne engedd, hogy gyónás nélkül menjenek át a másvilágra, áldott szent patriárka!... Ha már elveszítem őket, hadd veszítsem el jó órában; csak édesítsd meg halálos harczukat, szenteld meg halálukat!...

Itt a szegény asszony egy pillanatra szünetet tartott, mintha megijedt volna, hogy sokat beszélt.

— Ezek után — folytatá végre — fogadást tettem neki azon esetre, ha egy lelkiatyát hoz elejém... Kendőt kaptam magamra s a plébániára indultam és már a lépcsőn... lelkem komámuram! — még most is horsószik a hátam!... elibém kerül egy öreg pap, a kit nem ismertem.

— Vannak itt betegek? — kérdezé.

— Három is, haldoklófélben!

A tisztelendő úr szó nélkül belépett a szobába és nagy szeretettel gyóntatta meg őket, egyiket a másik után... Erre lecsillapodtak, mintha szentelt vízben fürödtek volna meg... Kevés várattva bekövetkezett a vonaglás, végre a halál... Az apa éjjélkor lehelte ki lelkét... Ramon kettőig haldoklott... A leányka akkor halt meg, a mikor a Consolacion templomának tornyában Áve Máriára kondult meg a harang...

A zokogás félbeszakította a szegény özvegyasz-

szonyt. Sógorasszonya is sírt, Bautista pedig, hogy palástolja meghatottságát, illatos dohányból cigarettát sodort. Az özvegyasszony tovább beszélt:

— Két napra rá ágynak estem, lefeküdtem...

— No de senora — szakítá félbe jókedvűen a mindenes, csakhogy szórakoztassa — ne mondja, hogy lefeküdt; mondja inkább, hogy fölkelt és ha itt marad a majorban, olyan lesz, mint a gödölye, a melyik két anyát szopik... Ördögadta asszonya! Hazatérte előtt egészen meghízik.

— Igaz, Ventura bácsi, igaz... Hála érte szent Józsefnek, a ki csak nem hagyta el tisztelő hívét.

— Tökéletesen úgy van!... De oly patrónust is választott ám magának, hogy még egy olyan hatalmas nincs is az égből! Tudja-e, — beszélt-beszélt a jó öreg, el akarván riasztani az özvegyasszonytól e szomorú emlékeket, — mit tett a szent patriárka egy napon, mikor Isten Ő szent fölsége megvont tőle egy kegyet?

— Mesélünk? — szólalt meg Bautista. — A hegyek közt kéne laknia Ventura bácsi, hogy elmenjen a kedve a mókázástól.

— Nem móka az, mi megesett, Bautista — vágott vissza az öreg. — De térjünk az esetre, a mely szerint egyszer szent Józsefnek egyik tisztelője fölkerült és arra kérte, csúsztassa be egyenest a mennyország kapuin. De hát hogyan jusson be, mikor

egész tintásan jött oda? A külszin után ítélve bizonyosan íródeák lelke volt. Szent Péter becsapta orra előtt a kis ajtót és ott hagyta a holdnak szarván. No, de hogy szent József támogatásán csorba ne essék, a szent patriárka iziben az isteni fölség elébe járult, hogy kegyelmet kérjen tisztelője számára. De Isten Ő szent fölsége azt mondta neki, semmi se lesz belőle.

— Uram, de mikor tisztelöm!

— Tisztelőd?... azért, hogy fél font gyertyát égetett előtted, az ördög előtt meg az erdő valamennyi méhesének viasztermését!

— Végre, hogy vége szakadjon ez alkudozásnak, bejusson-e, ne jusson-e, hát szent József, a kinek sok van ám a füle mögött s nagyon jól tudja, hol szorít a csizma, igen sértődötten felelt, hogy lássa, kibujik-e a szeg?

— Végre is, ha ez az én tisztelőm be nem jut, hát én akkor elmegyek...

— Isten hírével — szólt neki a szent Fölség.

Szent József, a kinek ez korántsem volt eszében, kalappal kezében a kapu felé indult; az út közepén megfordult és így szólt:

— De magam csak még sem megyek.. Azt tartja ugyanis a közmondás, azt a törvény is, hogy a jó házasságban férfi, asszony mindenütt együtt van... Azért hát jöjjön velem a feleségem is!

— Hát csak hadd menjen.

Szent József előhívta a boldogságos Szület, megmondta néki, hogy vegye rá köpönyegét s jöjjön vele a kapu felé. De az isteni Fölséget mindez meg nem indította.

— Aztán, ha elviszem a feleségemet — szólott megint a patriárka — elviszem mind azt is, a mi az övé!

— Hát csak vidd.

— Itt ez a jegyzék, rajta van a legutolsó szeg is.

S a mennyország közepén állva, szent József kivett a zsebéből egy papirost, erre pedig rá volt írva a létánia s elkezdett olvasni:

— Regina Angelorum... S ime?... Odajöttek az összes angyalok.

— Regina prophetarum... Jöttek a próféták mind.

— Regina patriarcharum... Jöttek a patriárkák mind.

S így olvasta végig az egész létániát... Az ám komám! A mikor oda ért: Regina sanctorum omnium — oda szólott neki az isteni Fölség:

— Hallod-e József? Eredj csak ki, mosd meg, de jól ám tisztelődöt s aztán ereszd be... Mert ha megkötöm magam és be nem eresztém, bizony-bizony még te hagysz magamra az égben.

— És hol mosta meg, Ventura bácsi? — kérdé az egyik együgyű, pufók pofácskájú apróság, a ki

az öreg térdein nyugtatva kis karját, tátott szájjal hallgatta.

— Ugyan, hát hol is moshatta volna meg, te bohó! — bizonykodék előtte édes anyja... Megmosta a gyóntatószékben és csak is itt moshatók tisztára az efféle foltok.

Ebben a pillanatban egy nagy barna kutya rontott be és farkcsóválva kezdett hízelegni a majoros és gyermekei körül.

— Nini! — kiáltott Bautista — ez a Bartolo kutyája!

— Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! — köszönt a nyomban belépő pásztor, a kit már ismerünk.

— Mindörökkön! — adták vissza a köszöntést az asszonyok és a mikor látták, hogy egész az asztalig jön előre, hozzátették:

— Eszik-e, Bartolo bácsi?

— Köszönöm. Adja Isten egészségükre — felelt az újon érkezett.

— Nos, miért hagytad el a nyáját, Bartolo? — kérdezte azután a majoros.

— Mert az éjjel egy bárány született a hegyen s nem birka hozta a világra — felelt emez.

— És keresztapát jöttél keresni az újszülött számára? — kérde a mindenes.

— Arra van biz' szükség! — veté ellen a pásztor, miközben a földre tette le a birkabőrt, melybe

lakargatva hozta Ranoquet. — Kétlábú báránka ez, fehér-piros színű, akár a gesztenyefa virága.

S a közben, hogy ezt mondta, szétvette a takarót, bemutatva mindannyinak a szegény fiút, félig meztelenen, lázban fekve, mely lángoló pirosra füstötte kis orcáját s hamis egészség meg szépség kedves báját lehelte rája. Mindnyájan hangos meglepetésbe s csodálkozásba törtek ki, körülrajongták a bőrön elterülő gyermeket, a valóságban tüntetve elő azt a megható régi képet, melyen a bethlehemi jászolban fekvő kis Jézus látható pásztoroktól körülvéve.

Bartolo ezután elmondta, hogyan és hol akadt reá, el azt is, a mit a gyermekből ki tudott szedni, mielőtt a láz eszméletétől megfosztotta. Atyja a börtönben halt meg, neve el Rano* volt s ettől kapta a Ranoque** csúfnevet; anyja Cachana volt és a fiú szavai szerint valami Canijo nevű vak öreggel élt együtt, a ki utczákon s piaczkokon gitárjátékkal tengette életét.

— Canijo bácsi — azt mondta a fiú — nem szenvedhetett s meg akart ölni... Azért vezettek a hegyek közé, elfutott anyámmal, engem pedig ott hagytak magamra.

Lelkük mélyéig meghatva hallgatták ezt mind.

* El rano : béka. --- ** Ranoque : kis béka.

De a kinek arczán az érdeklődés, részvét, fájdalom és gyöngédség valamennyi szent árnyalata tükröződött, az az özvegyasszony arcza volt. Félig fölemelkedve a széken, pihegő keblén keresztbe tett kézzel hallgatva figyelt, mintha szive-lelke a szemében volna. Mikor a pásztor befejezte jelentését, a gyermekhez rohant sikoltozva:

— Csoda történt, csoda! Ez a gyermek az enyém! Szent József küldi nekem, én meg elfogadom. — S karjára véve a fiút, kebléhez ölelte.

Sógorasszonya meglepetve, megriadva tartotta vissza szoknyájánál fogva és fölkiáltott:

— Mit beszélsz Consolacion, mit beszélsz?

— Hát úgy mondtam, hogy abban a boldogtalanságomban, melyben láttam magamat, fogadást tettem szent Józsefnek! — felelt az özvegyasszony sírva. — Hát ez volt, a mit fogadtam: ótalmamba veszem egész életemre azt a gyámoltalant, a ki először nyújtja felém karját... S ime, lám, mint terjesztgeti felém azokat Istennek ez angyala! — veté utána, látva, hogy a gyermek ráhajtja kis fejét arra a szívre, mely anyai gyöngédséggel öleli magához s fűzi gyöngé karját nyaka körül, míg a lát deliriumában egyre kiáltozta: édes anyám, édes anyám, Canijo bácsi!

— Anyád... Igen, én angyalom, édes anyád! — szólt az özvegyasszony zokogva. — Egyik anyád

elhagyott, de a másik fölfogad... Két gyermeke-met vesztettem el, de szent József visszaadta az egyiket...

Bautista a fejét rázta. Úgy okoskodott, de remélte is, hogy az özvegyasszony csekélyke öröksége az ő gyermekeire fog esni, azért ezek a szavak fölzaklat-ták kapzsiságát.

— Hadd csak, hadd — szólt a mindenes, mintha leolvasta volna gondolatait. — Arra a kőtáblára, mely ott van Jerezben, a talált gyermekek házának kapuján, ez van írva: mivelhogy apám és anyám elhagytak, az Úr vett föl engem...

Három hónappal ezután az özvegyasszony teljesen fölépülve tért vissza a városba s magával vitte a fiút. Távozása előtt való este félrehívta őt a majoros:

— Meggondoltad, mit akarsz tenni? — kérdezé. — Ennek a teremtésnek az apja börtönben halt meg, az anyja hiéna... Consolacion! az alma nem esik messze fájától...

— Talán kis árvám maga választotta a szüleit? — válaszolt az özvegyasszony.

— Nem maga választotta, hanem a vérüket örökölte... Gáspár, a kanász fia, egyszer egy farkaskölyket talált az erdőben; birkatéjen nevelte, szeretettel becézte, azt hívén, hogy kutya lesz belőle. Nemsokára az erdőbe szökött, de előbb szétmarczangolt egy gyermeket...

Az özvegyasszony szótlánul elgondolkozott.

— Mit akarsz egy rabnak ivadékával? — kérdezé bátyja reménykedve.

— Megtanítom arra, a mit tudok... Gyékényt fonni.

— Ugatni tanította Gáspár a farkast, az pedig üvöltött, mint a többi fajtájabeliek.

— Ugyan mondd csak, Bautista — vágott vissza az özvegyasszony, erősen szemügyre véve bátyját — tanította-e Gáspár katekizmusra a farkast?

— Nem... mert a fekete szín zavarja a farkasokat az olvasásban.

— Nos, a gyermekeket meg nem zavarja, Bautista; én azt tartom, hogy ha Gáspár kereszténynek nevelte volna a farkaskölyket, a kutjánál is több vált volna belőle, báránynyá lett volna... Ezt fogom csinálni az én gyermekemből.

IV.

Consolacion be is váltotta szavát, jóllehet nem nagy erőfeszítés nélkül, mert Ranoque valóságos farkaskölyök volt. A rossz emlékek, mik apjáról maradtak, anyjának erkölcstelen élete, Canijonak megmértelyező példája idő előtt fölkellették gonosz szenvedélyeit. Ámde az egyszerű asszony, a ki nem tudott egyebet a gyékényszövésnél, sem más könyvhöz nem értett, csak a katekizmushoz, ebben

a két egymástól annyira elütő elemben találta meg azt az egyetlen két sarkot, a melyek között történhetik valamely romlott szívnek tökéletes átalakulása és ezek: a munka meg a vallás. Volt benne azonfölül olyan ösztön és éleslátás, minőt a neveléssel foglalkozó emberek csak hosszú megfigyelés meg tapasztalat révén szereznek meg; első sorban pedig élt benne az a meggyőződés, hogy nincs a világon az a pedagógia, a mely rá nem szorulna az imádság segítségére, a léleknek erre az édesgető szavára, mely levonja rá a kegyelmet! Az okos vezetés módosíthatja, szelidítheti ugyan a romlott természetet, de a rosszból jóvá csak az égnek az a drága ajándéka változtathatja, mely életője a lélek életének.

Így gondolkozott és tett ez a jámbor asszony. Imádsága bőségesen hullatta ezt az éltető harmatot arra a szegény teremtésre, a kit elhagytak az emberek s kegyelmébe vett az ég. A kegyelem pedig támogatta az özvegyasszony szeretetét, az özvegyasszony szeretete meg alkalomadtán készítgette a kegyelem útját. Ennek az asszonynak az állhatatossága kicsinyenként irtogatta a fiú szivéből a durva hibákat, melyek csirában szunnyadoztak benne, a malaszt meg betetőzte művét, úgy hogy meghonosította s önkéntesekké tette benne az erényeket. Az állhatatosság erőszakkal zúzva formálta a nyers

vasat. a malaszt megjutalmazta fáradozását, színaranyrá változtatva át.

És hát tíz esztendő múlva Ranoqueból nemcsak ügyes kézműves, hanem a vallásos és okos ifjúnak mintaképe vált, a kinek becsületessége csak fokozta az özvegyasszony üzletének mindig nagy hitelét.

Egy nap azt a megbízást kapta, hogy a jegyző házában hozza rendbe a télre való gyékényeket. A földön üldögélve szálra fűzött hosszú tűvel javítgatta a belső szoba ajtaja előtt a lábtörlőt s épp azért láthatta, mi történt a szomszéd szobában. Odabent egy elül elzárható tolószéken ült a jegyzőnek néhány éves sánta fiacskája. Édes apja egy egyszerű dobozt hozott neki ajándécul, melyben megvolt kicsiben mindaz, a mi csak egy falusi majorsághoz tartozik: mohából tölgyfák, forgácsból cziprusok, fából házak, drótból szállások, birkák, tehenek, kutyák és pásztorok fából. A gyermek mindezt művésziesen elrendezte azon a rézlapon, mely a tolószéknek elejéhez volt illesztve s oly gyönyörűséggel merült el e mezei birtoka szemléletébe, akár csak valamely gazdag birtokos, a ki maga előtt látja elvonulni nyájának számtalan darabját. Öcsikéje mellette állt. Ennek nem volt egyéb akár falusi, akár városi vagyona, mint egészségtől piros-pozsgás kis arcza, meg formás kis teste. Hátra tett kézzel, irigy szemmel nézte bátyja gaz-

dagságát. Lépésről-lépésre közeledett a kis éhenkórász a tőkepénzeshez, a ki némi aggodalommal figyelte közeledését. Gyanuja nem volt alaptalan: annak a tulajdonjogról való fogalmai még igen tökéletlenek voltak és bízást abban az aranykorban gondolva magát, melyben ismeretlen szavak voltak az enyém s a tied, kinyújtotta kezét bátyja öröksége után s elvette a legkövérebb tehenet . . . Ekkor kitört a trójai háború! A majoros Hobbessel tartott, hogy a jog alapja az erő; egy Orlando furioso dühével kirántott egy cziprust s élével beledöfte az éhenkórász orrába. A vér aztán csak tüzelte lel-küket: erő támadt erő ellen, a társadalmi egyensúly pedig teljesen fölbomlott. Összeomlottak a házak, a mezők el voltak pusztítva, a szétszórt csordák elszaladtak az erdők távoleső részeibe, a pásztorok meg, a kik merevek voltak, mint a fa, ijedtükben fölbukfenczezték. Egy női hang szólalt meg erre, hogy lecsillapítsa a testvérháborút, miközben bekiáltott:

— Gyerekek, gyerekek! Mit látok? . . . Behívjam Cachanát meg az öreg Canijot, hogy elvigyenek zsákjokban?

Erre a hangra Ranoque hirtelen fölkapta fejét és elsápadt, megdermedett . . . Tíz év óta ez volt az első eset, hogy ezek a nevek ütötték meg fülét és ez a meglepetés, kíváncsiság, rettegés, majd hogy

nem rémület volt az, mi teljesen megdermesztette tagjait. Abban a pillanatban egy öreg szolgáló jelent meg a szobában s arányosan kiosztott ütésekkel helyreállította a rendet a vagyonos és a vagyontalan között.

Az öreg már el is ment, miután biztosította a békét. Ám Ranoque magához térvén indulatából, visszahívta s kérde :

— Bocsánat, señora ... ismeri tán azt az asszonyt, a Cachanát és az öreg Canijot?

— Én? ... nem! — felelt az öreg, s csudálkozva nézett rá.

— Az imént úgy beszélt, mintha tudná kicsodák...

— Hát egy csavargó meg gazember, a kiket holnap ki fognak végezni a városban.

A villámcsapás, mely hirtelen üt le Ranoque előtt, nem okozott volna nagyobb megdöbbenést s borzadást. Fehér lett, mint a fal, s lehanyatló karral, összeverődő térddel dőlt neki az ajtófélnék.

— Mi bajod, fiú? ... Rosszul vagy? — szólt az öreg megijedve.

— Való igaz ez? — dadogta Ranoque, rá se hallgatva. — Honnan tudja? Ki mondta ezt magának?

— Hogy ki mondta, fiam? ... Hát az úr, a kinek az ügyet elő kellett adnia és az este érkezett haza... Akarod látni? ... Ott van még az írószobában.

Ranoque igenlőleg intett a fejével s tántorogva

ment az öreg után, a ki bevezette a jegyző írószobájába. Barátságos, szeretetreméltó úr volt. Rögtön feltűntek neki a fiatalember izgatottsága s szagatott kérdései, de felelt rájuk, semmi jelét nem adva csodálkozásának. Elmondta, hogy Cachana s az öreg Canijo tíz esztendővel ezelőtt szörnyű gonosztettet követtek el, a mely rablás és gyilkosság volt egyben; azóta folyt a pörük s végre is rájuk bizonyodván mindkettőjükre a bűn, bár a vak nem vallja is be, halálra vannak ítélve. Elmondta, hogy majd csak két nap múlva hajtják végre rajtuk az ítéletet, mert a hóhér előbb nem jöhet; s mivelhogy ismerte a legény becsületeségét, s a fiúban tisztelte az özvegyasszonyt, a kinek régi rendelője volt, még azt is hozzátette, ha valahogy érdekli ez az ügy, rendelkezésére áll, a mennyire csak hatalma ér.

A jegyzőnek ez a szíves ajánlata egyszerre megtörte azt a hős erőfeszítést, hogy Ranoque külső nyugalmit megőrizze. Rátekintett a fájdalomnak és hálának leirhatatlan arczkifejezésével s egy közel álló székre roskadva zokogásba tört ki, s eközben kezével betakarta arczát. Részvétellel ugrott hozzá a jó úr s tudakolta fájdalmának okát. Ranoque aztán, hogy elfogta a közlékenységnek az a parancsoló szüksége, a mely nagy fájdalmak sajátja, elmondta egész történetét.

A megdöbben, közbe-közbe lesújtott jegyző hasztalan próbálta vigasztalni a boldogtalan legényt. Ez magánkívül csak összefüggéstelen szavakat dadogott és semmit sem törődve semmivel se mással, csak fájdalomával, ezer aggodás és keserves kétség közt csak ezt hajtogatta magában:

— Mit tegyek, Istenem, mit tegyek?

Ilyen lelki állapotban barangolt a község közelében és várta az órát, mikor munkája végeztével rendesen haza szokott térni; mivelhogya nem akarta megijeszteni az özvegyasszonyt. Alkonyodott már, mikor Ranoque a gyékényüzletbe lépett. Conso-lacion harisnyát kötött az üzlettel kapcsolatos szobában, csendesen beszélgetve két szomszéd-asszonyával. A legény nagy fejfájást hozott föl ürügyül s egy-két közömbös szó váltása után fölment a padlásszobába, mely lakása volt, s ruhástul az ágyra vetette magát.

Aztán megkezdődött az ő megpróbáltatásának órája . . . a harcz órája, melynek remek mintáját a világ Megváltója hagyta nekünk az olajfák kertjében: a szorongattatás órája, a halálos viaskodás órája, az elhatározás órája, mely az emberből gyakran a szerint, a mely félre hajlik, hőst formál vagy gazembert, mártírt vagy hitehagyót, üdvözlöt vagy elkárhozottat . . .

A Ranoque próbája rettentő volt.

— Mit tegyek, szent Isten, mit tegyek? — kérdezgette magától.

El tudja-e viselni, hogy a faluban ujjal mutogasson reá mindenki, hogy a füle dobját megint ütögesse gyalázképen a Cachana becstelen neve, s borzalommal, megvetéssel, legfőlebb szánakozással szólítsák az «akasztott fiának?»... Az ifjú vérét fölforralta a düh e gondolatra, lábával rugdalta az ágyat, kezével görcsösen tépdeste a párnát, mintha már összeszorították volna a torkát, mely valamelyes hörgésszerű hangot próbált adni . . . Elmenjen inkább idegen tájra, a hol senki se tudja gyaláztatát, lemondván a tisztességes foglalkozásnak nyugalmas jólétéről, e ritka jó asszonynak, a ki fiaként szerette, s a kit ő is úgy szeretett, mint édes anyját, a szeretetéről?... Micsoda metsző fájdalmat, micsoda átható égetést, micsoda keserűséget érez még a torkában is a magára maradottságnak, a szívbeli elhagyottságnak, mely ezután a világban várakozik reá, e gondolatánál !

Végre győzött a testi fáradtság meg az erkölcsi fásultság, s az ifjú immár mozdulatlan, minden gondolkodás nélkül, minden határozat nélkül feküdt az ágyban, bárgyu figyelemmel szemlélve egy mécsnek lángját, mit az özvegyasszony kegyelete szünet nélkül égetett Ranoque szobájában az egyszerű kép előtt, melyen az Úr Jézus Krisztus volt

keresztre feszítve, alatta meg Mária, az angyalok királynéja . . . «a fölfeszített anyja», a ki a kereszt lábánál vette át örökségül a gyalázatot, melyet Fia hagyott reája . . .

Rövidre rá görcsös zokogás szakadt föl kebléből; majd patakokban, de csendesen folydogáltak könnyei, végre mélységes fohászkodások voltak hallhatók, később semmi sem . . . csupán csak a mécsnek serczegése, a mely kialvóban volt.

Majd óvatos lépések zaja hallatszott az ajtó felől, a mely gyöngén nyikorgott, mintha valaki vigyázva nyitogatná.

— Ki jár itt? — kiáltott Ranoque s hirtelen föl egyenesedett az ágyon.

— Én vagyok, fiam — szólalt meg az özvegy-asszony, miközben égő gyertyával lépett a szobába, ernyő módjára kezével takarván el annak világát.

— Hát mért nem vetköztél le, gyerek? — veti utána, a földre helyezvén a gyertyát s az ifjúhoz közeledett.

Ez ott ült az ágyon s lehajtott fővel, szótlán bámult a téglapadlóra. Nyomban láthatta az özvegy-asszony, hogy valami rendkívüli dolog történt vele. Megfogta kezét: forró volt; megtapogatta homlokát: lángolt.

— Lázad van, gyerek! — kiáltott föl meghökkenve.

Ranoque fölemelte erre dúlt arczát s azzal a nyers egyenességgel, mely a falusi nép sajátja és a melyet fokozott benne jellemének nyílt természetessége, bevezetés nélkül mondá:

— Holnapután akasztani viszik édes anyámat ... és az öreg Canijot.

Ennek hallatára megfagyott az ijedtségtől a szó az özvegyasszony ajkán s melléje rogyott az ágyra, kezét tördelve gyötrelmében. Ranoque aztán elmondott neki mindent, a mit tudott, az özvegyasszony pedig lihegve mormogta:

— Vigasztaló Szűzanyám! ... Áldott szent József! ... mit tegyünk?

Mintha gombóczot nyelt volna, csak nyögészerű töredezett mondatok, érthetetlen szavak röp-ködtek Ranoquenak ajakáról.

— Én — úgymond végre halkan — meglátogatom holnap ... s mellette maradok ... míg csak ... ki nem viszik ... a temetőbe ...

— Jézusom! ... micsoda örültség!

— Örültség? ...

— Az fiam, az! ... hisz ezzel megölnöd becsületedet ... meg az én szívemet, én lelkem, fiam! ...

— Hát mihez tartunk már magunkat? — szólt Ranoque erélyesen. A törvény törvény, s nem lehet egyszer örök, másszor meg ideig való.

— Nincs a világnak oly törvénye, a mely erre kötelezne!

— Ugyan señora — kiáltott az ifjú s egy ugrással az öreg asszony előtt termett. — Szép dolog volna mást hirdetni és mást árulni! . . . Nem maga kötötte-e lelkemre, hogy az Isten negyedik parancsolata mondja: tiszteljed atyádat és anyádat? Hát mikor — beszélt egyre természetének egész nyers erejével — mikor szorul rá édes anyám jobban, hogy tisztelje a fia, ha nem abban a pillanatban, melyben halállal sújtja az igazság a piacz közepén?

És a hogy ezt mondotta, az ifjú melle emelkedett, mint valami hegy; csak egyetlen egyet, de rettentőt sikoltott a fájdalom vulkánjának hirtelen kitöréseképen. Az özvegyasszony ennek hallatára hátrahúzódott az ágyon, melyen ült s összekulcsolt kézzel nézett Ranoquera, olyan tisztelettel, olyan áhitattal, minővel a gyöngye katekúmen nézhetett valamely vértanunak heroizmusára . . . A rémület, csodálat, fájdalom, büszkeség, mindez együtt egy pillanatban, elvette beszélőképességét s nevelésének remeke bámulatba ejtette . . .

— Igazad van, lelkem fiacskám, igazad van! — szólalt meg végre fejbólogatva. — Állatjainkat rábízzuk majd az öreg Mátyásra és holnap együtt megyünk . . . de ketten együtt . . . fiacskám!

V.

Annak a városnak, hol ezek történnek, a székes-egyházában a nyugati főoldalon közel a földhöz van egy nehéz vaserkély, melynek egyszerű faajtója rendesen be van zárva. Egyszer láttam nyitva s láttára valamennyi idegemen az a hirtelen borzongás futott végig, melyet magasztos dolgok keltenek az ember lelkében. Mert a mi ott benn volt látható, az az irgalomnak legmélyebb, legnagyobb műve, mit csak a szeretet sugalhat a hitnek a remény támogatására.

A fekete posztóval leterített oltáron hat sárga viaszgyertya égett egy nagy komor színű kép előtt; háttéréből a názáreti Jézus alakja vált ki, a mint a kalváriára vezető úton halad vállain a kereszttel, a tunika helyett hosszú ruhában, mely egészen olyan, a minőt a bitó alatt a halálra ítélték viselnek... S neve is ezért: a halálra ítélték Krisztusképe. Szokás volt pedig, hogy mindenik elitelt halálos útjában e kép elé ment s itt térdre borulva mondta el a Credot... Micsoda nagynak, mily áhítatosnak, milyen vigasztalónak tűnt föl nékem e gondolat, melyet a katholikus anyaszentegyháznak szeretete talált ki! A Megváltónak sápadt arcza, vérrel s gyalázattal telve, képzeletem elé állította azt a másik arczot, az elevenek és holtak ítélő-

birájának rettenetes arczát, melyet ekképen ír le szent János: «Orczája ragyogott, mint a teljes erejében fénylő nap, lábai hasonlók a kemenczében égő sárgarézhez és a szeme, mint két izzó parázs. Szájából kétélű kard jöve ki; jobb kezében hét csillagot tartott, baljában hét pecséttel lepecsételt könyvet, és szózata, mint a nagy vizek zúgása. Az Istennek hét lelke, mint hét lámpa ragyogott előtte és a királyi székből villámlások, szózatok és mennydörgések jövének ki...» És ez a rettenetes fölség, ez az Isten, a ki törvényt ül még az igazakon is, a ki foltot talál még az ég csillagaiban is, letette borzasztó ismertető jeleit, hogy ott a halálra ítéltnek ruhájában menjen a másik halálra ítéltnek, a társadalom kivetett söpredékének elébe; hogy egy legyen vele a becstelenségben; hogy eltörölje bűneit a maga ártatlanságával; hogy mint testvéréhez szólhasson hozzá; hogy mielőtt mint bíró megítéli, néhány pillanattal előbb így szólíthassa meg: menj csak nyugodtan a bitó alá, mert ennél gyalázatosabbnak tetején váltottalak meg én saját véremmel!...

Oh isteni irgalom, mily nagy a te hatalmad! S mily nagy a te hatalmad is, oh emberi háladat-lanság! A hálátlan ember, az érzéketlen ember, látja, hallja, de át nem érzi ezt a nagy fönséget!... Elhalad mellette; nem rogy oda lábaihoz, fájdalomtól, szeretettől elalélva, hogy reménynyel eltelve

rebesse: Qui Mariam absolvisti, et latronem exaudisti, mihi quoque spem dedisti! Magdalénán könyörültél, a latornak jót ígértél, bennem is hát hű remény kél!

A kápolna ki volt nyitva, a gyertyák meggyújtva, az oltár gyászlepelletel betakarva. Kívül, a székes-egyházba vivő lépcsőzet terrázsán két pap meg egy úr volt látható, a kik egy fekete posztóval leterített asztalnál ültek, melyen egy tál volt s benne néhány pénzdarab. Az egyik pap olykor-olykor megzörgette a tálat s ugyanakkor tompa, gyászos hangon mondá:

— A halálra ítélték lelki üdvéért!

Nagy néptömeg verődött össze a kápolna körül, várva az elítéltek érkezését; azzal a kíváncsisággal, azzal a mohó vágygyal, a mely igazolja azt a mondást, a mely szerint van az emberben valami a vadállatból és hogy semmi sem oly érdekes az életben, mint a halál szemlélése. Nagyrészt a szomszéd falukból való férfiak és asszonyok voltak, a kik csak azért jöttek, hogy lássák a kivégzést. Egyik-másik elhozta kis gyermekét is, még a régi szokásnak maradványaképen. A szülők ugyanis magukkal hozták e rettenetes látványosságra a gyermekeket, a kit, mikor a kivégzett már utolsót lehelt, nyomban nyakon legyintettek, mondván:

— Hogy megemlegesd!

A székesegyház órája elütötte a tizenegyet és hamarosan ütött utána zsongva-bongva a város többi órája is. Tíz perczczel később szólalt meg még egy óra ütése, lassan, búsan, veszedelmet-hirdetően, mintha csak a halál kaszája pengene, zörgetve az örökkévalóság kapuját... A törvényszék épületének órája volt és az jelezte a bűnös utolsó óráját. Ezért járt mindig tíz perczczel később... Tíz percz! E drága pillanatoknak véghetetlen, látszólag szűk marokkal mért kegyessége! Ezalatt megjöhet a nem remélt megkegyelmezés is, ezalatt bűnbánat nélkül jelenhet meg Isten színe előtt is a lélek!

A néptömeg hullámzó mozgása a Krisztus-kápolna felé jelezte végre, hogy a börtön felől közeledik már a szomorú kíséret. A menetnek élén jött egy szakasz lovasság; szomorúan bűgva szóltak rekedt kürtjei, akár csak valamely panaszos ének. Azután két pap között lépdegélt Canijo, fekete kaftánban, mely sárfoltokkal volt tele, mivelhogy kétszer a földre vetette magát s itt hentergett mérhetetlen dühében, fékevesztett őrjöngésében, a mely egy pillanatra sem hagyta el azóta, hogy Cachana beismerte a bűntettet s mindkettőjüket halálra ítéltek.

Mikor a bíró felolvasta előtte az ítéletet, szokás szerint megkérdezte tőle, van-e valamire szüksége, vagy kívánsága, mit teljesíthetnének.

— Van-e valami kívánságom? — kiáltott föl Canijo tajtékzó szájjal s vadul forgatva vérrel aláfutott világtalan szemét. Van-e valami kívánságom? Kikaparni Cachana szemét, az a kívánságom!... Kést mártani a szívébe... egész a markolatig beleszúrn!...

S vad haraggal rázva lánczait, örült kétségbeesés lett rajta urrá, melyet senki és semmi sem tudott csitítani. Midőn a «halálra ítélték Krisztus-képéhez» értek, a két pap utolsó, végső erőfeszítést tettek, hogy szívében fölébreszszék a bűnbánatot. De Canijo egy erős lökéssel földhöz vágta az egyiket és a bitó felé vonszolta magát, pokoli dühöngéssel sikongatva; akár csak Klopstock Lucifere, hanyatthomlok rohant a pokolba aközben, hogy a kálvárián állott Krisztus keresztje, a mely megtörte hatalmát.

Utána egy szekéren jött Cachana, mintegy életelenül elterülve egy-két kötés szénán, a fásultság egy nemébe merülve, a mely már közel állott az elvadultsághoz. Jobbfelől Ranoque ült mellette, a ki karjaiban tartotta s folyton-folyvást vigasztaló, szerető szavakat sugdosott fülébe. Balfelől a pap, ki meggyóntatta, szintén biztatta-bátorította, elébe tartva egy feszületet.

A szekér kegyetlen lassúsággal haladt előre a szorongó népsokaságban, a mely halotti csendben

hullámszórt-rajzolt köröskörül. Mormolása akár csak valamely óriásnak elfojtott sóhajtása, mely e szintoly megható, mint borzalmas kép szülte megrendülésében szakadt föl szívéből. A fiúnak hősi bátorsága teljesen elfeledteté az anyának elvetemült voltát s mindenfelől fölhangzott a rokonérzés kitörése, a csodálkozás kiáltása és panaszos zokogás.

A szekér végre megállt a Krisztus-kép erkélye előtt. Ranoque s a pap támogatták Cachanát, hogy le tudjon térdelni a szekéren, s ez is, az is egy-egy karját fogta.

— Mondja el a «Hiszekegy»-et édes anyám! — szólt hozzá Ranoque.

Ámde Cachana bávészködva nézett fiára, bambán meredő szemmel és sirva fakadt... A boldogtalan nem tudta!

Ranoque erre hangosan kezdte mondani a hitvallást, édes anyja pedig nagy nehezen, zokogva ejtett utána minden egyes szót.

Mikor a Credot bevégezte, az erkélyről megáldotta egy pap, a ki aztán lejött, hogy a mint szokás, a kísérethez csatlakozzék s ott legyen halálánál, s a végén betakarja holttestét.

A tér közepén állt a bitófa, pusztán, egymagában, rettentőn, a boldogtalanság egy nemének légkörében, melyet bizonyos élettelen tárgyakra rálehel szörnyű rendeltetésük. De rémesebben, mint

a bitófa, melyhez tartozott, és irtóztatóbban mint a halál, mely kezének műve volt, állt a vesztőhelyen egy ember: a hóhér... Mikor Cachana megpillantotta maga előtt a szörnyű fát, elváltozott üveges szeme, fakó arcza, foga vaczogott a rémülettől és a szekér alján nyöszörögve kuporodott össze, mint valamely védtelen állat, mely a halál elől menekülve rejtekhelyére bújik. Ranoque ekkor a szívére szorítá s a bitóra mutatva, így szólt:

— Édes anyám!... Ime, a maga kálváriája!

És miután a pap segítségével karjánál fölemelte, aztán átölelte s úgy ment föl vele az alkotmány lépcsőin...

IV.

Ranoque azzal a pappal, ki segített édes anyjának, tért vissza a fogadóba, a hol az özvegyasszony várt reá. Mikor amattól bucsút vett, az ifjú takarékoságának gyümölcsét, négy durót nyujtott át neki azzal a kéréssel, mondjon miséket édes anyja lelkének üdvösségeért. A pap azonban meghatva utasította vissza a pénzt s megígérte, hogy díjtalanul mond el majd 'annyit, a mennyit akart.

Mikor Ranoque s az özvegyasszony egyedül álltak szemközt, egyikük sem szólt egy szót sem. Amaz erőtllenül rogyott le a szegényes ágyra, mely

ott volt a szobában ; ez pedig lábához ült szótlansággal kezdte morzsolni az olvasót.

Másnap, mikor már a kapu előtt vártak a társaskocsik és az özvegyasszony bepakkolt, hogy visszatérjenek falujukba, váratlanul egy alacsony, kopasz, bár még nem öreg, arany-szemüveges úr lépett be hozzájuk lakkczipőben, kecskebőr-keztűben s ezüstgombos bottal. Köszöntötte az özvegyasszonyt, «jó asszony»-nak, Ranoquet meg «hős fiú»-nak szólította és megölelte... Szerkesztője volt az egyik képes ujságnak, a mely közölni akarta Canijo- és Cachanának arczképét, és a Ranoqueét is szeretne volna, a kinek hős gyermeki szeretete közbeszéd tárgya volt. A mint e tervét Ranoqueval is közölte, ez sötétén nézett az ujságíróra s egyenes természetének egész nyersségével felelt:

— Hogy az én arczképemet közölje egy ujság?... Inkább fojtsanak bele a tengerbe!

Ez a hirtelen válasz lehangolta a szerkesztő urat, a ki levetette szemüvegét, kettőt köhintett s így válaszolt:

— Ember, ember!... A hirnév, a dicsőség, a heroizmus kötelességévé teszik az ujságírásnak... no meg hasznót is hajtanak... Egyelőre öt durót...

— Még ha ötvenet adnának se! — szakította félbe Ranoque s hátat fordítva neki, kiment a szobából.

— Kényes a gyerek, mint valami bársonytakaró! — szólt a szerkesztő egy kézmozdulat kíséretében s megigazgatta inge gallérját.

— S valójában mit is kíván az úr? — ugymond az asszony mentetgetve őt. — Szegényke csak munkához volt szokva mindig, azért nem tud az úrakkal bánni...

— Határozott jellem!... Igen, señora, talpig jellem! — felelt a szerkesztő úr, botjával cipője orrát ütögetve. — Azt hiszem, valamely klubban nevelődött egy Brutus nagy példáit, Cato bölcs mondásait, a francia konvent tagjainak hazafias tetteit olvasgatva...

— Oh nem uram!... Az én szegény fiam sohse szeretett olvasni... Érti a mesterségét, a gyékénycsinálást és tudja a katekizmus kérdéseit meg feleleteit is...

A szerkesztő úr nagyot ugrott, mintha vipera csipte volna meg.

— Persze, valamelyik pap? — úgymond.

— Nem uram... Én magam tanítottam rá.

A szerkesztő úr kiegyenesedett s ezüst-gombos botjával hadonászva, utána veté:

— Ebből a gyerekből másik Epaminondas válhatott volna, de megnyirbálta szárnyait!... Ezért a bűnért felelős az emberiség előtt!

— Én uram? — válaszolt az özvegyasszony meg-

szeppenve. — Azt se tudtam, hogy van-e ily nevű szent az égben... Én szent Józsefnek pártfogásába ajánlottam őt és ha nem lett belőle Paminondas, hanem derék, becsületes keresztény ember, azt a szent patriárka áldása tette!...

FÁJDALMAS PÉNTEK.

I.

Vége felé közeledett a hét heti nagybőjt. Vele egy időben kezd jelentkezni Sevillában a tavasz két elmaradhatatlan követével: narancsfáinak virágaival s a számtalan idegennel, a kik oda özönlenek a gyönyörű évszakban. Azok menyasszonyi koszorúkép környezik, ezek henye verébcapat módjára lepik el; azok illattal töltik el, ezek megrágalmazzák, a mikor e mindkét nemű turistáknak egyike-másika oly otrombán írja le Spanyolországot, a hogy tudatlanságától vagy rosszakaratától telik.

Vége felé közeledett, mondom, a hét heti nagybőjt, s Sevillának számos jámbor-társulata, mindenik a maga szentje tiszteletére ülte azokat a hét-és kilencznapi ájtatosságokat, melyeknek ragyogó pompája szerezte e régi városnak, melynek turbánja fölé Fernando, a szent király tűzte ki a keresztet, «a szultána» helyett «a katolikus» melléknevet.

Április első napján kezdődött Krisztus Urunk ki-

mulásának tiszteletére az ötnapi ájtatosság, melynek utolsó napja fájdalmas péntekre esett. A Muzeum-téri kápolnának kapui tárva-nyitva álltak a hívők sokasága előtt, a kik rohanvást rohantak a Megváltó halálharczát megragadón föltüntető hires kép elé, mely egy drága, csillagokkal teleszórt fekete bársony függöny háttéréből domborodott ki. Kitért karja minden embert ölelésre vár; a halálban immár megtört szeme egyre irgalommal néz; szederjes ajkáról elröppent már a «consummatum est», mely az emberiség előtt megnyitotta a mennyország kapuját, s mintha még ott lebegne az utolsó sóhajtas, a szeretetnek s fájdalomnak egyesülése, az Istenember belső életének visszhangjaképen. A keresztnék tövében ott állt a Szűzanya, a szomorúak vigasztaló édes anyja, a ki e kiválóan szeretett gyermekeinek mintájaképen ajánlotta föl ezt az ő szótlán fájdalmát, a melynek láttára eltörpül minden fájdalom; ezt az ő vigasztalástalan fájdalmát, a mely mélységes, a mely keserű, miként a tenger!

Lent a szentély talaján ezüst tartókon tizenkét vastag viasz-gyertya égett, mindenik mellett térden állva egy-egy jámbor lélek imádkozott. Egyikük hatvan évesnél idősebb öreg férfi volt. Egész mi-voltán az a testi-lelki fásultság volt látható, a mely nagy fájdalomnak közepette ül ki az emberre. Homlokát oda támasztotta a gyertyatartóhoz, mintha

valamely gondolatnak terhe alatt roskadozna; karja teste hosszában lógott; szeme le volt csukódva; ajkáról nagy időközökben szaggatott szavak röp-pentek el, a melyekkel mintha kért volna valamit azzal a vonagló erőfeszítéssel, mit a megtisztult hit lehel a fájdalomba, a léleknek azzal a szörnyű vergődésével, melynek e földön egyetlen enyhítő balsama: a könnyek zápora. Pedig szeme mindamellett permetezetlen maradt, mint kiszikkadt forrás; teste mozdulatlan, mint a reménytelen, vigasztalás nélkül álló lélekre rászakadt gyötirelem.

Az ájtatosság vége felé járt már, s a kar belekezdett a loretói litániába. Az agg erre mintha fölriadt volna érzéketlenségéből: rászögezte szemét a Szűzanya képére, karját mellén keresztbe tette. Ora pro nobis! — mondogatta a néppel. Az arczán lassan-lassan szivárogni kezdett könnyének üdítő harmata, a szive meg egyszer-kétszer fölzokogott, s ez szárnyat adott keservének. A kar végre éneklé: Consolatrix afflictorum,* s erre az öregnek szeméből valóságos könnyzápor tört elő, karját aközben az oltár felé tárta ki, oly hangosan kiáltozva, hogy mindenki meghallotta: Ora pro nobis!... Ora pro nobis!...

Néhányan meglepetve fordították feléje fejüket;

* Szomorúak vigasztalója.

de azért még se mozdult senki sem. Csak egy éltés uriasszony, a ki háta mögött ült, emelkedett föl, mintegy ösztönszerű sugallatnak engedve, de nyomban ismét leült összecsukható kis székére. Mikor az ájtatosság véget ért, már beesteledett. Az uriasszony kifelé tartott, s nemsokára megindult az öreg is. A hölgy két lépést tett feléje, mintha haboznék, végre megállott, mert visszatartotta a gyöngédségnek az az érzéke, mely magasztos lelkek sajátja, a kik tisztelni kezdik a fájdalmat abban a pillanatban, mihelyt részvéttel akarják vigasztalni. Másrészt meg semmi nyoma nem volt ez öregnek ama nyomasztó szűkölködésnek, melyet gyorsan segítő kéz megszüntethet. Ruhája gyász volt, s bár kopott, de azért tiszta és tisztességes. Viselkedése a középosztályhoz tartozó férfira vallottak.

Az uriasszony fürgesége mellett is szemlátomást jól benne volt az öreg korban. Termete sovány és kicsiny. Azon tisztos, szerény, de egyúttal bájos spanyol mantillák egyike, melyeknek helyébe hölgyeink szeszélye a külföldi kaczer kalapot tette, takarta hófehér haját, a mely egyszerűen simult kétfelől halántékára, két apró fűrtbe kanyarodva a divat követelményeképen. Semmi fényűzés sem volt fekete s fölötte szerény ruháján. Csak bal karja ujján lehetett látni egy drága gyűrűt, melyen királyi korona alatt ezek a híres szavak voltak bevésve

No me ha dejado,* miket don Alonso, a bölcs, iratott hűséges városának, Sevillának czimerébe, jutalmul ragaszkodásáért. Jobb kezében fekete taftából való táskát tartott, milyeneket húsz esztendővel ezelőtt használtak az előkelő asszonyok a «ridicules» találó nevén.

Az öreg úr fájdalmának súlya alatt görnyedezve, lassan tartott a «calle de las Armas» felé. Midőn az uriasszony haladni látta, mozdulatlanul állott, mintha ingadoznék a szeretet, mely kérdezősködni készítette, meg a gyöngédség között, a mely tartóztatta, mert átallotta valamelyes tolakodó kérdéssel sérteni ezt az ismeretlen, mérhetetlen gyötrődést.

Másnap délután a két öreg ismét találkozott az ájtatosságon. A férfi néma volt és csendes, mint az éjtszaka, mert még jobban meg volt törve. Fájdalma huszonnégy órának súlyával öregbedett!...

Ajkáról időnként azok a szaggatott szavak röptek el, melyek zivatarnak szélrohamaiképen érték az öreg urihölgy fülét. A nélkül, hogy meg tudta volna rejtvényüket fejteni, női szíve mégis teljesen átérezte a bennük rejlő keserűséget, mert bizonyos, hogy a fájdalomnak ezek a kitörései nem egyebek, mint meg-megismételt tépelődő könyörgés, melyet bár nem ismerte, lelke mélyén magáévá tett, imád-

* Nem hagyta el.

ságával biztatott, könnyeivel támogatott. Hisz a szeretet soha sem tehetetlen; mindenkor tud imádkozni az imádkozóval, mindenkor tud zokogni a zokogóval.

Mikor az ájtatosság véget ért, az uriasszony elszántan megindult s megállt a kijáratnál. Nemso-kára megjelent az öreg úr. Egy szerényen gyászba öltözött tizenkétéves leányka közeledett ekkor feléje.

— Don Tomáshoz megyünk, öregapácska? — kérdezé az aggtól.

— Nem leányom — felelt ez meglepetten. — Haza megyünk... Nem birom tovább... Menjünk haza.

S a leányka vállára támaszkodva, mint az éjfél ment a «calle de las Armas» felé. A hölgy messziről követte őket.

Az az óra volt már, a mikor bezárulnak a templomok, föltárulnak a színházak s fényben ragyognak a kávéházak. A gonosz ekkor minden irányban kiveti hálóját; a jó mintha fohászkodva vonulna vissza. A Campana környékén s a «calle de las Sierpes» járóit ellepte már a tétlen sokaságnak az a megszámlálhatatlan sok csapata, a mely egy szivar füstje megsemmisülésének nézésével, vagy üres s még tán bűnös társalgással mulatva, el hagyja repülni a drága időt, melyet az angol «eltékozolt pénz»-nek mond, a keresztény szemében pedig a

ki tovább néz, az Uristennek elpazarolt kegyelme. Az a zaj, az a sürgés-forgás uralkodott e helyen, mely nagy városok középpontjain szokásos ez órában. Férfiak és asszonyok lóttak-futottak keresztül-kasul, az egyik kétséges ügyeinek járt utána; a másik futó gyönyört kergetett; sokan voltak, a kik nagy agyafurtsággal kieszelt bűnös élvezetekre vadásztak, de kevesen — talán egy sem! — kik az Istent keresték, a ki pedig maga mondotta, hogy mindnyájunk közös atyja. De azért senki fia se törődött azzal a szomorú párral, mely elhagyatottan járt-kelt e sokaságban, melynek árában vezette az öreg a lánykát, mint a hogy vezeti a tapasztalat az ártatlanságot; melynek árában támogatta a leánya az öreget, mint a hogy támogatja a fiatal-ság az erőtlen öregséget. Szintoly keveset törődött valaki azzal a másik öreg hölgygyel, ki fáradtan követte őket és a kinek nem volt más mozgatója, csak a szeretet, más reménysége, csak az, hogy le-törülhet egy könnyet. Csupán az őrzőangyal járt nyomukban, számlálgatva lépéseiket!

Lassan-lassan hátuk mögött hagyták ezt a nyüzsgést, s miután átszeltek több utcát, melyek mintha lakatlanok lettek volna, végre a távoleső Feria városnegyedbe értek. Megálltak egy utcavégen egy egyszerű ház előtt s miután mindketten beléptek, az öreg belülről bezárta a tornácznak

utczára nyíló kapuját. A hölgy apróra átkutatta a ház homlokzatát s szinte vaktában akadtt rá egy kis táblán a házszámra, mely a 69 volt. Aztán megint útra kelt s fárasztó gyaloglás után eljutott végre a «plaza del Triunfo»-ra. A háttérből az alcázarnak, ennek a mór csecsebecsének ormozott falai bontakoztak ki, a melynek e világon nincsen párja, csak Granadában az alhambra. Az uriasszony a «puerta de Banderos»-nak nevezett kapu felé tartott s akárcsak a magáéba, úgy lépett be Kasztília királyainak történeti nevezetességű palotájába.

A székesegyház órája tizenegyet ütött s körülbelül egy mérföld volt az út, melyet megjárta ez a gyöngye öreg uriasszony, a ki több volt nyolczvenesztendősnél.

II.

A kormányzó előszobája tele volt a mindkét nemű kérvényezőknek azzal a megszámlálhatatlan sokaságával, melynek nevetséges oldaláról annyi-szor írtak már azok a gúnyolódó tollak, melyek tréfát szórnak a fájdalomra, mint a hogy farsangi bohóc-álarczot tudnának tenni valamely holttest arczára. Korunk voltaire-i könnyelműsége mosolyogva megy el e tipikus özvegyei mellett azon ezredeknek, kiknek rangja nem mindig volt kérdéses ;

tipikus leányai mellett az ismeretlen őrnagyoknak, a kik talán nagyobb tiszteletben voltak mint azok, kiket egész világ ismer; tipikus gyermekei mellett ama nyugalomba vonult kapitányoknak, kik talán csak azért nem lettek tábornokokká, mivelhogy nem akarták királyuk s hazájuk ellen kihúzni azt a rozsdás kardot, mely derekukat övezte... Oh, lebbentések föl e bizonyára nevetséges farsangi bohócz-álarczokat, s titkolózó fájdalom, szótlan nyomor, jutalmazatlan erény, lehet, hogy büntetlen bűn ötlük szemetekbe... Azután megértitek majd, mily kiáltó kegyetlen e szatira, mely csörgő sapkát akaszt a sebzett szívre; aztán megfagy majd ajkatokon a mosoly, s megtanuljátok, mint kell lennetek mélyebb megfigyelőknek, kevésbbé tréfálkozó kritikusoknak s jobban szerető keresztényeknek.

Két nap mulva be kellett zárni a kormányzóság hivatalszobáit mindaddig, míg csak el nem mult a nagyhét, s e boldogtalanok mind azon iparkodtak, hogy elsőik legyenek folyamodásuk elintézésében, attól tartván, hogy el találják majd halasztani ez időnek elmúltáig. A helytartó két órával ezelőtt érkezett, hogy tanácskozzék a kormányzóval, s ezzel csak növelte a várakozók türelmetlenségét és elégedetlenségét.

Egy jócskán elhízott, de kicsiny portás, kinek kék kabátja ujján aranyos paszománt diszelgett, rendez-

gette őket, azzal a durvasággal felelgetve megjegyzéseikre, a mely kézzelfoghatóan mutatja, milyen igaz, hogy valamennyi zsarnokság között a legtűrhetetlenebb a szolgáké.

Nevetséges méltósággal járt föl s alá ez a mennydörgő Jupiter, minden irányban szórva villámait, akár csak tüzes szikráit a rakéta, s olvasgatva egy ujságot, mit csak azért hagyott abba, hogy ridegen elutasítsa azt, a ki hozzá közeledett, vagy hogy gorombán rendre utasítson mindenkit, a ki megútna a várakozást, ezt szóval ki is fejezte.

Két óra múlt el már a kormányzó megérkezése óta, a mikor az előszobában az az öreg uriaszony jelent meg, a kit az ájtatosságból ismerünk.

— A kormányzó úr? — kérdezé a portástól.

— El van foglalva — felelt ez, föl se vetve szemét az ujságból.

— Vigye be ezt a névjegyet — szólta az urihölgy s kivett egyet elválhatatlan táskájából.

— Az exczellenciááás korrnmányzóóó úrrr el van foglalva! — felelte újra a portás, rogoptatva a szokat.

— Nem tesz semmit — állhatatoskodék az öreg asszony. — Csak vigye be ezt a névjegyet.

— Mit, nem tesz semmit? — rivallt rá a portás, sarkon fordulva e merészségen való megütközésében. S miután tetőtől-talpig végig nézte a szemé-

vel a szerény halandót, a ki ilyen követelést táplált magában, dühösen folytatá: — Azt gondolja tán, hogy a kormányzó úr kijön, hogy karján vezesse be dolgozósobájába?... Még, hogy nem tesz semmit! Valóban tetszik nekem ez a viselkedés!... Üljön abba a sarokba és majd várakozhatik jó ideig!

A hölgy arcán boszankodás helyett bájos kíváncsiságnak könnyed árnyalata játszadozott. Kétségkívül öröme telt ez alak tanulmányozásában s mulattatta ez a furcsa zsarnokocská.

— Vigye be ezt a névjegyet — mondta újra, mindazonáltal parancsszóval.

— De hát süket maga, vagy én nem szólok világosan?

— Vigye be rögtön ezt a névjegyet, vagy...

E szónál az uriasszony annyira meghalkította hangját, hogy csak a portás hallhatta, mit mondott. Egy asszony azonnal erősítette, hogy börtönnel fenyegetőzött; a másik, hogy kis erszényt nyomott markába. Annyi bizonyos, hogy az egyenruhás Jupiter leszállt az Olimpusról s szó nélkül ment a kormányzó dolgozósobájába. S mikor ez maga jött ki a helytartóval együtt az előszobába, mind a ki csak látta, egyszerre meglepődött.

— Ugyan señora — szólalt meg, az öreg asszony felé tartva — mért nem tetszett értesíteni s magam álltam volna szolgálatára?...

A hölgy mosolyogva nyújtotta egyik kezét a kormányzónak, másikat a helytartónak s mindhármán eltűntek a nehéz függöny mögött, mely az ajtót takarta.

A körülállók tátott szájjal csodálkoztak s azonnal el kezdtek kalandozni a találgatások mezején. Ki lehet ez az asszony? Kérdezték mindnyájan. Némelyek azt mondták, valamely másvilági lény; mások azt bizonyították, hogy éjféli szellem; a legtöbben azt állították, hogy maga Krisztina királynő, a ki azért jött Sevillába, hogy szemtanúja legyen a nagyheti ájtatosságoknak. Ez a nézet nyert legnagyobb tetszést, mert valamennyinek szívét az a remény szállotta meg, hogy a megsértett királynő menten akasztófára huzatja föl a goromba portást a «plaza de San Francisco» közepén.

— Úgy fog lógni, akár csak szárán a tök — szólt egy boszús öregasszony.

A másik, a ki nagyon előrelátó volt, hozzátette:

— Csak valami vékony kötélre ne akasztanák, mert még el talál szakadni!

E közben a boldogtalan portás, kit kötél-halálra ítélték a VII. Fernando özvegyén elkövetett felségsértés miatt, kihajolt az istállók felé nyíló ablakok egyikén, kiáltozva:

— Járjon elő a kormányzó úr kocsija!

Nos, a Krisztina királynő ügyeit aligha volt

nehéz elintézni, mert hát tíz perczczel azután, hogy bement, újra kijött az előszobába a két hatalmasság társaságában.

— Holnap egy órákor — szólt a kormányzó — megkapja nagyságod a mi tudni valót lehetséges léssen föl kutatni... Magam viszem majd el.

— Köszönöm — válaszolt az urinő látható nagy érdeklődéssel. — Minden bizonynyal várom.

A kormányzó aztán értésére adta, hogy a kapu előtt várja kocsija. Az urihölgy váltig vonakodott elfogadni.

— Legalább engedje meg — szólalt meg a helytartó — hogy lekisérjem.

— Ez oly megtiszteltetés, hogy vissza nem utasíthatom — felelt az öreg uriaszony.

S rátámaszkodván a helytartó fölajánlott karjára, lassan lépkedett szent Pál ősrégi, de manapság a kormányzóság hivatalos helyiségei számára lefoglalt kolostorának fönségesen szép lépcsőin lefelé.

III.

— Milyen híreket hoz exczellenciád? — szólt az urihölgy a kormányzóhoz, élénken kiegyenesedve kényelmes zöld-ripsz karosszékében.

— Sokat mennyiségre, rosszat milyenségre — felelt ez leülés közben.

Az öreg asszony félretolta a kis könyvtartót,

melyen valami német könyv feküdt s miután a munka-kosárba dobta félig megkötött harisnyáját, melyen olvasás közben dolgozgatott, letette szemüvegét. Aztán keresztbe fonta kezét, mintha jobban akarna figyelni.

— Halljuk, halljuk! — szólt nagy érdekléssel.

— Már tegnap mozgósítottam az egész rendőrséget — kezdé a kormányzó — s kutatásomnak ez az eredménye.

Ekkor kivett a zsebéből egy tele jegyzett papirost s körülbelül ezeket olvasta le róla:

«A 69-es számú ház lakójának neve: don Estéban Rodriguez, hatvankét éves s a legnagyobb nyomorban él. Családja áll: feleségéből, a ki hét év óta béna, szélütött; egy hülye lányból s hét unokából, a kik három hóval ezelőtt elhunyt másik leányának gyermekei; ezek közül a legnagyobb tizenkét, a legkisebb négy éves. Nem tudni, hol tartózkodik a gyermekek édes apja. Don Estéban Rodriguez huszonhárom évig volt a községtanács tisztviselője s három év óta, mikor a minisztérium megbukott, rendelkező állapotban van. Már ekkor süllyedt fokról-fokra a nyomorba: háziurának 3625 reállal tartozik és ez megfenyegette, hogy lefoglalhatja butorát s kidobhatja a házból, ha e hónap ötödikén délután három óráig le nem rótta tartozását...

— Holnap van ötödike! — vágott közbe borzadozva az urihölgy. — Istenem!... Holnap, fájdalmas pénteken!...

... Don Estébannak nincsen miből fizetnie — olvasott tovább a kormányzó — s köztudomás szerint a háziúr már be is jelentette a foglalat. Don Estéban becsületes ember s minden tekintetben megbízható».

A kormányzó az asztalra tette le a papirost, az uriasszony pedig leverten kiáltott föl:

— Most már teljesen értem!... Van oka búslakodni!...

Alig, hogy magára maradt, újra végig olvasta pontról-pontra a rendőrség jelentését. Azután sokáig gondolataiba merült.

— Lehetetlen! — mormolta végre mintegy feleletül saját gondolataira. — Lehetetlen, hogy Isten meg ne hallgasson ennyi könyörgést!... Lehetetlen! Hogy fájdalmai napján a Szentszűz meg ne gyógyítsa ezt a tengerfájdalmat! Ha én gazdag volnék!... Ha én tehetném az Ő nevében!...

Újra meg újra elgondolkozott. Könny pergett könny után tiszta kék szeméből s lassan gurultak végig arczán.

— Délután három órakor, én Istenem! — mormolta s ráveté szemét egy feszületre, mely koronakép díszítette íróasztalát. — Délután háromkor,

mikor kilehelted lelkedet, az utcán lelik magukat e boldogtalanok segítség nélkül, hajlék nélkül!... Hat gyermek, Szűzanyám, hat gyermek, Isten ugyanannyi angyala, a te angyalaid!... Apátlan, anyátlan... csak ez öreg ótalma alatt és az egy sírhalom ótalma... Szegény lelkem kicsikéim!... Fájdalmas Szűzanya, szomorúak vigasztaló anyja, annak az órának, melyben utolsót lehelt szent Fiad, az emlékére; annak az ötnapi ájzatosságnak, mely alatt egy szegény agg hívta segítségül halálos gyötrelmét, az emlékére kérlek, mentsd meg őket vagy hát engedd, hogy nevedben én mentsem meg őket!

Az uriasszony kezébe rejté arcát s zokogva fakadt. Végre odament az asztalhoz, megírt egy levelet s borítékját így címezte: Al Excmo Sr. Marqués de M. Sevilla első polgármesterének. Alul pedig még ezt a szót írta: sürgős.

Három órával utóbb hivatalos levelet kapott a polgármestertől. Az öreg urinő sietve törte föl a borítékot s örömkialtás röppent el ajkáról. Már aláírt kinevezés volt benne a községtanácsban egy állásra s melléketül a polgármesternek kedveskedő levele. A kinevezett nevének helye még üres volt. Az öreg urihölgy ezt írta reá: D. Estéban Rodriguez.

Azután kinyitott az íróasztalon egy fiókot, mely

be volt zárva. Fenekén többféle aranypénz hevert meg néhány bankjegy. Az öreg asszony megolvasta: hat darab volt összesen, ezer reál értékű mindenik.

— Júniusig nem kapok többet — mormolta foga közt. — Sebaj! Nálam nem fognak foglalni...

S miután a kinevező okiratba becsavarta a hat bankjegyet, az egészet egy üres borítékba zárta, melyen nem volt sem czimer, sem semmiféle jelzés és ezt a címet írta reá: tisztelőjének — a fájdalmas Szűzanya. Ez alá került aztán az állás nélkül maradt öreg ember neve.

Azután elment az ájtatosságra. Jóllehet már messziről látta az öreget mozdulatlanul és kisírt szemmel, az uriasszony már nem búsult. Ajka mozgott, mintha imádkoznék, de időnkint mosolygott.

IV.

A fájdalmas péntek, mint már mondtam, az ötnapi ájtatosság utolsó napja volt. Az uriasszony sokkal előbb érkezett a Krisztus-kápolnába, mint szokta. Az öreg úr helye üresen állott.

— Eljön majd biztosan — gondolta az öreg urinő. Még korán van.

Azonban az idő észrevétlenül mult, megkezdődött már az ájtatosság s a boldogtalan, állás nélkül való ember csak nem jött.

— Mi történhetett? — gondolkodék az öreg asszony. — Boldogtalanságán segítve már, jövője biztosítva... Talán ez is azon sok lélek egyike, a kik fájdalomukban ostromolják az Istent, örömeikben pedig nem adnak hálát?

Léptek zaja vonta magára figyelmét, meg az a suttogás, mely a templomban akkor hallható, mikor valami szokatlan történik. Kíváncsisága ösztökölte, hogy félre tekintsen. A kegyelet megbénította. Két embert látott, a kik szemeláttára egy béna asszonyt vittek karosszékekben; utána hat kicsi gyermek lépdegélt gyászba-öltözötten. A két ember közvetlen a szentély közelében tette le a szélütött asszony székét. Az egyik, valószínűleg közszolga, kiment a szentegyházból, a másik, az öreg, térdre hullott megszokott helyén a gyertyatartó tövében. Mintha megfiatalodott volna. Bár szeméből patakokban folyt a könny, ez a hála s öröm könye volt. Ennek is megvannak a maga könnyei!

A gyermekek körben térdeltek a béna beteg körül. Szerencsés véletlen folytán a legidősb lánya az öreg asszony közelében térdelt s ez figyelmesen szemlélte.

— Édes anyád ez az asszony? — kérdezte a lánytól.

— Öreg anyám!

— Beteg?

— Béna, de a Szentszűz ma csodát tett velünk s az volt az óhajta, hogy mindannyian jöjjünk hálát mondani.

Az uriasszony nem kérdezett többet. A mint csak bírta, oly mélyen húzta le mantillája fátyolát s magában, hallgató csendben élvezte azt az édes gyönyörűséget, melyet szentnek mondanak az angyalok; azt az isteni ösztönt, melyet, hogy szeretetre készítse őket, Istenkeze ültetett a gazdagok szívébe és a melyet már annyi, de annyi ember ízlelt meg életében: a boldogítás édes gyönyörűségét!

És ez az öreg asszony nem is volt gazdag. Ez az öreg asszony, a ki olyan alamizsnát osztogatott, akárcsak egy fejedelem, csak gazdag barátjai hathatós támogatásának köszönhetette, hogy az alcázarban lakott. Ez az öreg asszony, a ki gazdag volt egykoron, utóbb kiváltságos tehetsége gyümölcseiből éldegélt. Ez az öreg asszony volt az végre, a ki, nem is tudva róla, maga magát jellemezte, midőn egy becses könyvben ezt írta: A tudás valami; a tehetség több; de mindkettőnél több a jótékonyság és ez az egyetlen felsőbbség, mely nem támaszt irigyeket.

Ez az öreg asszony az irodalomban mindenkitől Fernan Caballero álnéven ismert híres marquesa de Arco-Hermoso, Cecilia Böhl de Faber volt.

AZ UTOLSÓ ARANY.

I.

A gazdag Herreiráné özvegy uriasszony czimer-szobájában egy különös tárgy vonta magára minden látogató figyelmét: valami ezüst ereklyetartó-féle, remekül czizellált szekrényke, mely fölé fekete bársonymennyezet hajolt ívalakban s ebből mintha csak kinőtt volna a drága márványfeszület. A szekrényke drágakövei szakadatlanul csodás, ezerféle színben tündököltek, akár a mousseline függönyökön átszűrődő napsugár, akár a kandallón álló bronz kandeláberek gyertyáinak szelid fénye esett rájuk.

Az emberfia önkéntelenül valami szent ereklyét vagy szent képet vélt látni a kristályharang alatt, mely a középpontja volt annak az értékes butor-darabnak s még se pillantott meg ott mást, egy egészen közönséges, erősen megkarczott pénz-darabnál II. Izabella arczképével, mely piros bár-sonyvánkoskán feküdt a kristályharang alatt.

Midőn először megláttam ezt a különös tárgyat, megütközve kértem magamtól, ugyan mit jelenthet s annyira belemerültem a találgatásba, hogy meg sem hallottam a ház asszonyának közeledését.

— Szép kövek ugy-e bár? — szólt hozzám oly különös mosolygással, hogy egy pillanatilag sem lehetett kétségem a felől, hogy észrevette kíváncsiságomat.

— Igen, remek kövek — válaszoltam kissé zavartan, mert látom, hogy tetten ért — valóban méltók arra, hogy ereklje díszé legyenek.

Herreiráné uriasszony csak mosolygott.

— Ereklým biz nekem az a pénzdarab — felelt végre komolyan — megmentette fiam életét s teljesen mássá változtatta. Azért csak hadd feküdjék fogadalmi tárgykép itt az Üdvözlő lábainál.

Arczom valami bámuló kérdéskéle tükre lehetett, mert a hölgy barátságos mosolygás közt folytatá:

— Majd, ha meglátja Miguelt, kérje meg nevemben, hogy mondja el önnek történetét.

Fölkerestem tehát Miguelt, de nem bírtam belőle kivenni egy szót sem. Igen skeptikus volt abban az időben s minden kérdésemre a korán e híres mondásával felelt: beszélni ezüst, hallgatni arany s hozzá tevé, hogy a hírneves török költő, Rabi Efendi nézete szerint a természet adott ugyan az ember-

nek két fület, de csak egy nyelvet, csak hogy tudtára adja, hogy többet füleljen, mint nyelveljen.

Kérve kértem, szerezzon hát az egy nyelvével gyönyörűséget a két fülemnek. Mindhiába. Mind azt látszott mutatni, hogy keleti tanulmányai bizonyos tartózkodást ébresztettek benne minden polgári ruhába öltöző barátsággal szemben. Még csak a papi ruhában járó barátságban bízott s néhány évvel utóbb maga mesélte el e történetet s nem is gyanította, hogy épp az a jóbarátja, ki e ruhát viseli, fogja őt elárulni, még pedig álnokabbul annál, ki egykor abban a másik ruhában járt, közrebocsátván vallomásait.

Pedig az a szegény Miguel korántsem szolgált rá erre az árulásra; kitűnő férj s öt gyermek apja, a ki nemrég adta csak beleegyezését e történet közlésébe.

Nyilván megszűnt a korán szentenciáinak s Rabi Efendinek hódolni.

II.

Jómadár volt Miguel a szó legmerészebb értelmében. Még se tartozott azok közé, kiknek vezetőik: rendellenes indulatok, erkölcstelen gondolatok, hanem azon boldogtalan áldozatok egyike volt, kik rossz hatások folytán esnek a bűn karjaiba. Rossz társaságba kerülván, mindaddig alkalmazko-

dott szokásaihoz, míg végre nem volt ereje a velők való föl hagyáshoz.

Atyja, egy andalúziai hitbizományi nagybirtok gazdag tulajdonosa, semmit se törődött a fia nevelésével. Teljesen beérte vele, hogy a tizenöt éves gyerek biztos és ügyes volt mindenféle testi gyakorlatban. Gyakran lehetett őt hát látni majd valamely fiatal csikó hátán vakmerően szerteszáguldozni, majd meg a réten, mint valami ügyes bikaviadalost az ökrökkel incselkedni, majd pedig félrecsapott calabriai kalapjával s szélben uszó gazdagon himzett zöld marsallai köpönyegben a falu piaczn végig vágatni. Ám Miguel édes anyjának azért volt gondja egyetlen szeretett fia szívére-lelkére. Bölcsen irányítgatta kora hajlamait a jóra s nemesre, ezeket az első indulatokat, melyek valamint a virágok a szárból nedvüket, úgy szívják életük erejét az édes anya csókjából s a melyekről elmondhatni, a mit egy páter mondott a lélekről: oly fönséges hogy a bűn elrútítani elrútíthatja s el is homályosíthatja, de kioltani soha ki nem olthatja, se szét nem rombolhatja.

Meg tudta ismertetni fiával a hitet, mint kötelességet, a reményt, mint vigasztalást, a felebaráti szeretetet, mint gyönyörűséget s gyökereket verett velük szívébe. Értett azonkívül természetes ösztöneinek olyatén ügyes érleléséhez, hogy csakhamar

látta fiát oly dolgokat művelni, melyek ifjú korára való tekintettel szinte kivívták a hős jelzőt.

Tizennyolcz éves korában Miguel erkölcs dolgában kiváló ember volt, a ki odaadó szeretettel vonzódott édes anyjához s teljes tisztaságukban és frissességükben őrizte meg azokat a szent érzelmeket s szép indulatokat, miket édes anyja csepegtetett szívébe. Csinos fiú volt, de látszatra kevésbbé előkelő amaz elegáns divatbábok közt, a kik a jeunesse dorée elismert színe-virágaképen szerepelnek, jóllehet annak a férfias, valódi spanyol típusnak volt képviselője, a mely egyben bírta a nemes ember lovagias bátorságát meg az előkelő modort, veleszületett bájt s a természetes közvetlenséget, mely sokkal nagyobb fokban, csaknem a nevetségig volt sajátja a régibb időbeli andalúziai ficsuroknak.

Miguel atyja végre elhatározta, hogy elvégezteti derék fiával Sevillában a jogot, s az ifjú fölszerelve ajánló levelekkel a legelőkelőbb körökhöz tartozó rokonaihoz, anyja nagy bánatára elment Andalúzia fővárosába.

Minden jó tulajdonsága mellett volt Miguelnek egy nagy hibája, mely hamarosan rávihette a lejtőre: uralkodni és túlságos becsvágya. Hozzá lévén szokva, hogy csak alattvalókkal érintkezzék folyton, kiknek föltétlen ura volt s a kik tisztelettel bámul-

tak reá, nem tudta magát bele találni abba, hogy másodrangú szerepet játszsziék az új társaságban, mely megnyitotta előtte vendégszerető házát s a melyben egyen-, sőt sokszor felsőbbbranguakkal jött össze. Ezekkel az emberekkel szemben valami bátoratlan és szorongó érzés vett rajta erőt, mely gyakorta terhére volt; de hiával volt annak az energiának, hogy a tanulásnak abban az idejében rázza le magáról őket, melyen át kell esnie minden fiatal embernek, midőn társaságokban kezd megfordulni.

Egyike azon kis kudarczoknak, melyek nagyon hatnak az érzékeny jellemekre és a melyek sokszor elegendők arra, hogy a helyes útról letérítsék a fiatal embert, veszélybe döntötte őt is.

Sevillába érkezése után mihamar első látogatást tett egy öreg herczegnőnél, atyja egyik rokonánál. Azzal a szeretetreméltósággal s előzékenységgel fogadták, mely szokás a nagy világban. Hovátovább csak látta Miguel, mint telik meg a terem elegáns urak s hölgyek társaságával, kik valamennyien gratulálni jöttek a herczegasszony nevenapjára, a mire ő nem is gondolt. Habozva a távozás vágya és azon félelem között, hogy egyedül, ily fényes társaság szeme láttára kell majd bucsút vennie, az ifjú csak maradt egyik óráról a másikra.

Eljött aztán az étkezés ideje s a herczegasszony mosolyogva szólt bátoratlan rokonához:

— Ugy-e velünk étkezik, Miguel ?

Miguel vörös lett, akárcsak a főtt rák, szó nélkül meghajolt s a többi vendéggel ő is az étkezőbe ment.

Ebéd után új meg új vendégek jöttek özönnel, mintha csak Sevillának egész előkelő világa itt adott volna magának találkozt. Miguel már-már kétségbeesett, mert nem akadt kedvező alkalma a távozásra, bármily szívesen tette volna is. E határozatlanságában ott maradt tizenegy óráig, a mikor két szolga föl kezdte szolgálni a teát. A hercegeasszony, nagyvilági dáma levén, észrevette a fiatal-ember kínos zavarát, ismét mosolyogva ment feléje s igen szeretetreméltóan mondá :

— Nagyon örülnék, ha még egy csésze teát is innék velünk.

Miguel legszívesebben valami sülyesztőben szeretett volna eltűnni, de mivelhogy ez nem volt lehetséges, köszönettel fogadta a följajlott csésze teát. Azonközben tisztességes eső kerekedett. A vendégek egyik a másik után szállott kocsijába s minthogy Miguel a bucsúvétel alkalmát, melyre délutáni három óra óta hasztalan lesett, még mindig nem ragadta meg, végtére egymagában állt a hercegnővel szemben, ki csak alig tarthatta vissza nevetését, látva a szegény fiú ijedt arczát. Egy-két mentegető szót dadogott, de az

őreg asszony, ki nem birt tovább úra lenni magának, hangos nevetéssel szakította félbe.

— Semmi esetre sem engedem meg, Miguel, hogy most távozzék. Éjfél elmúlt s az eső csak úgy szakad. Ön nem ismeri Sevillában az utat, lakása messze van innen s lehetetlen most kocsit szereznie. Már csak barátkozzék meg a gondolattal, hogy nálam hál, ha csak komolyan meg nem akar haragítani!

Miguel kétségbe volt esve s a föld még sem akart megnyílni, hogy elnyelje s még az ablak is elzárta menekvése útját. De a kedves háziasszony, bizakodva ama tekintélyben, melyet neki ősz haja s édes atyjával való rokonsága az ifjú tizennyolcz esztendejével szemben megadott, kézen fogta s maga vezette be egyetlen fia szobájába, ki épp akkor Olaszországban időzött.

Miguel lecsapta kalapját az egyik, kabátját a másik székre s ráheveredett az ágyra boldogtalanul, akárcsak valamely gyermek, a kit büntetésül csuktak el.

Másnap reggel megjelent egy szolgál, hírül hívván neki, hogy a hercegasszony elvárja misére a házi kápolnába s később reggelire. A szegény Miguel kevés áhítattal hallgatta végig a misét, még kevesebb étvágygyal ette meg a reggelit, végre pedig, mintha ördög szállta volna meg, úgy rohant

le a szőnyeggel borított lépcsőn ki a házból, melybe azért jött, hogy husz perczig tartó látogatást tegyen, de a melyet akarata ellen csak huszonnégy óra mulva hagyott el.

Az ajtónál új meglepetés várt reá. A hercegnő saját kocsijába fogatott és a szegény Miguelnek akarva nem akarva, azon kellett haza mennie.

Ez az eset, melyen, ha kitudódik, mindenki jóízűt nevetett volna, mélyen sértette Miguel önérzetét. Azt hitte, hogy egész Sevilla szemében nevetség tárgya, mert a legtöbb fiatal ember módjára, kik a világban először lépnek föl, abban a hiu hitben élt, hogy mindenkinek szeme csak őt figyeli. Ez a gondolat annyira gyötörte, hogy örökre hátat fordított annak az arisztokrata társaságnak, melyhez voltaképen tartozott és a melyben a fiatal ember meg ugyan megtévedhet, de el nem tévedhet, s belelépett abba a másik körbe, melyben uralkodott gazdagsága s bőkezű volta révén, fokról-fokra süllyedve a bűn s kicsapongás mindenféle fajtájába.

Az első félévben Miguel, hála e barátságoknak, szorgalmas látogatója volt a kávéházaknak; a másodiknak végén teljes joggal lumpnak volt mondható.

III.

Abban az emberben, ki hátracsapott kalappal, szivarral szájában s trágár élczczel ajkán csúffá tett

minden nevelést s szemtelenül szembeszállt minden tekintélyvel, bájjal ismert volna rá Miguel jó anyja az ő szeretett, kényeztetett fiára. Mi lett belőle! Oly ember, a ki beszédmódjával fölháborította a vért, viselkedésével botrányt szült, ki lesüllyedt a kávéházakból a korcsmákba s a ki kitérve minden tisztességes társaság utjából, csak bika-küzdők s czéda leányok társaságát keresi. Ám jó édesanyja nem hiába irányította e szívet, mihe-lyest dobogni kezdett, a jóra. Bár bűn bilincse tartotta fogva, alapjában mégis egészséges volt, mert a legtisztább s legjobb érzések szunnyadoztak benne, akár csak az iszap mélyén rejtekező gyémántok. Míg eleintén csak barátjai csábígtatták, nemsokára magától bolondabb volt valamennyinél, s egyre mélyebben süllyedt a mocsárba. Közbe-közbe mégis jobbra is gondolt, a mikor édes anyja szelid képe jelent meg szeme előtt. Akkor aztán magába szállt, elrejtőzött magányában, keresve a nyomot, mely a tisztább útra vezetheti vissza; szeméből ama keserű könnyek szakadtak, miket az ember akkor ont, a mikor szabadulni szeretne az őt fogva tartó becstelen kötelékektől s nem tudja megtalálni a szükséges erőt.

Aztán meg az a jó édes anya is csak oda lépett olykor-olykor szeretett fia üres ágyához, égre emelte tiszta két kezét, a hogy az apostol parancsolja s

imádkozott gyermeke őrzőangyalához valamely fékezőért, mely visszatartsa, példáért, mely irányítsa, tanácsadóért, ki vezesse. Oh, hány tékozló fiú nem talál rá újra az üdvösség útjára csak azért, mert az édes anyjuk nem imádkozik értük! Hány bűnös fiúból válnék jámbor szerzetes, ha édes anyjuk birna érdekükben Monika könnyeivel! hány találna mégis irgalomra ama boldogtalan elveszettek közül, ha nem lennének kénytelenek mondani a Bethsaida-beli sántával: Uram, nincsen senkim, a ki megsegítsen!

Miguel apja meg csak mosolygott fia kicsapongásain; jót nevetett azon, a mit Miguel kalandnak nevezett s csak olykor írt neki, hogy lépjen egyezésre a bikaviadalok vállalkozójával a nyereség megosztása kedvéért, vagy küldött neki nagy összegre váltókat, melyek visszatarthatják kölcsönvételektől.

— Addig, míg adósságot nem csinál — szokta volt mondani — csak hadd menjen nyugodtan a maga útján. A fiatal csikónak ki kell magát tombolnia... minek neki a tanulás, van elég pénze. Csinos arczával, nevével s tizenötezer piaszter évi jövedelmével azt a herczegkisasszonyt veheti feleségül, a melyiknek címere tetszik.

Aközben vége felé járt a május, közeledett a vizsgálat ideje s Miguel nem tudott egy árva szót

sem. Arra használta az előadásoknak ritka látogatását, hogy alva kipihenje az elmúlt éjjel orgiáit, vagy hogy gúnyt űzzön a professzorokból, ha éppen nem volt kedve frivol regényeket s förtelmes könyveket olvasni.

Volt ugyan némi sejtelme arról, hogy Justinianus a «corpus juris» szerzője, s egyik lelkes fölbuzdulásában a római jog iránt, melyet a régiek is, az ujak is «írott jog»-nak hívnak, Triboniannak nevezte el kedves kutyáját, a nélkül, hogy tudná, vajjon császár avagy tábornok, konzul vagy helytartó volt-e az a híres ember? Egy öreg tiszteletreméltó professzor, családjának sok év óta már jó barátja, azt tanácsolta neki, ne menjen neki a vizsgálatnak... de Miguel, kinek előbbi bátortansága nagy szemtelenségnek adta át a helyet, az utolsó órákban egy keveset tanult, kávéval élesztgetve éberségét, csakhogy mentül előbb túl legyen a kívánt föladaton. Nyugodtan, izgalom nélkül ment a vizsgálatra azzal a tervvel, hogy vagy valami tréfát űz majd a bizottsággal, vagy vitába kezd azon esetre, ha természetes esze, jó csillaga s a szesz hatása, miből előrelátásból jócskán beszédett, cserben találják hagyni. Abban bizakodott, hogy az alkohol majd bőbeszédűvé fogja tenni s ha felelete nem lesz is szellemes, de legalább szeszes, az lesz.

Kérdezték tőle a római család szervezetét s

Miguel zavaros, nagyhangú frázisokban azt felelte, hogy többé-kevésbé állt egy férfiból, egy asszonyból, esetleg fiúkból és leányokból s talán egy-két szolgából. A professzor, ki a helyes útra akarta terelni, szabatos formában ismételte a kérdést:

— Mi történt valamely római családban az apa halála után?

— Mi történhetett? — válaszolt Miguel leverten. — Mély gyász fogta el a család tagjait.

A professzorok egyike elkezdett nevetni, mert ostobának, a másik boszankodott, mert semmirekellőnek tartotta, a harmadik, ki ezt is amaszt is vélte benne látni, röviden kérdezé:

— Mit tud ön a lex Fufia Calenáról?

Miguel szemtelenül nézett a szemébe s vakmerően felelé:

— Azt, hogy most hallok róla először!

Azzal fogta a kalapját, elhagyta a termet, de előbb mélyen meghajtotta magát az elképedt vizsgálók előtt. Az ajtónál barátai várták, a kik jól nevettek merészségén.

Mielőtt az egyetemről távozott, jó hatalmas ökölcsapással szétzúzta a fekete táblát, melyen a sikeresen vizsgázottak mellett ott állt még tisztán az ő neve is, s midőn ezért a pedellus kérdőre vonta, lecsapta fejéről a sapkáját. Aztán, hogy megünnepelje vizsgálata fényes végét, meghívta az egész

társaságot, melynek ő volt mindig a fizetője, az Eritaña korcsmába, ama hirhedt helyiségbe, mely a kertek mögött rejtőzve, mint valamely lonczlugasban a légyraj, gyülekező helye volt a főváros valamennyi lumpjának.

Az egyetemhez közeleső piaczon átmentében meglátott egy rakás óriás tököt. Megvett belőlük egyet, melynek súlya lehetett vagy huszonöt kiló, becsomagoltatta egy ládába s elküldötte édes atyjának e fölirattal: «ez egy évi tanulmányom gyümölcse».

Atyja nagyot nevetett e sikerült tréfán, édes anyja pedig titokban keservesen zokogott.

IV.

Rövid időre rá Miguel egyik éjszaka távozott egy játékbarlangból, a melyben elvesztette összes pénzét egy két-piaszteres arany kivételével. Zsebre dugott kézzel, hátracsapott kalappal csatangolt, mit se gondolva, egy hosszú keskeny utczában, mely az «el Serio» cigány viskójába vitt, a ki cigánydalokra tanítgatta a hozzájövőket.

Egyszerre csak megállott, figyelve nyujtogatta előre a fejét s szive, ennek az embernek a szive, ki nem ismert se aggodalmat, se félelmet, úgy dobogott, majd csakhoggy szét nem szakadt. A fülét megütötte valami szomorú, nagyon szomorú zokogás, mely a mélységes éjszaka csendjében csak

még szomorúbban hangzott, oly szomorúan, hogy megremegtette s fölháborodással töltötte meg lelkét azon ember ellen, a ki oka volt e búbanatos zokogásnak, mely a magányos csendnek panaszolta gyámoltalanságát — egy gyermek zokogásának.

Miquel oda sietett, hogy segítsen a nyomorulton. Az egyik kapuküszöb mellett összekuporodva feküdt egy néhány hónapos kis gyermek s aludt arcczal a földre borulva, kezében görcsösen szorongatva a darabka száraz kenyeret, melylyel véresre törte fogatlan szájacskáját. S mégis mosolygott álmában!...

Mintegy nyolcz éves bátyja ott guggolt kis öcsikéje mellett. Egyik kezében néhány sorsjegy, rajtuk a szerencsének hozzá mostoha istenasszonyának képe; a másikon egy húsz reálos hamis pénzdarab, melyet csengése kipróbálása végett újra meg újra a kőhöz csapdosott. Mennybéli angyalok, kik közül az egyik mosolygott, álmadozva mosolygott, a másik zokogott, kétségbeesve zokogott!...

— Mi bajod? — kérdezé Miguel meghatottan. A fiú csak egyre sírt, sirdogált, de nem felelt, mintha nem volna vigasztalás bánatára, ír boldogtalanságára, mintha ajka képtelen volna e szó: anyám kimondására.

Oly ártatlan s oly boldogtalan, gondolta Miguel

s én nyomorult játszom, tékozlok! Hány ember van, kiknek nincsen betevő falatjuk s nekem semmi sem ízlik, a mit számba veszek. Hol itt az igazság, Istenem?

Ezt és sok ilyesfélét gondolt Miguel, Istenre tologatva az ember bűnének okát; de a szíve mélyéből ez a komoly szózat hangzott föl hozzá:

— Hallgass, csak hallgass; nem az Isten igazságtalan, hanem romlott az ember; ha ez fölszárítaná mindazt a sok könnyet, a mit fölszáríthat, nem volna annyi inség e földön... Az Isten nem élvezet okából alkotta a gazdagot, nem szenvedéséből a szegényt; hanem az egyiket a másik gyámjául rendelte, úgy hogy amannak ösztökekép adta az irgalmat, emennek támasztékképen a megnyugvást. Az egyiknek gazdagsága a másiknak szegénysége, és azért az a gazdag, ki a szegény előtt elzárja ajtaját, utálatos tolvaj, ki megrabolja a szűkölködőt.

Megdöbbenve kezdte faggatni Miguel a kis fiút bánatának oka felől, miközben sietve jött feléjük az éji őr. A fiú végre engedett a két felől való sürgetésnek s elmondá, hogy egy férfi megvette egy sorsjegyét, s hamis pénzt adott érte. Félelmében, hogy édes apja megveri, nem mer haza menni.

Megkönnyebbülve lélegzett föl Miguel, mert hatalma volt a könnyek fölszárítására. Elküldte az éji ört a közel koresmába, hogy váltsa föl a két

piaszterest, pénze maradékát; a kis fiúnak adta az egyiket, mellénye zsebébe dugta a másikat. Nagy meglepetésében s örömében a kis fiú oda ugrott Miguelhez s boldogságtól ragyogva mondott-neki köszönetet. De Miguel gyorsan folytatta útját, minden áron véget akarva vetni ellágyulásának, mely miatt immár szégyenkezni kezdett és becstelen közönyt színlelt, melyet épen nem érzett szívében. A játékbarlang sűrű, forró gőzétől elkábult fejében össze kezdtek kuszálódni a gondolatok. A játékasztalon látta szerteheverni az aranyokat; látta a gyermek bús arcát, mely könyek közül mosolygott reá, akárcsak valamely csillag, mely lassan-lassan bújik elő a felhők mögül; látta a végzetes kis lapátot, mely besöpörte aranyait, egyiket a másik után s a kis fiú piszkos kezét, mely görcsösen fogta markába a mentő piasztert. Fülében ott csengett a játszó rekedt káromkodása s közbe a gyermek szelíd szava kedves muzsikaképen: Isten fizesse meg.

Erővel másra akarta terelni gondolatait s nem ment; már sirni is akart s nem ment.

Ilyen hangulatban ért Miguel a cigány viskójához. Rikácsoló hangja oly förtelmesnek tűnt föl előtte, mint még soha sem; ama csélcsap társaságának lármája s durva élczei immáron tűrhetetlenek voltak. Kirohant az utcára, lakása felé vette útját

s szívét valami sajátságos vágy, valami üresség s valami aggodalom szállta meg, melynek okát nem értette, csak azt érezte, hogy rettenetesen gyötrik.

— Mi megy bennem végbe, Istenem, mi megy végbe? — kérdezte önmagától minden untalan.

Nem volt világos előtte, hogy annak a bánatos gyermeknek a könnyei keltették életre nemesebb érzelmeit, melyek amaz utálatos bilincsekkel való küzködése közben halkkal-halkkal elkezdtek csirázni, akárcsak dudva közt a gyengéd palánta, aljas környezetben a fönséges gondolat, gonoszok közt a jó s profán világban az Isten országa.

Éjjel már elmúlt s az utcák pusztán, elhagyatva. Mikor Miguel odaért a lakásával szemközt levő sarokra, két csavargó rohant reá; egyikük fenyegetve szegezte neki nagy kését, a másik meg el akarta venni óráját és pénzét. Miguel bátor fiú volt s erős, keményen széjjel ütött köztük s rájuk fogta revolverét. Az egyik futásnak eredt a lövésre, a másik dühösen veté magát a diákra, nagy erővel szúrva bele kését. A penge csikorgott, mintha ketté törött volna s Miguel ágyéka táján hatalmas ütést érzett, de reá se ügyelt.

A lövésre sietve ott termettek az éjjeli űrök s kérdék Migueltól, meg van-e sebesülve? A kés hegye megakadt a piaszterben, melyet Miguel kevés-sel előbb váltatott föl, hogy letörölje vele a fiú

könnyeit s ime most ellentállva a késnek, mentője lett életének.

— Micsoda véletlen — mondogatták vala az örök, a lámpa fényénél szemlélgetve az átyukasztott pénzdarabot.

Miguel érezte, hogy megérintette őt az Isten ujjá, szive rögtön fölébredt s keserű bánat könnyei peregtek szeméből.

Fölvirradt a teljes átalakulás hajnala, azé az átalakulásé, melynek útja-vége sem valamely trappista kolostor, sem remeteség, hanem Isten szive szerinti élet lett, minek folytán Miguelből jó keresztény s kitűnő családapa vált.

S így kiáltott föl:

— Áldva, áldva legyen, ezerszer áldva az isteni gondviselés!

V.

Ez volt az a történet, melyet édes anyja kívánságára Miguel maga mesélt el nekünk; s most, hogy ajkáról folyni halljuk, nem tehetjük, hogy föl ne kiáltunk:

— Boldog az a fiú, a kiért ilyen anya imádkozik!

A KIS JÉZUS VÁNKOSKÁJA.

I.

Karácsony estéje volt. Madrid egyik palotájának fényes társalgó-termében bethlehem-készítéssel foglalatzkodott egy úr meg egy hölgy. Ez a régi spanyol szabású bethlehem tele volt tekervényes útvesztőkkel, tele bájos ellenmondásokkal. Parafas kemény-papirosszikelákon épült a kartonváros. Mézgából voltak az erdők, kristályból a patakok, szalmából a kunyhók, agyagból a pásztorok és bojtárok, a kik innen is, onnan is sietve szálltak le a hegyről, egész torta-dombokat, pávákat meg tyukokat hozva ajándékba a Kisdednek. Tehén- és birkanyájak legelésztek nyugodtan a zöld fűreszpor-legelőkön, egyetlen ismeretes állatvilágba sem illeszthető madár csapatok menekültek a vadászok elől, a kik rájuk sütögették puskájukat s nem vártak addig, míg Schwarz Berthold föltalálja a puskaport. Egy jámbor remete buzgón kongatta magányos lakának misére hívogató kis harangját s alig

félmérföldnyire állt tőle Heródes királyi palotája, melynek ablakából szemlélte a zsarnok az ártatlan kicsinyek lemészárlását. Kissé tovább alagút szájából bukkant elő egy pávatoillakkal, csörgőkkel, dobokkal teljesteli gőzkocsi. A legszélén pedig föl-tűnt a három király fényes kísérete, a mint éppen átkelt egy hidon, a mely merészebb volt még az ördög hídjánál is, melynek alapíveit a hír szerint az a híres építő szerkesztette, a ki azóta a szabad-kőművesség főnagymestere lett. A hegy alján volt a barlang és ebben aludt a jászol szalmáján a kised Jézus. Jobbfelől a Szentszűz nézett reá elragadtatva, balfelől meg szent József, virággal ékes pásztorbotjára támaszkodva. A szamár s az ökör tisztes távolban álltak a háttérben, a barlang bejáratánál pedig polgári rendőrök ragyogó díszben, rendet tartva a sok pászor között, a kik ide sereglének imádni az isteni kisedet. A levegőben láthatatlan rugalmas szálakon függve, lengedezve himbálóztak nagy számban az angyalok, kezükben kis zászlókat tartva ezen aranybetűs föliratokkal: Gloria in excelsis!

Tagadhatatlanul ügyes kéznek műve volt az a valóban csodálatra méltó tárlat, melyben tervszerűen helyezkedtek el ezek a bájos ellenmondások, mik életre keltik a szívben a gyermekkor édes emlékeit. Másrészt meg értékes volt itt minden. Az alakok finoman kidolgozva, egyike-másika való-

ságos műbecsű. Drága flamandszőnyeg fődte a pallót. Ódivatú velencei kristály karosgyertyatartók meg tömör ezüstkandeláberek, mik a hegy különböző pontjain voltak elhelyezve, nyilvánvalóvá tették a pásztorok előtt, hogy nem kevésbé megtudják világítani az utat, mint akár a gáz- vagy a villámosfény. A csillag, mely a napkeleti bölcseket vezette, valóságos csillag volt nagyértékű briliánsokból s egy másik, emennek szakasztott mása, bent a barlangban szórta ragyogó fényét a kisdednek dicsőült arczára. Ritka s üvegházban ápolt pompás kúszónövények kapaszkodtak a hegyre s fonták körül a háttérben fölállított nagy tükröket, melyek szemtől-szembe nézve, nagyították a távlatot s százszorosan visszaverve a ragyogó fényt, tündéries látványt keltettek.

Az említett úr egy könnyű létrán állott s rendbe rakosgatta a sok csatlóst, apródot, katonát, lovat és tevét, a napkeleti bölcsek kíséretét. Mintegy harmincz éves fiatal ember. Deli termete tele méltóságos kedvességgel. Választékos, pirossal szegett szürke házi ruha volt rajta s a pallóról egy szolgál nyújtogatta föl kezébe a királyi kíséret személyeit. Marqués úrnak szólította s czimul a «kegyelmes» szót tette mindig elébe. Az úrihölgy még fiatalabb. Szintén házi ruhája fölébe bő fehér kötényt kötött s egy szobaleány segítségével egész zsibanyját

ültetgetett a fenyőágak közé, melyek nádkép szegélyezék a folyónak két partját. Az úr Elvirának szólította, a két cseléd pedig szintén «kegyelmes» marquesának.

Egyszer csak hangos nevetés csendül meg a függöny mögött, mely eltakarta a háttérben levő ajtót. A marqués meglepetve fordult hátra a létra tetején, kezében Menyhért királylyal, a marquesa pedig ijedtében kiejtette kezéből a féltuczat apró libácskát, a melyek inkább csúsztak, mint úsztak a valódi kristály-folyóban. Abban a pillanatban bent termett a szobában egy fiatal hölgy kék-bársony, menyét-prémes hosszú köpenyben s nevetve veté magát egy karosszékre, a nélkül, hogy kihúzta volna kezét a karmantyúból.

— Pompás, dicső, nagyszerű! — kiáltott egyre kaczagva. — Micsoda kedves kép az «Illustracion Española» számára! Patriarkális életkép! Baucis és Philemon ifjú-korukban!...

— Ugyan hogy jöttél be? — kérdi végre a marquesa.

— Hát az ajtón, édesem, miután valóságos harczot vívtam az előszobában álló libériás medvéddel! Azt mondta: az uraságok nem fogadnak. Én azonban süketnek tetettem magam; bátran berontok s ime nyomban szemembe tűnnek az idillikus kor szülői, jászolt készíttgetve gyermeküknek... De

hol van Alvarito, hogy nem látom szoknyádba kapaszkodni?

— Elküldtem miss Folckkal az ebédlőbe, mert mindezzel meg akarom lepni.

— S mivelhogy az ajtón olyan könnyen be lehet jutni — úgymond a létra tetején a marqués — igazában mi vagyunk meglepve.

— Azt akarod vele tudtomra adni, hogy alkalmatlankodom?... Csak türelem! Az ilyen esetekben el kell nézni felebarátaink gyarlóságait. Nem azért jöttem el hazulról ebben a hat fokos hidegben, hogy meg se látva kezdednek csodaművét, ismét elmenjek.

S közelebb lépve a bethlehemhez, méregetni kezdte a szemével, gúnyosan szólva:

— Ejnye de jó!... A kis pásztorok s az apró tehenek!... Hogyan, Elvira? Mú, mú! S a kis báránykák: bé, bé! S a zsibák: pi, pi!... Nézd csak: Alvaro, azaz Meliboeus, vagy Thyrsis, vagy Chloris leszáll rózsaszín-szalagos szalmakalappal fején a létráról s kezében egy dobozzal indul Alvaritóddal, hogy egy tál tejfölt adjon ajándékba az isteni kisdednek... No hallod, a briliánsaid világítanak a napkeleti bölcseknek?... Hát családi boldogságod elvette már az eszedet is? Hisz nem volt rajtad ez az ékszer egyszernél többször, a mikor az udvarnál voltál! S most a számár s ökör előtt ragyogtatod?...

— Nem, kedvesem, nem — szakítá félbe a marquesa — följánlom a kis Jézusnak, ki itt fekszik e jászolban... S ugyan használhatnám-e jobb célra, mint Isten tiszteletére és kis fiam örömére?...

— Ugyan eredj, Dorilám! Öltözz hát föl te is czifra pásztorlánynak, tégy fejedre piros rózsakoszorút s ajándékul a kisdednek vigy Meliboeussal lépesmézet meg egy bögre vajat!

— Ha eljössz az este — szólt a marqués — ütheted a dobot, míg mi följáljuk ajándékainkat.

— Ütheted magad, Meliboeusom! Műveletlen, figyelmetlen Meliboeus, ki egy hölgyre annyit se tekint, hogy leszálljon a létráról!... A mi egyébként az estét illeti, Dorilád nem fog veled sajtot enni; mert el akarom szöktetni, hogy nálam vacsorázzon libamáj-pástétomot és szarvas-gombával töltött pulykát... Csak azért jöttem, hogy meghívjam.

— Bál lesz nálad?

— Nem; éjjéli mise!

Ezek a komolyan ejtett szavak oly ellenállhatatlan nevetésre ingerelték a házaspárt, hogy a hölgy is elkezdett nevetni.

— Éjjéli mise? — kiáltott föl a marqués. — Ugyan ki mondta ezt? Te, vagy az urad?

— Az én férjem-uramnak — szólt a hölgy némi

keserűséggel — mulatság a szenátusban a törvényhozás...

— S az ő felesége-asszonyának otthon a mise-mondás — vágott közbe a marqués.

— Világos!... Tegnap támadt ez a gondolatom, mely szokatlan voltánál fogva hatást is fog kelteni... S támadt egy kutya tréfája nyomán... Képzeljétek csak, Párisból kaptam egy téli kalapot, rajta gyönyörű nagy madár, melynek nem látni Madridban párját. Alighogy kivettem tokjából, hát bejön a szobába hat gyermek egy kedves fogoly-vadászatra betanított kutyával, melyet apjuktól kaptak ajándékba. A kutya észreveszi a kalapot. Azt hiszi, hogy a madár rajta a fogoly, neki ugrik és elkapja. Mindez egy pillanat műve... Én lármázok, a kis gyermekek nevetnek, a szolgák összevissza futkosnak... Végre, kedvesem, az istállókban el tudták venni a kutyától a kalapot, de hogy mily állapotban, elképzelheted.

A házaspár kaczagott, a hogy csak kifért a torlán. A hölgy azonban komolyan folytatá:

— Jól van, csak kaczagjatok, kaczagjatok, hisz az eset nevetséges... Biztosítlak, hogy ha Heródes volna a rendőr-miniszter, szolgája lennék tetőtől-talpig.

— S nem tud a divatárusnő a kalap romjaiból sapkát készíteni? — kérdé a marqués nevetve — Használhatnád az este...

— Hallgass, Meliboeus, csúfolódj csak napkeleti bölcseiddel, mert veled semmi közöm! — felelt a hölgy s a marquesa felé fordulva, folytatá: — Várlak tehát tíz órára! Tizenkettőig tánczolunk majd, aztán a káplán misét mond a házi kápolnában, a fölséges királyi kar négy hangban énekel, de rövid ideig tart minden. Aztán vigan megvacsorázunk s megint tánczolunk egy-két óráig. Ott lesz egész Madrid, mert noha kevés időm volt rá, meghívtam az egész fővárost.

— Csakugyan, komolyan beszélsz? — kérdezte a marquesa.

— Hát talán valami ostobaságot mondok?

— Ostobaságot? Nem! — vágott vissza nyomatékkal a marqués — Eretnekséget, azt igen!

— S ugyan mivel vétettem a hit ellen, theologus uram?

— A hit ellen? ... és a remény ellen és a szeretet ellen és az okosság, igazságosság, bátorság és mértékletesség ellen: a három isteni s a négy sarkalatos erény ellen is.

— No lám, mily jól tudja Meliboeus a katekizmust!

— Hogy is felejtethném el, mikor mindennap tanítom reá fiamat.

— Oh te minta-apa! Kár, hogy az enyéimet is

nem tanítja édes apjuk, mint Lycurgos, a helyett, hogy vadászkutyát ad nekik ajándékba...

— S ha te ott volnál velük az előadáson, bizony-nyal nem tennél ily dolgokat.

— Kérlek, mondd meg, mi botránykoztat ebben?

— Hát nem elég botrány az, hogy meghívókat küldesz szét misére, mint valami tánczmulatságra?

— Nagyon megváltoztál, Alvaro. Mikor Irlandban voltunk s öreg atyánk karácsonyra elvitt lord Gray kastélyába, lelkesedésben majd hogy el nem égtél a miséért, a mit ott mondtak.

— Tán csak nem veted egybe egy család, hozzá minta-családnak ünnepét, melyen misét mondanak mindazzal az áhitattal és ünnepiességgel, mely ily esethez illik s való, oly misével, melyet csak azért mondatnak s hallgatnak végig, hogy pihenőül szolgáljon a táncz közben s étvágygerjesztőül az étkezésre?...

— No lám! — felelt csipősen a hölgy — ilyet se láttam még: egy tüzértiszt, a ki aggságoskodik, mint valamely apácza.

— De én sem ám! — válaszolt szintén csipősen a marqués — egy baronesa, a ki tesz-vesz, mint bármelyik tékozló.

S ezt mondva, akkorát ütött a Menyhért királylyal a létrán, hogy lepattant a feje. Akkora s oly

komikus volt a marqués haragja az ártatlanul lefejezett király láttára, hogy a két hölgy nevetésre fakadt.

— Úgy kell! Örülök! — szólt a baronesa s rugott egyet a monarka fején, hogy végiggurult a szőnyegen. Ez az ártatlan áldozat csillapítja haragomat.

— Kisebb gondom is nagyobb a te haragodnál! — pattogott a marqués, a kit boszantott a hölgy kaczagása. — De tudd meg, hogy se nőm, se én, se fiam, se senki az én házamból be nem teszi lábát hozzád az este... Ez tiszteletlenség, profanáció, szinte szentségtörés!... Ha megtudja Madrid vikáriusa, ezért legalább is kiközösít... Kár, hogy nincsen inquisitió!... Majd elvonná a kedvedet s társaságodét is az effélétől!...

— Ugyan Alvaro! — vágott közbe meghökkenve a marquesa, a mint észrevette, hogy a dolog komolyra fordul. — Hallgass, az Istenért!

— Azért se hallgatok! Az asszonyok ördögök!

— Csalódol! — szólt éles hangon a baronesa, sápadtan a haragtól. — Sohse láttam festve női ördögöt!... Mindenképen férfi az ördög!

— Ne hallgass rá, Inés!

— No bizony, törődöm is sokat a te uraddal! — mondá a baronesa, dühösen az ajtó felé tartva, nyomában unokahuga, a ki hasztalan csitíttatta. —

Inkább való neki Meliboeus dézsája, mint a szent-
 atya infulája!

— S neked inkább az udvari bolond csörgős-
 sapkája, mint a misztikus tudós süvege! — vagdal-
 kozott a marqués s lesétált a létráról, hogy a földön
 megkeresse Menyhért király fejét.

— Csak a sátántól kerül ki ilyen! — szólt s a
 törzshöz illesztgette a fejét, meg lehetne-e csinálni
 vajjon? — Így! A rugás egészen behorpasztotta
 az orrát... A mondó vagyok, hogy ennek az Inés
 hugomnak kevesebb a sütnivalója, mint ennek a
 Menyhért királynak!... Mulatságból miséztetni,
 akár csak komédián mulatni!... S a mi még
 rosszabb, az, hogy divatba hozza majd s hamarosan
 láthatni Madridban miséket kotillonokkal és lako-
 mákat introitussal...

Csakhamar visszatért a marquesa félig moso-
 lyogva, félig meghökkenve.

— Szegény Inés, haragosan távozott.

— Csak hadd menjen a szenátusba pörölni az
 urával.

— Mégis kemény voltál iránta, uracskám.

— Valóban, kissé keményecske. De hát Menyhért
 király a hibás. Mikor megláttam, hogy eltörött,
 pedig ebben telt volna fiunknak legnagyobb győ-
 nyörősége, oly méreg futott el, hogy kicsuszott
 nyelven az igazság.

— S éppen az igazság üt legfájóbb sebet.

— Az olyan hóbortosoknak, mint Inés, meg kell hallaniok.

— Igaz, könnyelmű; de oly jó szive van, a minőt ritkán találni.

— S olyan nyakatekert feje, a minőt alig ismerek.

— S szeret minket, akár csak a testvéreit s nincs a világon senkije, a ki fölvilágosíthatná dőreségeiről, csak mi.

— Igaz!... De mit tegyünk?

— Ha nincs kifogásod...

— Mi ellen?

— Meghívnám gyermekeit, hogy az este mulassanak Alvaritóval... Ez megengesztelné.

— Csak hívd meg őket, hadd jöjjenek... A szegény apróságok idegen házban tanulják meg majd azt, a mit otthon meg nem tanulhatnak.

A marquesa örvendve ment ki az ajtón kiadni a parancsot, hogy fogjanak be. A marqués a szerelem és boldogság tekintetével nézett utána.

— Hallod-e? — kiáltott még utána — azt is mondd meg neki, hogy küldje el a vadászkutyát meg a téli kalapot is... Az elégtétel így teljes lesz.

A marquesa mosolygott, a marqués pedig hozzátette:

— Ördög az asszony... hacsak nem angyal, mint Elvira!

II.

Alkonyodott s beköszöntött a karácsony szent éjjele azzal a rozmaring- és kakukfűillattal, melyet el nem tudott pusztítani tizenkilencz század, azzal a vidámsággal, mely a mennyországból száll alá, melyet a levegővel szív be az ember és a mely oly különösen dobogtatja a szívet... Szent karácsony éjtszakája! Ártatlan öröm a családi körben, fönséges ünnep a templomban! Bűvös-bájos éjtszaka, melyben mintha minden élne, érezne és örülne, ráemlékezve a kis Jézus első gögicsélésére; melyben a zászlók és csörgődobok vidám zajlása elnyel minden fájdalmat, minden gondot s reménytelenséget, s még a legmegrögzöttebb szívben is megcsendíti a gyermekkornak azt a szent visszhangját, mely ég felé irányítja a szemet, hogy ott keresse elveszített ártatlanságát s megtalálja még a bocsánatot s bánatot!... Oh, csak jó mélyen vessétek be az ártatlanok szívébe a zászlók zajlásával, a dobok pörgésével az isteni kised emléket, a ki ott fekszik a szalmán. Mert a gyermek férfivá serdül s ennek meggondolása megszorítja a szívet. Ez az édes emlékezet fölismerteti majd később — midőn gonoszság lépett az elriasztott ártatlanság helyébe — a kálvária irgalmas Istenemberében az isteni kisedet, a ki Bethlehemben mosolygott rájuk.

A mely gyermek elénekli a jászol előtt az örömnének karácsonyi énekét, férfikorában is eszébe jut s el fogja mondani a keresztnek tövében a bűnbánatnak könnyet fakasztó imádságát.

Ezt a nagy művet készítgette elő az édes anya ösztönével a jó Elvira marquesa, a nélkül, hogy átlátta volna egész jelentőségében. Ennek csiráit ültetgette gondosan egyetlen fiának, Alvaritónak szívébe. Kis szobájában volt a fiúcska, a kit édes anyja le akart fektetni. Mamája térdein ülve, hat esztendejének összes komolyságával mondta utána az angyali üdvözletet s azt a másik imádságot: áldott legyen szeplőtelen séged, s rászegzé az édesen rámosolygó szép arczra tekintetét, azt a csodálatos, mély, mérhetetlen tekintetet, a mely minden gyermekben látható, ha gondolkodik valamin; a melyben ott ragyog őszinte, ártatlan hófehér lelke oly mocsoktalanul, oly tisztán, mint valamely tónak sima színén az égboltozat felhőzetlen kékje.

Meg is dorgálta őt édes anyja, mert a mikor dadája, miss Folck németül beszélt vele, hogy megtanítsa erre is, vagy nem szólt, mint valami néma, vagy elszaladt, nyelvét öltögetve rá. A kis fiú ajka pittyegni kezdett s ez meglágyította az édes anyai szívet. Vigasztalására aztán elmondta, hogy ma karácsony estéje van s hogy éjfélkor

eljön a kis Jézuska, a ki azért jött le a mennyországából, hogy boldoggá tegye az embereket s hogy ezernél több papirtölcsér cukrot oszszon szét a gyermekek között s legalább négy kocsi játékot, mit az angyalok őriznek az aranyfelhők között, melyek körülragyogják az ő dicsőségét. Ennek hallatára a kis fiú szívében határtalan édes öröm keletkezett s csacsogva bugyogott ajkán. Lelken-dezve-lármázva szaladgált ingecskéjében össze-vissza a szőnyegen, úgy hogy dadája, a komoly, a szigorú miss Folck csak hosszas üldözés után tudta elfogni s anyja ölébe visszavinni. Ez aztán elmondta neki azt is, hogy ugyancsak éjfélkor jön el még egy szegény gyermek, a ki testvére a kis Jézusnak, testvére minden jó gyermeknek s azért testvére Alvaritónak is. De ennek a szegény gyermeknek nincsen se cukra, se játékja, se ruhája, se ágya, se szerető mamája, se bőkezű papája, se gondját viselő miss Folckja... S azért ez a szegény kis gyermek sírt, sokat, igen sokat sírt, születése óta három hónapig szünet nélkül sírt... S erre a kis fiú arcocskáján végtelen szomorúság képe rajzolódott, aztán élénk fájdalomé. Két kövér könnycsepp gördült ki szeméből s megigérte, hogy annak a boldogtalan kis gyermeknek ajándéku-l ad majd három tortát és két rakétát és egy papiros-lovat és egy bokrétás kalapot és egy nagy kocsit, de

nagyot, akkora nagyot, mint a milyenen édes apa szokott járni a királyi fogadásra...

Lassan-lassan elapadt a fiúcska csacska-sága s mint izzó parazsat a hamu, végre eltakarta eltik-kadt jókedvét az álom. Szeme lecsukódott, karja lehanyatlott a teste hosszában s szőke fürtös fejcskéje ráhajlott édes anyja kebelére. Ez aztán befektette hófehér puha ágyába, mint valami madárfészekbe. Miután még megjelölte homlokát a keresztnek jelével, ott hagyta álmodni a gyermeknek azon titokzatos álmait, melyek közben az őrzőangyalok gyönyörű meséket sugdosnak a kicsinyek fülébe. Ez az együgyű vélemény persze megmosolyogni való nem egy theologus előtt, pedig hát ő se tudja, honnan ered az az égi mosoly, a mely közbe-közbe ott játszadozik a nyugodtan alvó gyermek ajkán.

Azonközben megjöttek a baronesza gyermekei, meg a család más tagjai és az egész palotában az a vidám lelkesedés uralkodott, a mely velejár a szent estével s szétáradva, zománczczal von be mindent szalontól a konyháig. Csak még egy valaki hiányzott, a ki pedig ebben a házban karácsony estéjén mindig a főszemély vala. Nem várakoztatott sokáig magára. Fél-tizenkettőkor kocsí állt meg a kapunál. A jó miss Folck szállt ki belőle s aztán egy szegény, nyomorúságosan öltözött öreg

asszonyt segített le, a ki rongyos, nagy köpönyege alatt valami batyufélét takargatott. A marqués s marquesa, meg a ki csak ott volt, mind leszaladt a lépcsőn e furcsa látogató fogadására. Az öreg szétveté immár rongyait s a legnagyobb csend közepett nyújtott át a marquesa karjába egy régi, sárga posztóba göngyölgetett újonszülött csecsemőt. Ez volt az a boldogtalan gyermek, a kiről a marquesa beszélt fiának. Az a szegény gyermek, a ki a bethlehemi kisded testvérekép lépett az előkelő házba, hogy föntartsa benne azt a szokást, mely már háromszáz esztendő óta hozza meg lakóira az égnek áldását...

Ennek a családnak egyik előkelő hölgytagja hozta be a tizenötödik század végén azt a szokást, melyet utódai sértetlenül föntartottak. Karácsony közeledtével a hölgyek teljes csecsemőfölszerelést készítenek. Aztán keresnek a környéken becsületes szülők gyermekét, a kit karácsony estéjén be szoktak vezetni a marquesék palotabeliei társaságába. Itt beleteszik a jászol előtt csinosan földiszített kis ágyba. Az előkelő marquesa, a kit egész családja vett ilyenkor körül, a kis Jézus tiszteletére megfüröszte azt a csecsemőt, a melyik olyan szegény volt és gyámoltalan, mint ő és a maga kezével adta rá a ruhát, melyet leányai varrtak. Aztán a kis Jézusnak ajánlták föl ezt az ő eleven kép-

mását, a gyermek szülei pedig jelentékeny alamizsnát kaptak. Ez az alamizsna jelenleg akkora összeg volt, hogy a takarékpénztárban kamatoztatva a gyermek nagykorában annyira növekedhetett, a mennyi szükséges volt a katonai szolgálattól való megváltásra. Az idén e célra egy szegényke, három hónapos angyalt választottak, kinek se apja, se anyja s ez volt az, a kit elnyomorodott öreganyja, az egyetlen segítség, kire támaszkodhatott e földön, letett a marquesa karjába.

Ez széttakarta az árva gyermek szegényes pólyáit, hogy szeretettel teljes csókot adjon homlokára. Aztán valamennyitől kísérve megindult, hogy beletegye a kis bölcsőbe, melyet előre elkészítettek az ártatlan vendég számára.

Most aztán megkezdődött az ünnepség, mely Alvarito szobácskájában folyt le. Egyik felől volt szüleinek hálósobája, másfelől meg eltolható fal választotta el miss Folck lakásától. Itt állították föl, a nélkül, hogy a kis fiúnak sejtelve lett volna róla, a csodálatos bethlehemet, úgy hogy csak el kellett tolni a választófalat s rögtön teljes fényében ragyog a fiucska szeme előtt. Kigyult az ezer meg ezer fény. A szülők, gyermekek, cselédek, ki zászlóval, ki dobbal, ki fuvalával, ki csengővel kezében, mind odaálltak az alkotmány mögé. A marquesa kis zászlót kapott kezébe s lábujjhegyen ment fia

szobájába s el akart bujni az egyik függöny mögé. A marqués . . . ah! halljátok csak férfiak s ti is kipödrött bajszú, szépen fésült ifjak, a kik mindig új élvezeteket hajhásztok és nem találtok, halljátok csak s ha úgy tetszik, nevessetek e társatokon! A marqués, ez a híres marqués, a ki julius huszonkettedikén egymaga küzdött hét emberrel egy ágyutalpba fogódzva s szeptember tizennyolczadikán egy áruló tábornoknak a szemébe vágta a forradalmi kokárdát, melylyel megkinálta: ez a híres marqués, mondom, szintén lábujjhegyen osont be a felesége után, hogy a kezében levő nagy csörgősdobbal elrejtőzzék a függöny mögé; hogy türelmetlenül várja az óra tizenkét ütését s boldogságtól ittasan énekelve a bájos karácsonyi énekét, fölkelte kis fiát . . .

Elhangzott végre ez az örömmel, titokzatos-sággal teljes óraütés, egyszerre eltűnt a közfal, mely mögött ott ragyogott a fényözön. Abban a pillanatban vigan suhogtak a zászlók, pörögtek a dobok s egy hangon megszólalt az ének:

Krisztus Jézus született:
Örvendezzünk!
Neki örömeinket
Zengedezzünk!

Alvarito egy ugrással fönt termett s csodálkozva veté föl szemét.

— Karácsony-éj... Karácsony-éj! — kiáltá — s tapsolt kis kezével. Madárka könnyűségével szökent le az ágyról, körülfutott a szobában s mellén keresztbe tett kézzel, lehajtott fővel borult térdre a jászol előtt... Ugyan mi ment végbe e boldog gyermek lelkében? Tán az égben hitte magát a «Gloria in excelsis» hallatára... Talán valósággal látta a kis Jézust, a ki mosolyogva tárta feléje kis kezecskéjét... Annyi bizonyos, hogy a mikor édes mamája hozzámment, hogy bundába takarja, nem tért magához elragadtatásából és a mikor édes apja fölvette karjára s magánkívül megcsókolta, kövér könnycseppek pörögtek tiszta kék szeméből, hangosan dobogó szivecskéjére szorította kis kacsóját s egyre rebesgeté:

— Ah! Ah!... Ne bánts... Mindig jó leszek... S nem öltöm ki többé miss Folckra nyelvemet!

Miután lecsöndesedett a szent öröm s csodálkozás ez első hatása, a marquesa oda ült a jászol tövébe, hogy az isteni kised emlékére felöltöztesse az árvát. Az egyik illatos langyos vizet hozott oda; a másik kezébe adta a rozmaringgal s lavendulával telített pólyákat; amaz nyakába segítette akasztani a szalagos állkendőcskét, melybe az evangéliumok kezdő szavai voltak hímezve. S a mikor már föl volt öltöztetve a szegény árva s miss Folck épp fölrázta a mahagonifa-bölcső vánkoscáját, melyet

szintén a marquesa ajándékozott, Alvarito hevesen kiragadta magát karjából s kiáltozó:

— Ne... ne ezt!... Az enyémet, az enyémet!

S oda futván kis ágyához, elhozta finom hollandi vászonba huzott, rózsaszínű tafota-vánkoskáját s maga tette oda az árvának a feje alá.

Másnap reggel a marquesa eltette ezt a vánkoskát, a hogy ereklyét el szokás tenni s miután értékes keretbe foglalta, oda tette egy gyönyörű kis Jézus feje alá, mely méltó lett volna egy Montañés-hez vagy Roldanához s ott feküdt az ezüstjászolban nagyszerű házi-kápolnája oltárának közepén.

III.

Elmult egy esztendő és a karácsony estéje az időnek ugyanazzal a változatlan szabályszerűségével jött megint vissza, melynek érzéketlen járása megfosztja ma leveleitől a tegnap örömet s fölszárítja ma a tegnap könnyeit... Ez este özönnel hullottak a marquesés palotájában. A szolgák szomorúan, nyugtalanul jártak-keltek. Sok látogató érkezett s távozott ismét, mert nem volt az elhagyott termekben senki, a ki fogadja, merszük pedig nem volt bemenni Alvaritónak abba a mosolygó kis szobácskájába, a hol most a fájdalom s halál ütötte föl trónját. A kis fiú halálos betegen feküdt. Édes

atyja, ez az erős, bátor férfi, kinek aczélból volt a szive és vasból a tagjai, a ki előtt ismeretlen volt bármi félelem, megsemmisülve, mozdulatlanul feküdt egy karos-székből s nem volt benne az életnek más jele, csak a görcsös zokogás s az ideges rángatózás. A marquesa ellenben, mintha erőt merítene fájdalma mérhetetlen mélységéből. Nyugodt volt látszólag s hidegvérű. Három nap egymásután el se mozdult a fia mellől, még csak nem is evett. Karján dédelgette a pelyhes selyembe takargatott kicsikét s szünet nélkül figyelte fakó arcát. A fiúcska nyilvánvaló érzéketlenségbe merült, mely kétségkívül a halál köyete. Mellette volt Inés baronesa. Ott ült az üres ágynál, melyen szerteszéjjel heverészett a sok játékszer, a mivel hasztalan próbálták fölvidítani az ártatlan beteget. Minden negyedórán két orvos lépett a szobába s miután megvizsgálták a gyermeket, szomorú arccal vonultak ismét vissza.

Féltizenkettőkor a baronesa elővett egy orvosságos üveget s letérdelt a kis fiú mellé, hogy az orvos rendeletére egy kanállal beadjon neki belőle. Édesanyja édesen szólítottá:

— Alvar!... Alvaritóm!... szólt hozzá a legeslegnyájassbb hangon. Ám a gyermek sem életjelt nem adott magáról, sem nem mozdult s nehéz lélekzete olyan volt, mint a szakadatlan sóhajtozás. —

A megrettent marquesa közel hajolt ajkával fiacskája füléhez s hangosabban, reszketve ismételte:

— Alvaro!... Én édes kis fiam!... Nem halasz?... Szereted-e mamádat?... Szeretsz-e engemet?...

A fiúcska fölveté szemét s merően ránézett, de nem szólt semmit. Aztán fölemelte kiaszott kezecskéjét s végigsimított vele a föléje hajló arczon, mely sápadt volt az álomtalanságtól. Aztán megint erőtlenül ejté le s ismét lehúnyta szemét.

A baronesa szájába próbálta dugni a kanalat. Ámde a gyermek oly erővel szorította össze fogacskáit, hogy lehetetlen volt beadnia az orvosságot, melytől utolsó reményük függött. A baronesa sírva fakadt, majd az orvosokat hívta. Az öregebbik távozott s a másik halkán mondá neki:

— Hasztalan! nem tart egy óráig s bekövetkezik a halálküzdelem. — Csakhamar ütött az óra, aztán megint és megint, egészen tizenkettőt, hirdetve, hogy a kis Jézus lejött az égből, hogy békességet szerezzen a földön a jóakarátú embereknek. Ekkor valami rendkívüli dolog esett e szobában. A marqués halálsápadtan emelkedett föl a székéről. Neje elfordítá révedező tekintetét a gyerekekről s félelmesen hordá körül a termen. A baronesa két-három lépést tett ide-oda s remegve tekintgetett mindenfelé... Valami, a mi nem e világból való, suhant

át e pillanatban a szobán s eltöltötte a benne levőket azzal a titokzatos rettegéssel, melytől megmerevedik a nyelv s égnek állnak a hajszálak; azzal a csodálatos rettegéssel, mely mindig életre kelti a lélekben mindazt, a mi természetfölötti és csodálatos benne. Abban a pillanatban borzasztó vonaglás futott végig a fiúcska kis testén s tisztán érthető volt szava:

— Meghalok!... Mamám, meghalok!... A kis Jézus nekem hozza vánkoscáját!...

A marquesa fölpattant, akár csak rugóra járt volna, halványan, dermedten, mint valamely halott s unokatestvérének nyujtva a kis fiút, így szólt:

— Fogd!

— Ugyan mi-lelt? — válaszolt emez megrettenve.

— Fogd, mondom! — szólt az anya nem is emberi hangon. — S miután átadta gyermekét a baronesának, hirtelen kiszaladt a szobából, be a kápolnába, elővette Alvaritónak azt a vánkoscát, melyet egy évvel ezelőtt maga tett az isteni kisedd feje alá, visszatért azonnal a szobába s ráfektette haldokló fiacskáját.

— Alvaro!... Alvaro! — mondá, egyik karját az ura nyaka köré fonva s ölelkezve térdeltek le a gyermek ágya mellé... Ha Jézuska meg nem menti, gyermek nélkül maradunk!

Csend volt a szobában, mit csak olykor-olykor

szakított félbe a zokogás. Egyre alább hagyott a fiúcska nehéz lélegzete. Lassan-lassan csillapodott fuldoklása. Egy órával utóbb elmaradt ez is, virradatkor pedig, mikor a hajnal első sugarai ráestek a fiúcskának, mint a reggel leszakasztott jázminvirág, oly halavány arczára, lélegzése olyan volt, akárcsak valamely nyugodtan alvóé.

Ekkor lépett be az öreg orvos és miután megvizsgálta a fiút, kérdezé, bevette-e az orvosságot? A baronesa rámutatott ujjával az érintetlen üvegre.

— Akkor hát — úgymond az orvos fejcsóválva — a kis Jézus adta vissza önöknek a fiút.

A marquesa kitárta mind a két karját. S a kivel nem bírt a fájdalom, legyőzte az öröm. Nyögés-szerű hang szakadt föl melléből s ájultan rogyott le fiacskája ágya mellé.

IV.

Ez a karácsony estéje oly hatással volt a baronesára, hogy soha többé nem rendezett éjféli misét otthonában. Unokahugával együtt készíttette elő a kis Jézus ajándékait s valamennyi gyermekével megjelent s vett részt családjának e régi szent szokásában.

Termei búsultak ugyan e tündöklő csillag első-

tétedésén, ámde gyermekei fölmelegedtek az anyai szív szent tüzénél. Azért, hogy mintaszerű anya volt, a baronesa sem szünt meg előkelő úrinő lenni. Mert hogy valaki jó keresztény legyen, azért nem szükséges egész nap a templomban imádkozni s — mint egy előkelő hölgy megjegyezte — gyászban járni, talpig gyászban.

A KÉT ANYA.

Ma van esztendeje, kedves fiam, hogy édes anyád nevenapja emlékezetére rád adták a Szent-szűz skapuláréját. Az volt a szándék, hogy egy napon ünnepeld majd ezt a két ünnepet, csak azért, hogy szivedben is egygyé forrjon az a két szent szerelem, melyeknek föladatuk üdvözíteni lelkedet. Ugyancsak e gondolat késztet arra, hogy emlékeztesselek ma ez évfordulóra s elmondjak egyet azon történetek közül, melyeket ostobaságoknak csúfol a hitetlenség, mert közellátó szeme nem tudja benne fölfedezni azt a mélységes tanulságot és vallásos költészetet, mely a burok alatt rejtőzik. Sem a szentség, sem a nagyság, sem a szépség nem az észnek, hanem a szívnek kapuján át jutnak lelkünkbe, és ezért lobog benne az érzelemnek az az epedő vágya, melynél fogva meg is tudja izlelni ezeket a lelki gyönyörűségeket.

A vallásos történeteket olyan szellemmel kell

olvasni, a milyennel meg vannak írva, és a te gyermek szived ma még olyan formán érti e sorokat, a hogy őket megfogalmazza számodra az enyém. De hát úgy lesz-e holnap? Vigyázz, édes fiam, hogy a mikor a világ széttépi majd ábrándjaidat, el ne szálljon velük hited is; vigyázz, hogy a mikor olvasod e történetet, a melyet számodra írok, mindig azzal az édes-bús sejtelemmel, melylyel a csalódás készíti elő az ártatlanság számára a bűnbánat útját, mondhassad azt, a mit egy híres ember mondott, a kit ifjú-korában nagy költővé avatott a hit, s öreg-korában nagy bűnössé tett a gőg: «Ha van tanulság e történetben, a földolog az, hogy ne bíráld, hanem hogy elhidd!»

Imhol a történet:

Volt valahol egy kis gróf, a ki olyan jó volt, mint az angyal, s olyan előkelő, mint valamely király, szüleinek büszkesége s reménye. A kifogástalan nevelés remekül kiművelte szive érzéseit s lelke gondolatait, mint a hogy remeknek tünteti föl az értékes zománcz is valamely ötvösmű gazdag véseteit. Jámbor édes anyja bensőséges tiszteletet oltott szivébe a Szentszűz iránt, kinek skapuláréját folyton viselte. Mikor még kicsiny volt, a Tisztaságosnak egyik oltára elé vitte s rászoktatta, hogy az édes anya nevéen szólítsa.

Igy esett, hogy ennek az égi anyának s az ő

földi anyjának szeretete egy csokorba kötötteen nőtt a gyermek szívében, akárcsak két mentő-horgony, melynek föladata egyazon hajónak megmentése. Szerette a Szűzanyát, azzal a gyöngéd, azzal a bízó szeretettel, melyet édes anyja ültetett szívébe; szerette az édes anyát, azzal az áhítatos, azzal a szent tisztelettel, melyet Mária képe ébresztett a gyermek szívében.

Eltűnt a gyermek-kor, el ártatlansága; megjött az ifjú-kor, megjött dőresége. Az ifjú gróf bucsút vett anyjától, hogy egy külföldi követségben hivatalt vállaljon. Szíve, mely rózsaként nyitva állt minden szélfuvalom előtt, mindenkiiben megbízott. Fejét lassan-lassan elcsavarta a hizelgés, szívét pedig megmételyezte a tétlenség s a bőség.

Egyre halványultak előtte a hitnek igazságai, egyre fogytak erőben érzései, mint a hogyan egyre hull a virág szirma is, mikor már elillant illata, hófehér zománcza. Csak az emlék maradt meg szívében, édes anyja s a Szűzanya emléke, mint vitorlás hajó fenekén a teher, mely megmenti majd a hajótöréstől. Minden este, mikor csak idején lefeküdt, oda térdelt ágya elé, s három Üdvözlétem mondott el a Szentszűz tiszteletére, ezzel a kedves imádsággal végezve ájtatosságát, melyre kedveskedő csókok közben édes anyja tanította:

Áldott légy, oh tisztaságos,
 Mindörökkön szűz Anya!
 Szépségednek, szentségednek
 Maga Isten tanuja.
 Ótalmadba fogadd lelkem,
 Szívem, éltem, Mária!
 Oh ne hagyj el, angyaloknak
 Nagyságos szent asszonya!

— Oh ne hagyj el Szűzanya! — mondogatta újra meg újra elalvás közben a boldogtalan és keserű gyötrelem, szomorú búbanat hulláma csapott ki szívéből s nőttön-nőtt, úrrá lett fölötte, miként tengerdagadáskor a hányódó vízár. A lelkiismeret volt!

De másnap visszatért könnyelmű tetteihez, észrevétlenül rohanva azon a sikamlós lejtőn, melyen a hibából sülyedésbe, s a sülyedésből bűnbe lehet jutni. Egy napon nagy vadászkiránduláson vett részt egyik gaz barátja társaságában, a ki megrontotta. A nyílt mezőn rettenetes zivatar lepte meg őket s kénytelen-kelletlen egy útszéli korcsmába menekültek. Társa a fáradságtól kimerülten dobta magát az ágyra, a gróf is követte, előbb azonban a szokottnál nagyobb tisztelettel s még sohasem érzett bánattal rebegte el mindennapi imádságát a boldogságos Szűzhöz.

Nemsokára úgy tűnt föl neki, mintha álmában látná a szörnyű ítélőszéket, melyen Jézus Krisztus

törvényt ült a holtak lelkein. Egy közülök teljesen elkárhozott s ez jóbarátjának lelke volt. Láttá azután, mint vezette az övét a lelkiismeret a legfő ítélőszék elébe; látta édesanyját is, ki az isteni bíró előtt arczra borulva kért-könyörgött irgalomért szive szerelmes gyermeke számára.

Mosolyogva dobta Luczifer a grófnak sok bűnét az örök igazság mérlegének serpenyőjébe, s ez nyílsebesen szállott lefelé. Az angyalok szárnyukkal fődtek be arcukat; édes anyja kétségbeesetten nyöszörgött fájdalmában, Luczifer diadalmasan ordított. A lélek veszni tért.

Ekkor megjelent Mária, fején tizenkét csillagos koronával s lába alatt az ezüstszinű holddal. Oda állt a grófné mellé könyörgő helyzetbe és a mérleg másik serpenyőjébe veté a három «Üdvözlét»-et, melyet a fiatal gróf szokott volt imádkozni. De azért a végzetes serpenyőnek súlya csak nem engedett, s szörnyű tehetetlenséggel rohant a pokol felé.

Fogta ekkor Mária a könnyeket, melyek a grófné szeméből hullottak s ráhelyezte a jótettek serpenyőjébe. De ez mozdulatlan állott. Az angyaiok újra sóhajtoztak; a boldogtalan édes anya kezébe temette arczát, elveszett minden reménye. Mária ekkor az isteni bíróra emelte ragyogó szemét s a belőle kicsorduló két könnycsepp egybe folyt az

üdvözítő serpenyőben az édes anya könnyzáporával meg a fiú imádságával.

A mérleg rögtön fölbillent. Két anyjának könnyei megmentették a megtévedt fiúnak lelkét...

Rettenetes égzengés verte föl erre a grófot álmából. Ágyától két lépésnyire élettelenül és vilámtól megpörköelve feküdt barátjának holtteste.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	5
Az első bál	39
Ranoque	64
Fájdalmas péntek	108
Az utolsó arany	127
A kis Jézus vánkoskája	146
A két anya	172

A Szent-István-Társulat kiadványai.

Fabiola, vagy a katakombák egyháza. Irta <i>Wiseman Miklós</i> . Angol eredeti után fordította <i>Haudek Ágoston</i> . Steinle Ede lovag által rajzolt képekkel. 4-rét kiadás. Füzve kor. 4.80, kötve ...	Kor. 7.—
Ugyanaz, egyszerűbb kiadásban, nyolczadrét alak. Füzve kor. 2.40, kötve ...	3.60
A megszabadított Jeruzsálem. Irta <i>Torquato T. Olaszból fordította Jánosi Gusztáv</i> . Két kötet. Díszes vászonkötésben vörösmetszéssel kor. 6.80, aranymetszéssel ...	7.60
Mindszenti Gedeon legújabb költeményei. Füzve kor. —.60, kötve ...	1.—
A Csendes-Oczeánon. Utazási élmények. Irta <i>May Károly</i> . Német eredeti után ford. <i>Szekrényi Lajos</i> . Kötve ...	6.—
A keresztény nő. Képekkel. Irta <i>Ruschek Antal</i> . Díszes vászonkötésben ...	3.—
Művészettörténeti korrajzok. Bevezetésül a képzőművészetek egyetemes történetébe. Irta <i>Divald Kornél</i> . I. kötet. 86 képpel. Ára füzve kor. 2.—, kötve kor. 2.40. — II. kötet. 75 képpel. Füzve kor. 2.40, kötve ...	2.80
Áhitat szárnyain. Himnuszok és vallásos költemények. Akantisz V. rajzaival. Irta <i>Bán Aladár</i> . Színes borítékba füzve ...	3.—
Az Úr Jézus szülőföldjén. Paur Géza 38 rajzával. Irta <i>Huber Lipót</i> . Színes borítékba füzve ...	3.—
Márta naplója. A női ifjúságnak ajánlja a Szent-István-Társulat. Kötve ...	2.40
Magyar drámai mesék a magyar ifjúság számára. Irta <i>Pintér Kálmán</i> . Angol félvászonköt.	2.—
Szent Imre herczeg élete. Élet- és jellemrajz. Irta <i>dr. Karácson Imre</i> . Kötve ...	1.20

A Szent-István-Társulat kiadványai.

A MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA.

Eddig fíz kötet jelent meg.

Egy-egy kötet ára csinos félvászonkötésben,
színes borítékban 60 fillér.

Az I. II. III. IV. kötet tartalma :

Elbeszélések a magyar nép számára.

Irta *Vincze Alajos.*

Az V. kötet tartalma :

A műhelyből. Elbeszélések magyar iparosok
életéből. Irta *Bodnár Gáspár.*

A VI. kötet tartalma :

Tanulságos történetek. Irta *Kincses István.*

A VII. és VIII. kötet tartalma :

A magyar nemzet története. Elbeszéli *Bodnár G.*

A IX. és X. kötet tartalma :

A magyar föld. Irta *dr. Sziklay János.*

Mindeme könyvek megrendelhetők a

Szent-István-Társulat könyvkiadóhivatalában

(Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28b. sz.)

Részletes könyvjegyzékkel kívánatra ingyen és bér-
mentve szolgálunk.

